

TIEDONANTOJA 150 • 1989

**VILJELIJÖIDEN JA
PIENYRITTÄJIEN
TULOVERTAILU**

TIINA YLISIPPOLA

MAATALOUDEN TALOUDELLINEN TUTKIMUSLAITOS
AGRICULTURAL ECONOMICS RESEARCH INSTITUTE, FINLAND

RESEARCH REPORTS 150 • 1989

TIEDONANTOJA 150, 1989

**VILJELJÖIDEN JA
PIENYRITTÄJIEN
TULOVERTAILU**

TIINA YLISIPOLA

MAATALOUDEN TALOUDELLINEN TUTKIMUSLAITOS
AGRICULTURAL ECONOMICS RESEARCH INSTITUTE, FINLAND
RESEARCH REPORTS 150, 1989

ISBN 951-9202-78-1

ISSN 0355-0877

ESIPUHE

Tutkimuslaitoksessamme on ollut käynnissä usean vuoden ajan viljelijöiden tulo-
tasoa selvittävä tutkimus. Maija Puurusen suorittamissa tutkimuksissa on kiin-
nitetty päähuomio tulotason mittaamisongelmatiikkaan ja viljelijöiden sisäisiin
tuloeroihin. Tällöin on selvitetty mm. viljelijöiden tulot maan eri osissa, eri
kokoisilla tiloilla. Maataloudesta saatujen tulojen ohella mainitussa projektissa
on selvitetty myös viljelijöiden kokonaistuloja, jolloin on huomioitu metsä-,
sivuansio- ja yksityistalouden tulot.

Tiina Ylisippolan tekemässä tutkimuksessa on verrattu viljelijöiden tuloja pien-
yrittäjien saamiin tuloihin. Tulojen vertaamisperusteita tarkastellessaan hän on
selvittänyt mm. pienyritysten tulonmuodostusta ja maatilojen ja pienyritysten
tulosten vertailumahdollisuuksia. Tehty tulovertailu näiden kahden yritysmuodon
välillä antaa toivottua lisävalaistusta aikaisempiin tulovertailuihin. Tutkimus on
esitetty opinnäytteenä tiedekunnassamme maanviljelystaloudessa.

Helsinki, joulukuussa 1989

Matias Torvela

VILJELIJÖIDEN JA PIENYRITTÄJIEN TULOVERTAILU

SISÄLLYSLUETTELO

Sivu

1. JOHDANTO	7
2. MAATIILA- JA PIENYRITYKSET JA NIIDEN TULOSLASKENTA	8
2.1. Maatila yrityksenä	8
2.2. Maatilayrityksen tuloslaskenta	9
2.2.1. Maatalouden liiketuloskäsitteet	10
2.2.2. Maatilatalouden verotus	10
2.2.3. Tuloksen tasaus maatilataloudessa	13
2.3. Pienyritykset	14
2.3.1. Eri pienyritysmuodot	14
2.3.2. Yrityksen tuloslaskenta	18
2.3.3. Elinkeinoverotus	21
2.3.4. Tuloksentasaus yritystoiminnassa	22
2.3.5. Yrityksen tuloksen analysoinnista	25
2.4. Maatilojen ja pienyritysten tulosten vertailu	26
2.4.1. Maatalouden liiketuloskäsitteet ja liiketaloustieteen tuloskäsitteet	26
2.4.2. Maatilatalouden tuloverolain ja elinkeinoverolain vertailu	27
3. TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT	29
3.1. Tulonjakotilaston tuloskäsitteet	29
3.2. Tulonjakotilasto tutkimusaineistona	32
4. VILJELIJÄKOTITALOUDET JA NIIDEN TULOT	36
4.1. Viljelijäkotitalouksien lukumäärä ja sijainti	36
4.2. Viljelijäkotitalouksien rakenne	38
4.3. Viljelijäkotitalouksien tuotannontekijätulot	39
4.3.1. Tuotannontekijätulot keskimäärin koko maassa	39
4.3.2. Tuotannontekijätulot eri alueilla	42
4.4. Viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot	45
4.4.1. Käytettävissä olevat tulot keskimäärin koko maassa	45
4.4.2. Käytettävissä olevat tulot eri alueilla	48

5. PIENYRITTÄJÄKOTITALOUDET JA NIIDEN TULOT	52
5.1. Pienyrittäjäkotitalouksien lukumäärä ja sijainti	52
5.2. Pienyrittäjäkotitalouksien rakenne	53
5.3. Pienyrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätulot	55
5.3.1. Tuotannontekijätulot keskimäärin koko maassa	55
5.3.2. Tuotannontekijätulot eri alueilla	56
5.4. Pienyrittäjäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot	61
5.4.1. Käytettävissä olevat tulot keskimäärin koko maassa	61
5.4.2. Käytettävissä olevat tulot eri alueilla	63
6. VILJELIJÄ- JA PIENYRITTÄJÄKOTITALOUKSIEN TULOJEN VERTAILU	68
6.1. Tulovertailun muodostaminen	68
6.2. Ansiotulojen ja omaisuustulojen vertailu	70
6.3. Käytettävissä olevien tulojen vertailu	73
6.3.1. Käytettävissä olevat tulot	73
6.3.2. Saadut ja maksetut tulonsiirrot	75
7. VILJELIJÄ- JA PIENYRITTÄJÄKOTITALOUKSIEN TULOJEN HAJONTA	79
7.1. Kotitaloudet tuloluokittain	79
7.2. Kotitalouksien tulot eri tuloluokissa	85
7.2.1. Tulojen koostumus eri tuloluokissa	87
7.2.2. Tuotannontekijätulot	90
7.2.3. Saadut ja maksetut tulonsiirrot	91
7.2.4. Käytettävissä olevat tulot	93
7.3. Yhteenvedo kvintiililuokittaisesta tulovertailusta	95
8. TULOSTEN TARKASTELU	96
9. TIIVISTELMÄ	99
LÄHDELUETTELO	102

**INCOME DIFFERENCES BETWEEN FARMERS AND
SMALL-SCALE ENTERPRISERS**

Tiina Ylisippola
Agricultural Economics Research Institute
Luutnantintie 13
SF-00410 HELSINKI

Abstract. The income levels of farmers and small-scale enterprisers have been compared in this study. Companies with 1 - 4 workers have been regarded as small-scale enterprisers. An attention has also been paid to the regional differences in income. The results of the study, which applies to the year 1986, indicate that the primary income of farmer households has been approximately 3/4 of that of enterpriser households. On small farms the primary income per person has been less than a half of the enterprisers' income. The primary income on the farms of more than 30 hectares of arable land has been as much as that of the small-scale enterprisers on the average. The primary income of farmer households is close to that of the enterprisers in the fields of trade, restaurants and hotels, but falls behind from that of the enterprises in the fields of transport. Available income in total per consumer unit is almost at the same level in both groups of comparison.

Index words: Farmers' income level, enterprisers' income level, small-scale enterprisers, primary income, income available

1. JOHDANTO

Viljelijäväestön tuloja ja elinoloja tutkittaessa ovat vertailukohteena perinteisesti olleet palkansaajat ja teollisuustyöntekijät. Näiden ryhmien tulojen rakenne ja elinolot ovat kuitenkin hyvin erilaiset. Maatalouden taloudellisessa tutkimuslaitoksessa (MTTL) on selvitetty myös mahdollisuuksia verrata viljelijöiden tuloja ja elinoloja maatilaa yrityksenä paremmin vastaaviin pienyrityksiin. Tarkastelun pohjana näissä tutkimuksissa (PUURUNEN 1987 ja 1989) on ollut Tilastokeskuksen tulonjakotilasto (ANON. 1989b). Tässä tutkimuksessa on kyseenalaiseen tulotutkimukseen liittyen pyritty selvittämään yksityiskohtaisemmin viljelijöiden tulojen vertaamista pienyrittäjien tuloihin.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien tulojen rakennetta ja verrata viljelijäväestön tuloja pienyrittäjien tuloihin. Tutkimuksen perustana ovat tulonjakotilaston julkaisujen lisäksi tilastosta erillistulostuksena laaditut tulohajontaa kuvaavat taulukot. Tulonjakotilaston mukaisesti pienyrityksiksi on tällöin luettu yritykset, joissa yrittäjä mukaan lukien on 1-4 henkilöä töissä. Aluksi tarkastellaan tulojen muodostumista ja tuloeroja alueittain kummankin vertailuryhmän sisällä ja tämän jälkeen verrataan ryhmiä keskenään. Keskiarvotulosten lisäksi viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien tuloja verrataan fraktiilitarkastelun avulla. Siinä pyritään selvittämään eri tuloluokkien tulojen rakenteessa esiintyviä eroja ja selvittämään, millaisia kotitalouksia eri tuloluokissa on.

Tutkimusaineistona käytettävät maatilat on jaoteltu tilakoon mukaan viiteen ryhmään ja pienyritykset neljään toimialaryhmään tulonjakotilastokäytännön mukaan. Vertailun perustana käytetään tulonjakotilastossa sovellettavaa tulokäsitemetristä, joka kuvaa kotitalouksien saamien tulojen määrää, muodostumista ja jakautumista varsin seikkaperäisesti. Yhdenmukaisesti määriteltyjen tulokäsitteiden taustalla ovat tällöin mm. verosäädöksistä johtuvat erot eri vertailuosapuolten tulojen tarkastelussa. Kotitalouden koon ja rakenteen huomioon ottamiseksi tulot jaetaan asiayhteydestä riippuen ammatissa toimivaa henkilöä ja kulutusyksikköä kohti. Vertailuosapuolten tuloja tarkastellaan läpileikkauksena vuodelta 1986.

2. MAATILA- JA PIENYRITYKSET SEKÄ NIIDEN TULOSLASKENTA

2.1. Maatila yrityksenä

Maatilarekisterin mukaan Suomessa on vuonna 1986 ollut 195 430 maatilaa, joista 178 683 tilalla on peltoa yli 2 ha. Yksityisten henkilöiden omistamia maatiloja on 156 495, joista päätoimisilla viljelijöillä on 91 578 tilaa eli noin 59 % tiloista (ANON. 1988b). SURVO (1988, s. 22, 37) toteaa tutkimuksessaan eri elinkeinojen asemasta maaseudun työllisyydessä ja tulonmuodostuksessa, että haja-asutusalueilla asuvasta työvoimasta noin 38 % toimii maa- ja metsätaloudessa. Haja-asutusalueella ymmärretään tutkimuksessa myös alle 500 asukkaan taajamat. Vuonna 1986 kuului maa- ja metsätalouden piiriin noin 11 % koko maan työllisestä työvoimasta.

Tuotantorakenteen muuttumisen ja tuotannon erikoistumisen seurauksena maatilat ovat saaneet yhä enemmän yritystoiminnan luonteen. Suurin osa maatalousyrittäjistä myy lähes kaikki tuottamansa hyödykkeet ja toisaalta hankkii tilan ulkopuolelta tuotantoon tarvittavat tuotantopanokset sekä yhä suuremman osan yksityistaloudessa kulutettavista hyödykkeistä. Myös viljelijän tavoitteena on mahdollisimman hyvä korvaus työlle ja korkea korko maatalouteen sijoitetulle pääomalle sekä tulon jatkuvuus ja tasaisuus.

Maatilayritys täyttää siten yrityksille yleisesti asetettavat tehtävät (KETTUNEN, P. ym. 1980, s. 11):

- tuottaa suoritteita ihmisten tarpeiden tyydyttämiseksi
- tuottaa taloudellista voittoa (yritystoiminnan jatkuvuuden edellytys pitkällä tähtäyksellä)
- työllisyyden ja toimeentulon turvaaminen.

Maatilayritysten voidaan katsoa vastaavan lähinnä pienyrityksiä. Pienyrityskäsitteellä ei ole yhtä ja yleistä määritelmää, joka olisi yleispätevä. Melkein kaikissa tutkimuksissa ja tilastoissa on yritykset jaoteltu eri kokoluokkiin kulloisenkin tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan. Esimerkiksi kuvattaessa pienen ja keski-suuren teollisuuden yritystoiminnan rakennetta ja kehitystä Suomessa on tähän ryhmään kuuluviksi luettu yritykset, joiden henkilökunnan lukumäärä on alle 100. Tässä tutkimuksessa on rajoitettu tulonjakotilastossa sovellettuun määritelmään. Siinä pienyrityksiksi luetaan yritykset, joissa on yrittäjä mukaan lukien 1-4 henkilöä töissä. Tällaisten yritysten voidaan katsoa melko hyvin vastaavan maatilayrityksiä. Tunnusomaisina piirteinä, niin maatila- kuin pienyritykselle voidaan pitää mm. seuraavia tekijöitä (CASTLE ym. 1987, s. 384):

- työvoimana on pääasiassa yrittäjäperhe,
- yritys on ainakin suurelta osin yrittäjäperheen hallinnassa ja
- yrittäjäperhe saa yrityksestään pääsiallisen toimeentulon.

Maatila- ja pienyrityksillä on paljon yhteisiä piirteitä, mutta myös piirteitä, jotka erottavat ne toisistaan. Yhteistä on muun muassa (VAINIO-MATTILA, I. 1984, s. 6):

- vieraan pääoman käyttö,
- spekulointi tarvike- ja konehankinnoissa sekä tuotteiden myynnissä hintaporrastusten ja verotuksen takia,
- tuotantoresurssien optimointi ja
- suunnitelmallisuus toiminnassa.

Maatalousyritystä erottavat muusta yritystoiminnasta pääosin seuraavat seikat:

- suuret tuotannon satunnaisvaihtelut,
- suuret työmenekin kausivaihtelut,
- palkatun työvoiman harvinaisuus,
- sukupolvenvaihdon vaikutus yrityksen velkaantumiseen,
- tavoitehintajärjestelmä,
- perustuotteiden markkinointivarmuus,
- riskien osittainen eliminointi mm. satovahinkokorvauksilla.

Renborg, Galeski ja Ryyänen pitävät yhtenä maatilayrityksen erityispiirteenä sitä, että yritys ja kotitalous ovat sulautuneet yhteen. Elintarvikkeiden tuottaminen myös omaa kulutusta varten erottaa maatilayrityksen muista yritystyypeistä (Ref. HEIKKILÄ 1987, s. 14). Lisäksi maanviljelijät toimivat muista yrittäjistä poiketen suljetussa taloudessa, sillä maataloustuotteiden hinnat muodostuvat avoimelle taloudelle ominaisen kysynnän ja tarjonnan sijasta sopimusmenettelyllä (TURKKI 1988, s. 8). Mikäli ei ole kysymys sopimustuotannosta hinnat määräytyvät voittopuolisesti maataloustulolain mukaan.

2.2. Maatilayrityksen tuloslaskenta

Maanviljelystalouden ja metsätalouden liiketieteiden mukaan maatalouden ja metsätalouden laskentatoimien tehtävä on kannattavuuden selvittäminen. Maanviljelystalouden ja metsätalouden liiketieteiden laskentamenetelmät poikkeavat liiketaloustieteen tuloslaskentamenetelmistä mm. siinä, että niissä tarkastellaan pääosin yksittäisiä yrityksen tuotannonaloja eikä niinkään yrityskokonaisuutta. Tarkasteltaessa maatalouden kannattavuutta luetaan maatalouteen vain varsinaisen maatalous, johon kuuluvat kasvinviljely ja kotieläintalous sekä muut maatalousyritykseen olennaisesti sidotut talouden alat. Siten metsätalous, kauppapuu- tarhat, ammattikalastus ja muut sivuansioitoiminnat käsitellään erillään varsinaisesta maataloudesta (vrt. mm. MÄKI, A. 1964, RYYNÄNEN 1978).

2.2.1. Maatalouden liiketuloskäsitteet

Maatalouden liiketuloskäsitteitä on kehittänyt erityisesti sveitsiläinen professori Ernst Laur, jonka ehdotuksesta hyväksyttiin Suomessakin käytössä olevat liiketuloskäsitteet v. 1929 Bukarestissa pidetyssä kansainvälisessä maatalouskongressissa. Lisäksi on joukko liiketuloskäsitteitä hyväksytty mukaan maatalouden liiketuloskäsitteisiin Pohjoismaiden Maataloustutkijain Yhdistyksen kongressissa Helsingissä v. 1950. Näin on haluttu yhdenmukaistaa taloudellisen tuloksen laskentaa eri maissa ja talouden eri aloilla (MÄKI, A. 1964, s. 72).

Maatalouden kokonaistuoton, liikekustannuksen ja eri liiketulosten laskentaperusteet käyvät seikkaperäisesti ilmi mm. maatalouden kannattavuustutkimuksen julkaisuista (vrt. MTTL:n julk. 51 ja 52). Todettakoon vain, että mm. **maatalousylijäämällä** tarkoitetaan sitä osaa kokonaistuotosta, joka voidaan käyttää maatalouteen sijoitetun oman ja vieraan pääoman koroksi ja yrittäjäperheen suorittaman maataloustyön palkaksi. Se lasketaan vähentämällä maatalouden kokonaistuotosta muut liikekustannukseen luetut erät paitsi yrittäjäperheen arvioitu palkka. **Maataloustulo** on se osa kokonaistuotosta, joka jää yrittäjäperheen suorittaman maataloustyön palkaksi ja maatalouteen sijoitetun oman pääoman koroksi. Tätä tuloa voi yrittäjä käyttää vähentämättä hänellä tilivuoden alussa ollutta oman pääoman määrää. Maataloustulo lasketaan vähentämällä maatalousylijäämästä velkojen korot, vuokrat ja eläkemaksut. Se osoittaa, kuinka suuren tulon yrittäjäperhe kaikkiaan on maataloudesta saanut. On kuitenkin huomattava, että kirjanpitotilojen tuloslaskennassa ei veroja ole luettu liikekustannukseen, sillä maatalouden osuuden erottaminen maksetuista koko tilan veroista on käytännössä ongelmallista.

2.2.2. Maatilatalouden verotus

Maataloustuloa verotettiin maassamme vuodesta 1922/24 alkaen vuoteen 1968 asti pinta-alajärjestelmään eli maatalouden arvioituun keskimääräiseen tuottoon perustuen. Muita verovelvollisia on verotettu heidän todellisen tulonsa perusteella. Erikoisviljelyn lisääntyminen, koneellistumisen edistyminen ja siirtyminen karjatomaan talouteen lisäsi 1960-luvulla painetta siirtyä todellisen tulon verottamiseen (ANDERSSON 1981, s. 1-3).

Maatilatalouden tuloverolaissa (MVL 543/68) määritetään maatilataloudeksi sekä maatalous sivuelinkeinoineen että metsätalous. Metsätilaakin, vaikka siihen ei kuuluisi lainkaan peltoja tai muita viljelysmaita, verotetaan kuten maatilaa. Mikäli tilalla harjoitetaan erillistä liiketoimintaa, verotetaan tällaisesta tulosta elinkeinoverolain (EVL) mukaan. Edellämainitunlaisiksi toiminnaksi voidaan

katsoa esimerkiksi kauppuutarha, laajassa mitassa harjoitettu kalanviljely, eläinsiittola, turkistarhaus tai muu sellainen toiminta, jossa tarvitaan sitä varten palkattua työvoimaa, joka vaatii huomattavasti pääomaa ja jossa tuodaan suuri osa raaka-aineista tilan ulkopuolelta (ANDERSSON 1981, s. 5, ANON. 1987a, s. 10, 15).

Maatalouden puhdas tulo kultakin verovuodelta lasketaan vähentämällä maataloudesta saaduista tuloista tulon hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneet menot. MVL:n 5. § määrittelee maatalouden veronalaisiksi tuloiksi maatalouden myyntitulot, koneiden ja kaluston vuokratulot sekä muut maatalouteen liittyvät tulot. Tilan maa-aineksista saamat luovutushinnat ja muut vastikkeet ovat veronalaisia tuloja. Myös valtiolta saadut avustukset ja korvaukset ovat yleensä veronalaisia tuloja, kuten vakuutuskorvauksetkin. Tilalla olevasta asunnosta on lisäksi tietyissä tapauksissa maksettava veroa asuntotulosta. Maatilatalouden tuloksi ei lueta yksityistaloudessa käytettyjen, tilalta saatujen maatalous- ja puutarhatuotteiden luovutushintaa. Verovapaus koskee ainoastaan verovelvollisen ja hänen oman perheensä yksityistaloudessa käytettyjen tilan tuotteiden omaa kulutusta (ANON. 1987a, s. 21–41).

Maatalouden tulonhankkimiskustannukset voivat olla rahamenoja ja muita vähennyksiä. Rahamenoja ovat muun muassa maksetut palkat, kotieläinten, rehujen yms., siementen ja väkilannoitteiden sekä poltto- ja voiteluaineiden hankintamenot, vuokrat koneista ja kalustosta, rakennusten korjausmenot ja suoritettut vakuutusmaksut. Muita vähennyksiä ovat muun muassa käyttöomaisuuden hankintamenot sekä rakennusten hankinta- ja perusparannusmenojen poistot ja maatalouden käyttöön tilan metsästä otetun puutavaran kantohinta. Toisaalta on vain osittain vähennyskelpoisia rahamenoja, tällaisia ovat esimerkiksi henkilöauton käyttömenot ja puhelinmenot niiltä osin, kuin niitä on käytetty yksityisiin tarpeisiin. Palkkamenot eivät ole vähennyskelpoisia siltä osin, kuin ne on maksettu verovelvollisen puolisolle tai sellaiselle lapselle tai muulle perheenjäsenelle, joka ei ennen verovuoden alkua ole täyttänyt 14 vuotta (ANON. 1987a, s. 50–70).

MVL perustuu kassaperiaatteeseen, mikä merkitsee sitä, että tuloerä luetaan sen verovuoden tuotoksi, jonka aikana verovelvollinen on tulonsa saanut rahana tai rahanarvoisena etuutena tai se on ollut hänen nostettavissaan. Vastaavasti menoerä luetaan maksuvuoden kuluksi. Verovuotena pidetään maatilataloudessa aina kalenterivuotta. Verotusasetuksen 29. §:n mukaan maatilatalouden harjoittajalle riittää, kun hän pitää muistiinpanokirjaa, johon tositteisiin perustuen merkitään hänen maataloudesta saamansa tulot ja siitä johtuvat menot (ANON. 1987a, s. 22–23, 223).

Metsäverotus toimitetaan pinta-alaverotusmenetelmää käyttäen. Perustan pinta-alaverotukselle muodostaa veroluokitus, joka toimitetaan tarvittaessa kunnittain. MVL 11. §:n mukaan **metsätaloudesta saatuna puhtaana tulona** pidetään sitä tuottoa, jonka samanlaatuisen metsämaan arvioidaan kunnassa verovuonna päätyneenä ja kahtena sitä edeltäneenä hakkuuvuotena keskimäärin hehtaaria kohti antaneen. Tällöin huomioidaan kantohintataso ja yrittäjäperheen työn arvoa lukuunottamatta metsään kohdistuvat tavalliset hoito- ja hallintokustannukset sekä kohtuulliset arvovähennykset (ANON. 1987a, s. 77–78).

Metsätalouden puhdas tulo koostuu metsän veronalaisesta puhtaasta tuotosta sekä verovelvollisen puutavaran hankintamyynnin yhteydessä suorittamasta työn arvosta siltä osin, kuin työ ei kuulu verovapauden piiriin. Metsän veronalainen puhdas tuotto saadaan vähentämällä metsän puhtaasta tuotosta verohuojennuksen alaisten alueiden tuotto ja uudistusalojen verohuojennus. Veronalaisesta puhtaasta tuotosta vähennetään muun muassa metsänhoitomaksut, metsäteiden rakentamisen menot ja metsätaloussuunnitelmasta aiheutuneet menot. Saatu tulos ilmaisee metsätalouden puhtaan tulon (ANON. 1985, s. 22–24).

Maatilatalouden puhdas tulo saadaan, kun maatalouden puhtaaseen tuloon lisätään metsätalouden puhdas tulo ja vähennetään summasta maatilalan velkojen korot. Kun tähän lisätään muut mahdolliset maatilalan tulot sekä niitä koskevat vähennykset, saadaan viljelijäperheen kokonaistulot maatilasta. Kokonaistulot jaetaan tietyin perustein viljelijän ja hänen puolisonsa kesken ja tehdään henkilökohtaiset yms. vähennykset. Jolloin saadaan kummankin puolison verotettava tulo (JÄRVELÄ 1980, s. 36). Valtionverotuksessa tällä erillisverotuksella on merkitystä, sillä valtionverotus on progressiivista. Kunnallisverotus on puolestaan suhteellista ja siinä verotetaan varsinaista yrittäjää koko tilan tuloista ANDERSSON 1981, s. 118–119).

Säännökset tappiontasauksesta ovat tappiontasauslaissa (362/68), joka koskee kaikkia verovelvollisia. Lain mukaan ei maatilatalouden tappiota saa vähentää muiden tulolähteiden voitosta kunnallisverotuksessa. Sen sijaan valtionverotuksessa tappio voidaan vähentää toisen tulolähteen voitosta. Tappiota ei jaeta verotuksessa puolisoitten kesken, vaan se käsitellään varsinaisen yrittäjän veroilmoituksessa. Maa- ja metsätalous luetaan samaan tulolähteeseen kuuluviksi ja siksi voidaan maatalouden tappio vähentää metsätalouden puhtaasta tulosta. Maatilatalouden tulosta ei voida koskaan harkintaverottaa (ANON. 1987a, s. 11–12).

Maanviljelijöiden varallisuusverotus tapahtuu tulo- ja varallisuusverolain (TVL 1043/74) säännösten mukaan. Verotuksessa käytetään koneille ja kalustolle sekä talousrakennuksille samoja arvoja kuin laskettaessa poistoja tuloverotuksessa. Maatalousmaan ja metsän sekä muun omaisuuden arvot kuuluvat lisäksi omaisuu-

teen. Poikkeuksena on kuitenkin TVL 41. §:ssä oleva säännös, jonka mukaan maataloustuotantoa varten pidettävät kotieläimet ja maataloudesta saadut tuotteet sekä sitä varten hankitut siemenet, lannoitteet, väkirehut ja muut sellaiset tarvikkeet (= maatalousvarastot) ovat verosta vapaita varoja (ANDERSSON 1981, s. 142, JÄRVELÄ 1980, s. 39).

2.2.3. Tuloksen taseaus maatilataloudessa

Maatalouden tulot vaihtelevat vuosittain paljon tuotanto-olosuhteista riippuen. Maatilatalouden verotuksessa on osoitettu eräitä mahdollisuuksia vuositulojen vaihtelun tasoittamiseen, sillä voimakkaat tulonvaihtelut eivät ole verotettavan eivätkä verottajan edun mukaisia. Maanviljelijälle käyttökelpoisia tuloksentasauskeinoja ovat koneista ja kalustosta, rakennuksista sekä salaojista tehdyt poistot, joiden poistoprosentin suuruutta viljelijä voi tietyissä rajoissa vaihdella. Konepoistoilla on ollut suurin merkitys maatalouden tuloksen tasauksessa. Poistamatomasta hankintamenosta (nk. menojäännös) tehtävän konepoiston suuruus on ollut aiemmin enintään 30 %, mutta maatilatalouden tuloverolain muutoksen (1250/88) yhteydessä konepoistojen enimmäismäärä on laskettu 25 %:iin menojäännöksestä (PYYKKÖNEN 1989, s. 10–11).

Jos olennainen osa tilan kotieläimistä on myyty saman vuoden aikana, voidaan myyntitulot jaksottaa kolmelle vuodelle. Samoin voidaan kotieläinten hankintamenot haluttaessa jaksottaa kolmelle vuodelle. Varastojen ja kotieläinten arvon muutoksia ei oteta huomioon laskettaessa puhdasta tuloa (JÄRVELÄ 1980, s. 34, ANON. 1987a, s. 26, 59).

Verotuksessa käytettävä kassaperiaate on tärkeä tuloksentasauskeino. Sen mukaan tulo on sen vuoden tuloa, jonka aikana se on saatu ja meno puolestaan on maksuvuoden kulu. Tilalta saatavia tuloja voidaan myös jakaa siten, että maksetaan tilalla työskenteleville viljelijäperheen yli 14-vuotiaille lapsille palkkaa, josta nämä puolestaan maksavat erikseen tuloveroa. Lopullisessa verotuksessa jaetaan maatalouden tulo viljelijän ja hänen puolisonsa kesken siinä suhteessa, kuin he ovat osallistuneet tilan töihin (JÄRVELÄ 1980, s. 35).

Maatalouden tuloksentasaukseen voidaan lisäksi vaikuttaa investointivarauksella. Nykyisin voimassa olevan lain (902/86) mukaan investointivaraus saadaan tehdä enintään 30 prosentin tai 40 000 markan suuruisena maatalouden puhtaasta tuloista ennen investointivarauksen vähentämistä. Investointivaraus vie maatalousverotusta lähemmäksi elinkeinoverotusta, missä varausten tekomahdollisuudet ovat huomattavasti laajemmat kuin maatilataloudessa.

2.3. Pienyritykset

Pienyrittäjät ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, mutta eräitä keskeisiä tietoja tästä ryhmästä saadaan Tilastokeskuksen laatimasta rekisteristä, joka koskee liikevaihtoverovelvollisia yrityksiä sekä työnantajina toimivia yrityksiä, yhteisöjä, ammatinharjoittajia ja valtion virastoja sekä laitoksia. Tilastokeskuksen arvion mukaan tästä yritysrekisteristä puuttuu 58 000 yritystä. Puuttuvat yritykset ovat etupäässä ammatinharjoittajia, joiden palveluksessa ei ole vierasta työvoimaa. Mukana ei myöskään ole sellaisia pieniä yrityksiä, jotka eivät ole liikevaihtoverovelvollisia ja joissa työskentelevät vain perheenjäsenet tai yhtiömiehet (ANON. 1988c, s. 9).

Edellä mainitun yritys- ja toimipaikkarekisterin (ANON. 1988c, s. 12) mukaan Suomessa on vuonna 1986 ollut yhteensä 104 731 yritystä. Näistä 76 014 eli 72.6 % on yrityksiä, joissa on alle 5 työntekijää. Näiden pienyritysten osuus kaikkien yritysten työvoimasta on 9.1 % ja liikevaihto-osuudesta 7.6 %.

Yrittäjien sosiaaliturvatoimikunnan mietinnössä (ANON. 1984a, s. 2) todetaan, että yrittäjäväestö on alueellisesti jakaantunut suurin piirtein samoin kuin muukin väestö. Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Hämeen läänien alueella asuu 52.5 % koko maan yrittäjäväestöstä. Yli 56 % yrittäjäväestöstä asuu tutkimuksen mukaan kaupunkikunnissa, sillä palkansaajaväestö on keskittynyt kaupunkeihin lähinnä julkisen sektorin työpaikkojen myötä. Mietinnössä mainitaan Länsi-Suomen rannikkoseutu alueena, missä yrittäjiä on runsaasti. Tälle alueelle on lisäksi tyypillistä pienimuotoinen esimerkiksi maatalouden ohella harjoitettava yritystoiminta.

TYKKYLÄINEN (1987, s. 36) toteaa tutkimuksessaan aloittavista pienyrityksistä maaseudulla, että tyypillisiä yrittämisen muotoja ovat alihankintoihin osallistuminen ja tilaustyöt. Yrittämiselle on tällöin tunnusomaista kausiluotoisuus ja paikallisille markkinoille suuntautuminen. Näin ollen yritysten tuotantoprosessi on joustava, kulloiseenkin tilanteeseen sopeutuva. Tykkyläisen mukaan tämän joustavuuden mahdollistavat muun muassa yritystoiminnan ohessa olevat muut ansio- lähteet ja yrityksen kustannusrakenne.

2.3.1. Eri pienyritysmuodot

Yrityksen omistussuhteet, päätöksenteko, vastuu yrityksen sitoumuksista ja verotus voidaan järjestää eri tavoin. Tässä yhteydessä tarkastellaan näistä ns. oikeudellisista yritysmuodoista yksityistä toiminimeä, avointa yhtiötä, komman-

diittiyhtiötä ja osakeyhtiötä. Aluksi kuitenkin tarkastellaan ammattitoimintaa, jota ehkä voidaan pitää yksinkertaisimpana yrittämisen muotona.

Ammattitoiminnan erottaa liiketoiminnasta se, että sitä harjoitetaan suppeammissa puitteissa eikä siinä yleensä aseteta riskille alttiiksi omaa pääomaa yhtä paljon ja vastaavalla tavalla kuin liiketoiminnassa. Ero liiketoiminnan ja ammattitoiminnan välillä on kuitenkin usein tulkinnanvarainen. Ammattitoiminta on yleensä palvelutoimintaa ja se perustuu useimmiten pelkästään harjoittajansa henkilökohtaiseen ja hänen perheensä työpanokseen, joskin ammatinharjoittajalla voi olla vierasta työvoimaakin palveluksessaan. Ammattitoiminnassa ei yleensä hankita laajassa määrin koneita, laitteita eikä muutakaan vaihto-omaisuuteen kuuluvaa. Ammatinharjoittajalla saattaa olla toimisto, vastaanotto- tai työhuone, mutta ei avointa osto- tai myyntipaikkaa. Ammatinharjoittajia voivat olla esimerkiksi puuseppä, ammattiautoilija ja kampaaja (NIEMINEN 1984, s. 53, PENNANEN 1986, s. 24).

Yksinkertaisin yritystoiminnan muoto on **yksityinen toiminimi**. Toiminimen omistaja yksityishenkilönä ja hänen yrityksensä eivät oikeudellisesti ole eri henkilöitä. Yksityisen toiminimen omistaja on koko omaisuudellaan vastuussa tehdyistä sitoumuksista ja veloista huolimatta siitä, että kirjanpitovelvollisuus koskee vain liikkeeseen sijoitettua osaa hänen omaisuudestaan. Yksityinen toiminimi on yleinen yritysmuoto vähittäiskaupan piirissä ja sellaisten pienyritysten piirissä, jotka eivät vaadi suuria pääomia. Omistajan osallistuminen toimintaan sekä omalla pääomallaan että työllään merkitsee toiminnan joustavuutta. Negatiivisia puolia ovat yhden henkilön hallinto ja pääoman saannin rajoittuminen, mikä vaikeuttaa mm. yrityksen laajentumista (RAASIO ja KÄRNÄ 1981, s. 65).

Yksityisen toiminimen omistaja ei maksa itselleen palkkaa, vaan hän ottaa yrityksestään itselleen rahaa ja tavaraa yksityistarkoituksiin. Nämä yksityisotot tulee kirjanpidossa pitää erillään yrityksen muista menoista. Omaisuuden yksityiskäytössä on ratkaisevaa se, onko omaisuus liike- vai yksityisomaisuutta. Esimerkiksi jos auto on hankittu yksinomaan tai pääasiallisesti liiketoimintaa varten, kuuluu auto liikeomaisuuteen ja siitä koituvat poistot ja kulut voidaan vähentää toiminimen tulosta. Toiminimen omistajan palkka yrityksessä tekemästään työstä ilmenee yrityksen voittona (JÄRVINEN ja IKKALA 1987, s. 200, LEHTOVUORI ym. 1976, s. 29, VAHTERA 1975, s. 224).

Toiminimen omistajaa verotetaan liikkeen tulosta siten, että liikkeen tulot lisätään yrittäjän muiden mahdollisten verotettavien tulojen päälle. Toiminimiyrityksestä saatu tulo katsotaan tiettyyn määrään saakka (150 000 mk vuonna 1986) kokonaan ansiotuloksi, jota verotetaan lievemmin kuin ns. pääomatuloa. Ansiotulo voidaan myös tietyissä tapauksissa jakaa yrittäjäpuolisoiden kesken,

jolloin verorasitus kevenee. Vuoden 1984 alusta lähtien ei yksityistä toiminimeä ole kunnallisverotuksessa voitu harkintaverottaa. Toiminimen varallisuus luetaan omistajansa verotettavaan varallisuuteen (ANON. 1984b, s. 18–19, LEPPINIEMI 1985, s. 95).

Avoimen yhtiön voi perustaa kaksi tai usempi henkilöä eli yhtiömiehet. Yhtiön toiminnan on perustuttava sopimukseen, joka voi olla kirjallinen, suullinen tai konkludenttinen, passiiviseen yhteisymmärrykseen perustuva. Yhtiömiehet osallistuvat liikkeen harjoittamiseen työllään ja pääomallaan. Yhtiömiehet vastaavat yhtiön veloista koko omaisuudellaan omasta ja toistensa puolesta ja kukin yhtiömies on yksin vastuussa yhtiön veloista. Siten velka voidaan periä yhtiöltä tai yhtiömiehiltä. Avoimen yhtiön omaisuus on yhtiömiesten omaisuudesta erillään olevaa omaisuutta, eikä sitä voida käyttää yhtiömiesten yksityisten velkojen suoritukseksi. Avoin yhtiö voi hankkia omiin nimiinsä oikeuksia ja velvollisuuksia sekä esiintyä omissa nimissään suhteessa tuomioistuimiin ja muihin viranomaisiin (ANON. 1983, s. 12). Tällainen yhtiömuoto vaatii keskinäistä luottamusta yhtiömiehiltä. Avoin yhtiö sopii vähittäisliikkeisiin ja muihin pieniin yrityksiin. Avoimeen yhtiöön on helpompi saada pääomaa kuin yksityiseen toiminimeen ja päätöstenteko on nopeampaa kuin pitemmälle viedyissä yhtiömuodoissa (RAASIO ja KÄRNÄ 1981, s. 66).

Kommandiittiyhtiössä on kahdenlaisia yhtiömiehiä: vastuunalaisia ja äänettömiä. Vastuunalaiset yhtiömiehet hoitavat ja vastaavat sitoumuksista samoin kuin avoimen yhtiön yhtiömiehet. Äänettömät yhtiömiehet ovat rahoittajia ja vastaavat yhtiön sitoumuksista vain sijoittamansa pääoman määrällä. Voitonjaossa äänettömät yhtiömiehet saavat oman osuutensa ensin ja loppuosa jaetaan vastuunalaisille yhtiömiehille (ANON. 1983, s. 12). Yhtiömuoto soveltuu pieniin ja keskisuuriin yrityksiin, ollen välimuoto avoimen yhtiön ja osakeyhtiön välillä. Kommandiittiyhtiö on suhteellisen joustava yritysmuoto, jonka laajentaminen on helppoa (RAASIO ja KÄRNÄ 1981, s. 67). Laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä (389/88) on ollut voimassa 1.1.1989 lähtien. Tätä ennen Suomessa avoimia yhtiöitä säätelevä lainsäädäntö on ollut kauppakaaren 15. luvussa vuodelta 1734 sekä kommandiittiyhtiöitä säätelevä kauppakaaren 15. luvussa vuodelta 1864 (ANON. 1983, s. 11).

Lähes kaikissa markkinatalousmaissa verotetaan henkilöyhtiöitä siten, että yhtiön tulo ja varallisuus jaetaan verotettavaksi osakkaiden tulona ja varallisuutena. Suomessa tilanne on toinen sillä, jos avoin tai kommandiittiyhtiö harjoittaa liiketoimintaa ja on merkitty kaupparekisteriin, verotetaan yhtymää erillisenä verovelvollisena osakkaista sekä valtion- että kunnallisverotuksessa. Tässä yhteydessä liiketoiminta määritellään siten, että siihen katsotaan kuuluvaksi

riski, laajuus ja harkintaverotuksen mahdollisuus (ANON. 1987b, s. 19, LUHTALA ja TUOMINEN 1981, s. 130, LEPPINIEMI 1985, s. 15).

Tulo- ja varallisuusverot määrätään avoimelle ja komandiittiyhtiölle progressiivisen veroasteikon perusteella. Yhtiömiehen varoiksi ei lueta hänen osuuttaan yrityksestä eikä hänen tulokseen yhtiöstä nostettua voitto-osuutta. Yhdenkertainen verotus toteutuu siten, että voitonjako henkilöyhtiöstä on verovapaata. Yhtiö-osuus avoimessa tai komandiittiyhtiössä katsotaan irtaimeksi omaisuudeksi, joka voidaan myydä pois TVL 21. §:n säädellässä myyntivoittoverotusta. (ANON. 1984b, s. 19, ANON. 1987b, s. 19).

Henkilöyhtiö on yhtiömiehistään erillinen oikeushenkilö ja voi siten maksaa heille palkkaa tai kulukorvauksia. Palkan maksamisen edellytyksenä on, että kyseessä on korvaus työsuorituksesta ja että korvausta on käsitelty palkkana myös yhtiön kirjanpidossa. Esimerkiksi jos yhtiömiehellä on yhtiön auto vapaasti käytettävissä eikä sitä kirjanpidossa ole katsottu luontoiseduksi, on auton vapaa käyttö tällöin yhtiömiehelle verovapaata voitto-osuutta (JÄRVINEN ja IKKALA, 1987, s. 200–201). Erillinen verotus avoimissa ja komandiittiyhtiöissä mahdollistaa progression leikkaamiseen niissä tapauksissa, joissa osakkailla on yhtymästä saadun tulon lisäksi runsaasti muita tuloja. Lisäksi yhtymän tuotosta voidaan osa jakaa verotettavaksi osakkaiden palkkatulona heidän henkilökohtaiseen verotukseensa. Palkanmaksua kannattaa suosia yksityisottojen sijaan. Yhtymästä jaetut voitot ovat verovapaita erona osakeyhtiön jakamiin osinkoihin (ANON. 1984b, s. 19).

Avoimia ja komandiittiyhtiöitä, joita ei ole merkitty kaupparekisteriin ja jotka eivät harjoita liiketoimintaa, pidetään verotuksessa ainoastaan laskentayksiköinä. Käytännössä tähän ryhmään kuuluvat yhteisomistuksessa olevia kiinteistöjä hallinnoivat kiinteistöyhtymät ja ne henkilöyhtiöt, joiden katsotaan harjoittavan ammattitoimintaa (ANON. 1987b, s. 19). Yhtiölle vahvistetaan verotettava tulo ja varallisuus, jotka jaetaan osakkaiden kesken heidän yhtiöosuksiensa mukaisessa suhteessa. Osakkaan saamaa osuutta yhtiön tuloista ja varallisuudesta käsitellään samalla tavalla kuin hänen muutakin tuloaan ja varallisuuttaan. Osakkaan ansiotuloksi luetaan se osa tuloksi jaetusta osuudesta, jonka katsotaan vastaavan hänen yhtiön hyväksi tekemänsä työn kohtuullista arvoa (ANON. 1984b, s. 19).

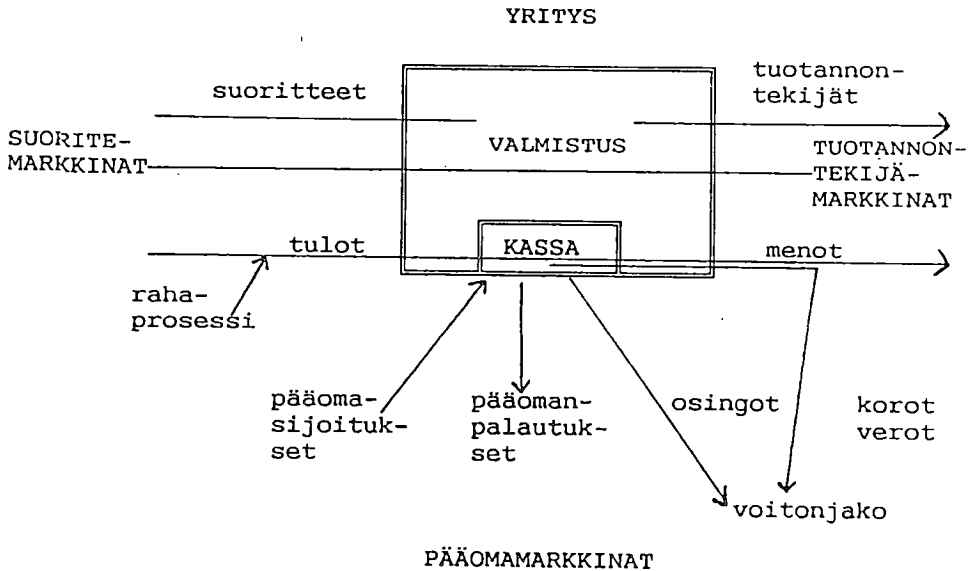
Yksityistä toiminimeä, avointa yhtiötä ja komandiittiyhtiötä voidaan pitää yleensä pienyrityksinä, koska niissä johtaminen perustuu keskinäiseen luottamukseen ja sijoitetun pääoman määrä ei ole yleensä kovin suuri. **Osakeyhtiöt** ovat useimmiten keskisuuria ja suuria yrityksiä, joissa laajempi joukko osakkaita tuo pääomasijoituksensa yhtiöön, mutta samalla yksittäisen osakkaan vastuu ja vahingonvaara

ovat rajoitetut. Tilikauden voiton käytöstä tai vastaavasti tappion kattamisesta päättää yhtiökokous (VAHTERA 1975, s. 230).

2.3.2. Yritysten tuloslaskenta

Kirjanpidon avulla rekisteröidään talousyksikön liiketapahtumat ja lasketaan toiminnan taloudellinen tulos. Kirjanpito on toisin sanoen talousyksikön rahaprosessin seuraamista. Kirjanpidon periaatteisiin kuuluu erilläänpitoitehtävä, jonka mukaan talousyksikön tulot, menot ja varat pidetään erillään muiden talousyksiköiden vastaavista eristä. Verotettavan tulon laskemistapa veroilmoituksessa perustuu olennaisilta osiltaan kirjanpidon tilinpäätökseen (AHO ja RANTANEN 1989, s. 10, JÄRVINEN ym. 1987, s. 25, 31). LEE:n (1980 s. 49–50) mukaan traditionaalisessa kirjanpidossa on erotettavissa seuraavat tapahtumat 1) määrittellään tilikausi, 2) määrittellään tämän tilikauden tulot ja 3) menot sekä 4) kohdistetaan menot ja tulot kohdakkain.

Yrityksen kirjanpitoa voidaan kuvata seuraavanlaisella kuviolla (JÄRVINEN ym. 1987, s. 26, LEHTOVUORI ym. 1976, s. 25, VAHTERA 1975, s. 14):

Yrityksen toimintaa säätelevät tuotannontekijä-, suorite- ja pääomamarkkinat. Yrityksen rahalähteistä on suoritteiden myynnistä saadun tuloerän merkitys yleensä suurin. Lisäksi yritys saa pääomatuloja, joiksi luetaan vuokra-, korko- ja osinkotulot. Varsinkin aloittavien yritysten ja maaseudulla toimivien yritysten on näiden tulojen ohella mahdollista saada valtiolta tukea toimintaansa. Rahan käytön kohteista on juoksevan toiminnan ylläpito yleisin tulo-rahoituksen käyt-

tökohde. Lisäksi rahaa on sitoutunut yrityksen omaisuuteen kuten käyttöomaisuuteen ja varastoihin. Lainapääoman lyhennykset ja korot vievät myös osan yrityksen tuloista. Yrityksen luonteesta ja iästä riippuen rahaa kuluu eri kohteisiin eri tavalla (KETTUNEN, P. 1986, s. 45-51).

Nykyinen kirjanpitolaki (655/73) on tullut voimaan vuoden 1974 alussa. Sen mukaan jokainen, joka harjoittaa liike- tai ammattitoimintaa, on tästä toiminnastaan kirjanpitovelvollinen. Kuitenkin muun muassa julkisyhteisöt ja maatalouseläinten harjoittajat ovat vapaat mainitusta kirjanpitovelvollisuudesta. Lisäksi voidaan todeta, että kahden tai useamman henkilön liikkeen- tai ammatinharjoittamista tai kiinteistön viljelemistä tai hallintaa varten muodostama niin sanottu verotusyhtymä, joka on tarkoitettu toimimaan osakkaiden yhteiseen lukuun, ei lain mukaan ole kirjanpitovelvollinen. Esimerkkinä voidaan mainita maatalousyhtymä, joka siis ei ole kirjanpitovelvollinen, mutta toisalta taas maataloutta harjoittava osakeyhtiö on kirjanpitovelvollinen (JÄRVINEN ym. 1987, s. 22).

Suomalainen kirjanpitolainsäädäntö sekä laki elinkeinotulon verottamisesta perustuvat Saarion kehittämään meno-tulo -teoriaan. Tämän teorian keskeiset pääperiaatteet ovat: 1) menojen kahtiajako tilinpäätöksessä tilikauden kuluiksi ja aktiivoiksi (ns. matching) sekä 2) realisointiperiaate (realization principle), joka tarkoittaa, että tulo tai meno toteutuu suoritteen luovutushetkellä (JÄRVINEN ym. 1987, s. 10).

Kirjanpitoon merkitään yrityksen menot, tulot ja rahoitustapahtumat sekä näiden tapahtumien oikaisu- ja siirtoerät. Kirjanpitovelvollisen on pidettävä kahdenker- taista kirjanpitoa, jollei laki toisin määrää. Poikkeuksena on ammatinharjoittaja, jolle sallitaan yhdenkertainen kirjanpito. Suoriteperusteinen kirjaus on säädetty pääsääntöisesti noudatettavaksi menettelytavaksi, erityistapauksissa sallitaan myös maksuperusteinen kirjaus. Menon kirjaamisperusteena on tuotannon tekijän vastaanottaminen ja tulon kirjaamisperusteena suoritteen luovuttaminen (NIEMI- NEN 1984, s. 9, 15).

Kirjanpitolain mukaan yrityksen on laadittava tilikaudelta tilinpäätös, joka käsittää tuloslaskelman ja taseen. Tilikauden pituudeksi säädetään laissa 12 kuukautta. Ammatinharjoittajan ei kuitenkaan tarvitse laatia tasetta, mutta hänen on liitettävä tilinpäätökseensä eritellyt luettelot tilikauden päättyessä olleesta ammattia varten hankitusta vaihto- ja käyttöomaisuudesta sekä pois- tamatta olevista muista pitkävaikutteisista menoista samoin kuin ammatista johtuneista saamisista ja veloista. Tuloslaskelma ja tase ovat lähinnä informoin- ti- eli tiedotuslaskelmia yrityksen sidosryhmille. Tuloslaskelma sisältää tiedot koko tilikaudelta, kun tase puolestaan kertoo määrätyn hetken tilanteen (AUTIO 1985, s. 15).

Tilikauden menot jaetaan tilinpäätöksessä kahteen osaan eli kuluiksi ja aktiivoiksi. Kulut ovat se osa menoista, joiden ei enää oleteta tuottavan tuloja tilikauden päätyttyä. Aktiivojen odotetaan kerryttävän tuloja vasta myöhenpinä tilikausina. Käyttöomaisuus kirjataan vaikutusaikanaan kuluiksi. Lisäksi voidaan tietty osa vaihto-omaisuutta kirjata kuluksi eli tehdä varastovaraus. Kirjanpitolaki sallii myös vastaisia menoja tai menetyksiä varten tehtävät varaukset. Vallitsevan kirjanpitoikäntännön mukaan jaksotuserusteita ei tarvitse ilmoittaa tilinpäätöksen yhteydessä. Tuotot puolestaan ovat se osa tuloista, jotka kuuluvat kyseessä olevalle tilikaudelle (KETTUNEN, P. ym. 1980, s. 48, NIEMINEN 1984, s. 33).

Tuloslaskelmassa selvitetään tilikauden tulos ja siihen vaikuttaneet tekijät. Tuloksella ymmärretään tulojen ja kulujen erotusta tietyllä aikavälillä. Tuloslaskelma laaditaan kirjanpitoasetuksessa määritellyn kaavan mukaan. Asetus määrittelee peruskaavan lisäksi omat kaavansa aatteellisille yhteisöille ja säätiöille samoin kuin kiinteistöille ja ammatinharjoittajille. Kaavat on laadittu vähennyslaskuasetelman muotoon. Periaatteena on, että tuotoista vähennetään kulut kaavan osoittamassa järjestyksessä. Saatavaa erotusta kutsutaan tilikauden voitoksi tai ylijäämäksi. Tuloslaskelmasta selviää, miten tilikauden tuotoilla on voitu kattaa tilikauden kulut (AUTIO 1985, s. 54, HANSÉN 1987, s. 2, LUHTALA ja TUOMINEN 1982, s. 70). Yritysten tuloslaskelmat kuvaavat ensi sijassa rahavirtoja. Erissä on kuitenkin harkinnanvaraisuutta, jota yrityksen johto on käyttänyt omien suunnitelmiansa mukaan kirjanpito- ja verolain sallimissa puitteissa (KETTUNEN, P. ym. 1980, s. 45–46).

Taseesta käy selville rahan käyttö ja rahan lähteet tilinpäätöshetkellä. Kirjanpitoasetuksen mukainen tasekaava on laadittu tililaskelman muotoon, jossa vasemmalla puolella on vastaavat ja oikealla puolella vastattavat. Vastaavien puoli kertoo yrityksen pääoman sijoituskohteet. Vastaavissa ilmoitetaan rahoitusomaisuus, vaihto-omaisuuden aktivoidut hankintamenot sekä käyttöomaisuuden hankintamenojen ja muiden pitkävaikutteisten menojen poistamaton osa samoin kuin arvostuserät sekä muut pitkäaikaiset sijoitukset. Rahoitusomaisuuteen kuuluvat rahat ja saamiset sekä tilapäisesti muussa muodossa olevat rahoitusvarat. Vaihto-omaisuuteen kuuluvat sellaisinaan tai jalostettuina luovutettaviksi tai kulutettaviksi tarkoitetut hyödykkeet. Käyttö-omaisuutta ovat esineet, erikseen luovutettavissa olevat oikeudet ja muut hyödykkeet, jotka on tarkoitettu tuottamaan tuloa useampana kuin yhtenä tilikautena.

Oikealla puolella on vastattavat, joka kertoo yrityksen rahoitusaseman ja rahoituksen lähteet. Vastattavien puoli on jaoteltu lyhyt- ja pitkäaikaiseen vieraseen pääomaan, arvostuseriin, varauksiin sekä omaan pääomaan. Tuloslaskelman mukainen tilikauden voitto ilmoitetaan erikseen oman pääoman lisäyksenä ja tap-

pio sen vähennyksenä. Yksityisliikkeessä ilmoitetaan oma pääoma yhtenä eränä, sillä se on omistajan vapaassa käytössä. Taseessa on yksityisliikkeenkin kuitenkin aina ilmoitettava tilikauden voitto tai tappio.

Tasekaava on pääpiirteiltään kaikille kirjanpitovelvollisille samanlainen. Tasekaavassa vastattavien puolella olevan oman pääoman rakenne voi vaihdella sen mukaan, millainen yritys on kyseessä. Osakeyhtiön on esitettävä kirjanpitoasetuksen kaavaa tarkempi erittely, kun taas yksityisliikkeessä riittää yksinkertaisempi esitys (AUTIO 1985, s. 66, 76). Lisäksi kirjanpitolaissa on lueteltu joukko yrityksen taloudellisen tilanteen arviointiin vaikuttavia tietoja, jotka on ilmoitettava joko tuloslaskelmassa tai taseessa tai niiden liitteissä.

2.3.3. Elinkeinoverotus

Yhteiskunta ottaa osuutensa yrityksen tuloksesta välittömän tuloveron muodossa. Yksityisyrittäjän verotus tapahtuu sen omistajan verotuksen yhteydessä; veroa maksetaan siihen kuntaan, missä omistaja on ollut vuoden alussa henkikirjoitettuna. Kunnallisvero liike- tai ammattituloista maksetaan siihen kuntaan, jossa liikettä tai ammattia on harjoitettu kiinteää toimipaikkaa käyttäen (LUHTALA ja TUOMINEN 1982, s. 128).

Elinkeinoverolakiin (EVL 360/68) ja tappiontasauslakiin (362/68) sisältyvien säännösten mukaan vahvistetaan elinkeinotoiminnan tulos sekä valtion- että kunnallisverotuksessa. Lisäksi monet suhdanne-, elinkeino- ja aluepoliittiset erityislait vaikuttavat vahvistettavaan tulokseen. Verotettavan tulon vahvistamista koskevia normeja sisältyy myös tulo- ja varallisuusverolakiin (TVL 1043/74) sekä verotuslakiin (482/58). Muiden kuin elinkeinotulojen verotus tapahtuu TVL:n ja siihen liittyvien säännösten mukaan. Elinkeinonharjoittajalla on tuloverotuksessa oikeus tehdä eräitä vähennyksiä kokonaistuloistaan. Näitä vähennyksiä kuten myös puolisojen verotusta koskevat säännökset ovat TVL:ssä ja siihen liittyvissä laeissa ja asetuksissa (IKKALA ym. 1986, s. 13).

EVL:n mukaan verotettavat elinkeinonharjoittajat eli liike- tai ammattitoimintaa harjoittavat ovat kirjanpitovelvollisia. Heidän kirjanpitonsa asetetaan verotuksen perustaksi. Jotta verotuksessa hyväksyttäisiin tehtävät vähennykset, edellyttää se useimmissa tapauksissa vastaavaa kirjausta kirjanpidossa. Kirjanpito ja verotus yhtyvät myös siinä, että kirjanpidon tilikausi hyväksytään verovuodeksi myös verotettavaa tuloa määrättäessä. Sekä EVL että kirjanpitolaki perustuvat meno-tulo -teoriaan (ANON. 1984b, s. 23).

Elinkeinonharjoittajan jokaisen tulolähteen tulos vahvistetaan erikseen. Jokainen itsenäinen liike tai ammatti muodostaa eri tulolähteen. Tulolähteen tulosta vahvistettaessa selvitetään tulolähteen tulojen veronalaisuus ja menojen vähennyskelpoisuus sekä jaksotetaan veronalaiset tulot ja vähennyskelpoiset menot saman verovuoden tuotoiksi ja kuluiksi. Tuottojen ja kulujen erotus ilmaisee tulolähteen verovuoden tuloksen (IKKALA ym. 1986, s. 26). Eri tulonlähteiden puhtaat tulot lasketaan yhteen ja summasta vähennetään yleiset ja erityiset vähennykset. Näin lasketun verotettavan tulon perusteella määrätään valtionvero. Kunnallisverotuksessa puolestaan määrätään erikseen veroäyrit kiinteistötuloista, liike- ja ammatituloista sekä henkilökohtaisista tuloista. Kunkin tulolähteen tulon hankkimisesta ja säilyttämisestä johtuneet menot vähennetään saman tulolähteen tulosta (LUHTALA ja TUOMINEN 1982, s. 129).

Elinkeinoverolaki jakaa elinkeinonharjoittajan tulot veronalaisiin ja verovapaisiin tuloihin. Veronalaisia elinkeinotuloja ovat rahana tai rahanarvoisena etuutena saadut tulot. Menot puolestaan jaetaan vähennyskelpoisiin ja vähennyskelvottomiin menoihin. Pääsääntönä on, että vähennyskelpoisia ovat kaikki elinkeinotoiminnassa tulon hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneet menot ja menetykset, näitä sanotaankin luonnollisiksi vähennyksiksi. Välittömät verot, jotka maksetaan tulon ja omaisuuden perusteella, eivät ole verotuksessa vähennyskelpoisia, sillä niitä voidaan pitää yhteiskunnan osuutena yrityksen tuloksesta (ANDERSSON 1983, s. 19, 23).

EVL 51. §:ssä säädetään elinkeinonharjoittajan yksityiskäytöstä eli hänen liikkeestään tai ammatistaan ottamista erilaisista omaisuusosista, palveluksista, muista etuuksista ja oikeuksista. Pykälän mukaan yrityksen tuloon tulee lisätä yksityiskäyttöön otetun etuuden tai oikeuden alkuperäinen hankintameno tai sitä alhaisempi todennäköinen luovutushinta. Vaihto-omaisuudessa tämä merkitsee kulukirjauksen palautumista ja käyttöomaisuuden kohdalla palautuvien poistojen verottamista. Kirjanpidon voitosta päästään EVL:n tulokäsitteeseen lisäämällä tuloslaskelman voittoon verotuksessa vähennyskelvottomat tuotoista vähennetyt erät sekä vähennetään verovapaat tulot. Lisäksi vähennetään ne verotuksessa vähennyskelpoiset erät, joita ei tuloslaskelmassa ole vähennetty tilikauden voittoa laskettaessa (AUTIO 1985, s. 96–98).

2.3.4. Tuloksentasaus yritystoiminnassa

Yritykset pyrkivät yleensä tilinpäätöksissään tiettyyn tavoitetulokseen, jonka suuruus voi riippua mm. eri sidosryhmien toiveista, osingonjakotarpeesta ja harvintaverokynnyksestä. Paitsi yrityksen oma kannattavuus vaikuttavat tähän yrityskoko ja -muoto, toimiala, alueellinen sijainti ja erityisesti se, onko yrityksellä

luonnollisia kasvumahdollisuuksia (ANON. 1984b, s. 31). Kirjanpitolainsäädäntö tarjoaa kirjanpitovelvolliselle varsin laajat tuloksen tasaamisjärjestelyt muun muassa varausten, poistojen ja tappiontasauksen muodossa. Elinkeinoverolainsäädäntö puolestaan määrittelee rajat näille keinoille. Mahdollisuudet tuloksentasaukseen ja veroluoton käyttöön riippuvat yrityksen toimintaansa käyttämän käyttöomaisuuden ja vaihto-omaisuuden määrästä. Erot toimialojen ja samallakin toimialalla toimivien yritysten välillä voivat olla huomattavia. Sellaisten yritysten, jotka työllistävät paljon tai joilla käyttö- tai vaihto-omaisuuden määrä on vähäinen, mahdollisuudet tuloksentasaukseen ja veroluoton saamiseen ovat olleet heikommat kuin pääomavaltaitten yritysten. Varaustentekomahdollisuus asettaa pienet ja suuret yritykset verorasituksen kohdentumisen kannalta eriarvoiseen asemaan. Tilannetta on kuitenkin parantanut toimintavarauksen käyttöönotto. Toimintavarauksen tehdään yrityksen maksamien palkkojen suhteessa ja se on sidoksissa varastovaraukseen. Toimintavarauksen on parantanut pienten ja keskisuurten yritysten tuloksentasausmahdollisuuksia ja saattanut eri toimialoilla toimivat yritykset tasavertaiseen asemaan (ANON. 1984b, s. 34).

Kirjanpitolain mukaan menoja on kirjattava kuluksi aina siinä määrin, kuin on todennäköistä, että aktivoitava määrä kerryttää vähintään jäljellä olevan meno- ja jäännöksen suuruisen tulon. **Menojen jaksotus** perustuu 'meno tulon kohdalle'-ajatukseseen. Tällöin menot jaksotetaan samoille vuosille kuin niitä vastaavat tulot realisoituvat tuotoiksi (ANDERSSON 1983, s. 44). Tätä mahdollisuutta on rajoitettu EVL 54. §:llä, jonka mukaan kirjanpitovelvollinen voi jakaa saamansa tuloerät usealle vuodelle sekä vähentää vaihto- ja sijoitusomaisuuden hankintamenot ja varaukset kuluina ainoastaan, mikäli vastaavat kirjaukset on tehty kirjanpidossa (IKKALA ym. 1986, s. 211, 230).

Kirjanpitolain ja EVL:n mukaan voidaan kuluksi kirjata tietty osa jäljellä olevan **vaihto-omaisuuden hankintamenoista**, tätä aliarvostusosaa kutsutaan myös **varastovaraukseksi**. Varaston aliarvostus koskee pääsääntöisesti liiketoiminnan kaikkea vaihto-omaisuutta eli raaka- ja tarveaineita, puolivalmisteita ja tilaustuotantoa (AHO ja RANTANEN 1989, s. 33). Vuoden 1986 alusta lähtien on EVL:n mukaan suurin mahdollinen vaihto-omaisuuden aliarvostus ollut 40 %, kuitenkin, mikäli myös toimintavarauksen on tehty, voi varastovarauksen olla korkeintaan 35 %. Vaihto-omaisuuden aliarvostus vaikuttaa oleellisesti kirjanpidon näyttämään tulokseen siten, että taseen vaihto-omaisuus ja tuloslaskelman varastojen muutos eivät kuvaa todellista tilannetta yrityksessä.

Mitä pääomavaltaisempi yritys on, sitä suurempi on **käyttöomaisuuden jaksotussäännösten** harkinnanvara. Koneiden, kaluston ja muun niihin verrattavan irtaimen käyttöomaisuuden hankintamenoista saadaan tehdä enintään 30 %:n poistomenojäännöksestä. Rakennuksen ja rakennelman hankintameno vähennetään pois-

tatamatta olevan hankintamenon osan perusteella määritettävien poistoin. Erilaisille rakennuksille ja rakennelmille on määritelty omat maksimaaliset poistoprosentit, joiden suuruus määräytyy lähinnä taloudellisen käyttöajan mukaan. Rakennuksen tai rakennelman pääasiallinen käyttötarkoitus määrää, kuinka nopeasti sen hankintameno voidaan poistaa (AHO ja RANTANEN 1989, s. 34).

Kirjanpitovelvollinen saa tehdä vastaisia menoja, menetyksiä tai tulonvähennyksiä varten tilinpäätöksessä **varauksia**. Varausten teon tarkoituksena on lähinnä pienentää tilikauden tulosta. Kun kirjataan vielä toteutumattomia menoja tai menetyksiä kuluiksi, on tarkoituksena toiminnan jatkuvuuden turvaaminen ja varautuminen tuleviin investointeihin. Koska tulevaisuuden ennakoiminen on yleensä vaikeaa, kulloinkin tehtävien varausten määrä joudutaan arvioimaan kokemuksen ja todennäköisyyden perusteella. Mahdollisia varauksia ovat muun muassa toiminta-, luottotappio-, takuu-, jälleenhankita- sekä investointivaraus. Raha-, vakuutus- ja eläkelaitoksilla on myös muita varausmahdollisuuksia.

Toimintavaraus täydentää edellä mainitulla tavalla vaihto-omaisuuden aliarvostusta työvoimavaltaisina yrityksinä, sillä varaus lasketaan ennakonpidätysten alaisten palkkojen määrästä. Toimintavaraus voi vaihdella vuosittain. **Luottotappiovaraus** on maksimissaan suuruudeltaan 3 % liikesaamisten yhteismäärästä (EVL 46 §). **Takuuvarauksen** tekemahdollisuus on rajoitettu rakennus-, laivanrakennus- tai metalliteollisuusliikettä harjoittaville. **Investointivarausslaki** (1094/78) mahdollistaa liiketoimintaa harjoittavalle verovelvolliselle investointivarausten teon. Varaus voi olla suuruudeltaan enintään 50 % tilinpäätöksen ennen varauksen tekemistä osoittamasta tilikauden voitosta. Vähintään puolet varauksesta on talletettava Suomen Pankkiin erityiselle sulkutilille. Valtioneuvosto päättää, minä aikana investointivarausta saa tai tulee käyttää laissa mainittuihin tarkoituksiin. Jos **irtaimen käyttöomaisuuden** myyntihinta, vastike tai vakuutuskorvaus ylittää menojäännöksen, voidaan tämä ylitys jättää tulouttamatta ja muodostaa ns. **jälleenhankintavaraus**. EVL sallii tämän menettelyn siinä tapauksessa, että verovelvollinen jatkaa elinkeinotoimintaansa ja osoittaa aikovansa hankkia uutta kuluvaan käyttöomaisuutta. Varauksen käytöstä on erinäisiä säännöksiä. **Kiinteän käyttöomaisuuden jälleenhankintavaraukselle** on olemassa erilliset säädökset.

Yritykselle syntyneellä tappiolla voidaan tasata tulosta. **Tappiontasaus** toimitetaan ennen tulontasausa, sillä tappiontasaus kuuluu verotuksen toimittamiseen, mutta tulontasaus on vasta maksuunpanotoimenpide. EVL:n tulokäsitemäärittely on laaja ja sen mukaan kaikki realisoitu arvonnousu on periaatteessa veronalaista tuloa. Kuitenkaan eivät EVL:n tulokäsitemäärittely ja toisaalta liiketaloudellinen voiton käsite ole samansisältöisiä. Vuosituloksen ja verotettavan tulon laskemisessa on erittäin olennaisia eroavuuksia.

Menon ja tulon jaksottamisessa voi esiintyä eroavaisuuksia, vaikka yleensä kirjanpidossa noudatetaan verotuksessa käytettäviä jaksotusnormeja. EVL:n 54. §:n säännös merkitsee, että kaikkien verotuksessa tehtävien vähennyserien samoin kuin tulojen jaksottamisen hyväksymisen edellytyksenä on, että vähintään samansuuruinen kulukirjaus on tehty yrityksen tilinpäätöksessä. Tästä seuraa, että mikäli yritys haluaa näyttää voittoa kirjanpidossa, sen on useimmiten näytettävä myös veronalaista voittoa. Siksi kirjanpidossa useimmiten noudatetaan EVL:n säännöksiä (LEPPINIEMI 1986, s. 128).

2.3.5. Yrityksen tuloksen analysoinnista

Yleensä yrityksen talouden ulkopuolinen anlysoija joutuu turvautumaan julkistetun tilinpäätösaineistoon. Käytännössä tämä tapahtuu kerran vuodessa, sillä kirjanpitolain 10. § määrää tilikauden pituudeksi 12 kk (ARTTO 1977, s. 114). MÄKINEN (1977, s. 216) toteaa kuitenkin, että analysoija joutuu suurimmasta osasta pienyrityksiä itse hakemaan ja paikanpäällä kokoamaan tilinpäätöstiedot. Monet suurissa yrityksissä olennaiset seikat jäävät pienistä yrityksistä helposti selvittämättä tietomateriaalin mahdollisen puuttumisen takia.

Tilinpäätöksessä esitettävä voitto on yleensä verosopeutuksen aikaansaannos, siksi se ei kerro luotettavasti yrityksen todellisesta taloudellisesta tuloksesta. Yrityksen todellisen tuloksen analysoimiseksi tuloslaskelmaan ja taseeseen joudutaan tekemään erilaisia oikaisuja mahdollisuuksien mukaan (AUTIO 1985, s. 123, LUHTALA ja TUOMINEN 1983, s. 172–173):

- varausten muutokset otetaan huomioon
- poistot edellytetään yleensä tehdyiksi EVL:n sallimien maksimipoistojen mukaan
- verot oikaistaan sellaisiksi, että ne rasittavat ainoastaan tilikauden tulosta
- aktivoimatta jätettyjen menojen osalla vähennetään tilikauden tulosta
- tuloslaskelman kohdasta muut tuotot ja kulut poistetaan erät, jotka eivät kuulu varsinaiseen liiketoimintaan
- yksityisliikkeissä, avoimissa ja kommandiittiyhtiöissä vähennetään nettotulokseen mahdollisesti sisältyvä omistajan palkka.

Yrityksen odotetaan näyttävän melko tasaista tulosta eri vuosien välillä: näin turvataan omistajien voitto-osuus, pidetään yritys luottokelpoisena, varmistetaan tasainen verotus ja yrityksen toiminnan jatkuvuus. Tasaisen tuloksen näyttäminen ei aina ole helppoa. Lainsäädännössä on kuitenkin luotu mahdollisuuksia tasoittaa

eri vuosien välisiä tuloksia. Tällaisia tuloksentasauskeinoja ovat varausten teko, poistot ja tappiontasaus verotuksessa (LUHTALA ja TUOMINEN 1983, s.143). LEE:n (1980, s. 52) mukaan näitä keinoja käytetään joustavasti tilanteen mukaan ja päätöksentekijän subjektiivisuus tulee mukaan päätöksen tekoon. Siksi yrityksen ulkopuolisen tutkijan on vaikeaa selvittää yrityksen todellista taloudellista tulosta. Oikeamman tuloksen saa, kun tarkastelee voittoa ennen tilinpäätössiirtoja (ANON. 1987b, s. 34).

2.4. Maatilojen ja pienyritysten tulosten vertailu

2.4.1. Maatalouden liiketuloskäsitteet ja liiketaloustieteen tuloskäsitteet

Liiketaloustieteen kuten myös maatalouden ja metsätalouden liiketieteen ulkoisessa laskentatoimessa tarkastellaan enemmän yrityksen rahoitusta ja rahoituksellista kannattavuutta, eikä niinkään yrityksen operatiivista kannattavuutta. Sen sijaan sisäisen laskentatoimen eli kirjanpidon tehtävänä on laskea yrityksen tai maatilalan tulos yrityksen toiminnan kannalta. Liikekirjanpito on tehty ajatellen pääosin suuria yrityksiä, lähinnä osakeyhtiöitä, joilla suuri osa pääomasta on vierasta pääomaa ja joilla on useita palkkatyöntekijöitä. Maatilatalous on meillä perheviljelmävaltaista, jossa yleensä töistä pyritään selviämään yrittäjäperheen omin voimin, palkattuja työntekijöitä on ainoastaan suurimmilla tiloilla. Myös useissa maataloihin verrattavissa pienyrityksissä varsinainen palkanmaksu on verraten vähäistä eikä ammatinharjoittajillakaan säännöllisesti ole palkattua työvoimaa.

Maanviljelystalouden ja liiketaloustieteen terminologiassa on eroja. Esimerkiksi maatalouden **kokonaistuotto** -käsite on laajempi kuin liiketaloustieteen **liikevaihto**, joka sisältää pääasiassa yrityksen tuotteiden myynneistä saadut rahatulot. Kokonaistuotto sen sijaan käsittää rahatulojen ohella maataloudesta luovutettujen tuotteiden ja etuisuuksien raha-arvot sekä maataloustuotannosta johtuneen varastojen, kotieläinten ja kasvillisuuden lisäyksen. Liiketaloustieteen käsitettä liikevaihto vastannee lähinnä maatalouden verotuksessa esiintyvä myyntitulotkäsite. Ammatinharjoittajan tuloslaskelman tuotto varausten vähennystä lukuunottamatta vastaa likimain maatalouden kokonaistuottoa (vrt. mm. PUURUNEN 1987, s. 64, 90).

Tilikaudelle jaksotettuja tuloja nimitetään liiketaloustieteessä **tuotoiksi** ja menoja **kuluiksi** (HIETALA & LEHTONEN 1979, s.14). Tulojen osalta on tällöin ratkaiseva, kuuluvatko ne kyseiselle tilikaudelle vai onko niitä saatu etukäteen seuraavilta tilikausilta. Kunkin menon kohdalta tulee vastaavasti selvittää, onko menoa vastaava hyöty kulutettu loppuun jo kyseisen tilikauden aikana vai ulotuuko siitä saatava hyöty pitemmälle ajalle. Tilinpäätöksessä tuotoista vähen-

netään kuluina ne menot, joista ei todennäköisesti enää kerry niitä vastavaa tuloa ja muut menot sen mukaan, kun niistä on erikseen säädetty. Sen sijaan maatalouden liiketieteessä puhutaan tuottojen ohella **kustannuksista**. Liiketieteessä mainittuihin kuluihin verrattuna kustannukset eivät ole ajallisesti siinä määrin tuottoihin sidottuja kuin kulut ovat. Maatalouden liikekustannukseen sisältyy vain maataloustuotannon aikaansaamiseksi tehdyt uhraukset. Maatalouden liikekustannukseen ei kuulu velkojen korkoja, maksettuja vuokria tms. kuluihin kuuluvia eriä (IHAMUOTILA 1970, s. 8–9). Viimemainittuja kustannuseriä yleensä kuitenkin seurataan ja ne voidaan tarvittaessa ottaa huomioon laskelmissa. Ammatinharjoittajan kulut vastaavat maatalouden liikekustannusta, josta viljelijäperheen palkkavaatimus on jätetty pois. Ammatinharjoittajalla on kuitenkin mahdollisuudet osto- ja vaihto-omaisuuden aliarvostukseen ja toimintavaraukseen.

Liiketaloustieteessä käytettävää termiä **voitto** vastaa maatalouden **liiketuloskäsitteissä** lähinnä käsite **oman pääoman korko**. Voittokäsitettä käytetään maanviljelystaloudessa vasta, kun yrittäjän palkka ja pääoman korkovaatimus on luettu kustannuksiin, esimerkiksi nettovoitto ja yrittäjän voitto (IHAMUOTILA 1970, s. 10). Maatalouden kannattavuustutkimuksen tai verotuksen perusteella laskettu **maataloustulo** vastaa liikkeen- ja ammatinharjoittajien tuloslaskelmassa lähinnä **voitto-käsite**. Voitossa on kuitenkin huomioitu jaksotus- ja varausmahdollisuudet sekä tavallisesti vähennetty verot kuluina. Maataloustulosta veroja ei yleensä ole laskennallisista syistä vähennetty kustannuksena (PUURUNEN 1987, s. 91).

2.4.2. Maatilatalouden tuloverolain ja elinkeinoverolain vertailu

Maatilatalouden talous on yleensä paljon pienimuotoisempaa ja luonteeltaan erilaista, kuin mitä erilaisten yritysten talous on. Siksi maatilataloudelle sekä liike- että ammatitoiminnan harjoittajille on laadittu kummallekin oma verolainsäädäntönsä. Tosin näiden lakien avulla ainoastaan vahvistetaan maatilatalouden tai elinkeinotoiminnan tulos. Verovelvolliseen sovelletaan edelleen tulo- ja omaisuusverolakia sekä kunnallisverotuksesta annettuja asetuksia muilta kuin verotettavan tulon määrittämistä koskevilta osilta (HIETALA ja LEHTONEN 1979, s. 13).

Maatilatalouden harjoittajan osalta muistiinpanovelvollisuus on katsottu riittäväksi verotuksen perustaksi, lisäksi verovuoden tulee aina olla kalenterivuosi. Liikkeenharjoittajalta vaaditaan kahdenkertaisen kirjanpidon käyttämistä, eikä verovuoden tarvitse olla sama kuin kalenterivuosi. Ammatinharjoittajalle riittää yhdenkertainen kirjanpito, jolloin verovuosi on aina kalenterivuosi. Maanviljelijän ei tarvitse laatia tilinpäätöksessä tuloslaskelmaa ja tasetta niin kuin kirjanpitolainsäädäntö edellyttää liikkeen- ja ammatinharjoittajaa tekemään. Maatila-

talouden tuloksi ei MVL:n mukaan lueta viljelijän ja hänen perheensä omaa kulu-
tusta varten yksityistaloudessa käytettyjen maatalous- ja puutarhatuotteiden
arvoa. Sen sijaan EVL:n mukaan elinkeinonharjoittajan tulee lisätä yrityksen
tuloon liikkeestään tai ammatistaan ottamansa erilaiset omaisuusosat, palvelukset,
muut etuudet ja oikeudet.

Tuloksentasausmahdollisuudet asettavat maatalousyrittäjän ja muun yritystoimin-
nan harjoittajan jossain määrin eriarvoiseen asemaan. Maanviljelijän mahdol-
lisuudet tuloksentasaukseen ovat heikommat kuin EVL:n piiriin kuuluvan yrit-
täjän. EVL sallii muun muassa vaihto-omaisuuden hankintamenon aliarvostuksen
ns. varastovarauksen muodossa. Käyttöomaisuuden jaksotus on pääpiirteiltään
samanlainen sekä maatalous- että elinkeinoverotuksessa eli mm. koneista, kalus-
tosta ja rakennuksista saadaan tehdä poistoja. Myös jälleenhankinta- ja inves-
tointivaraus on mahdollista sekä maataloudessa että elinkeinoverotuksessa. Lisäksi
elinkeinonharjoittajalle sallitaan tuloksen tasaukseen liittyvä toimintavaraus ja
mm. luottotappio- ja takuuvarausten teko.

Edellä mainitunlaiset menojen jaksotusmahdollisuudet ja mahdollisuudet tehdä
varauksia aiheuttavat sen, että yrityksen todellista tulosta on vaikea tarkasti
saada selville. Lisäksi maatalouden ja muun yritystoiminnan tulosten vertailu
vaikeutuu, koska yritysten tuloslaskennassa voidaan käyttää keinoja, jotka tulok-
sista jaettavan informaation perusteella ovat yrityksen ulkopuoliselle henkilölle
ongelmallisia tai mahdottomia selvittää. (KETTUNEN, P. ym.1980, s. 50-57).

eri tulokset määrätty nettomääräisinä eli eri tulolajeihin kohdistuvat menot on vähennetty bruttotuloista, siten myös negatiivisia tuloksia voi esiintyä. Koska tulonjakotilaston tulokäsitteet perustuvat verotustietoihin, pienentää esimerkiksi maatalouden, liikkeen tai ammatin tappiollinen tulos useamman vuoden tulosta verotuksen tappiontasausmahdollisuuksista johtuen. Näin ollen verotuksesta saatavat tulokset voivat olla ainoastaan joko positiivisia tai nolliä.

Palkkoihin tulonjakotilastossa kuuluvat palkansaajien rahana, luontoisetuina tai ylisuurina kustannusten korvauksina saamat tulot. Rahapalkka saadaan verotustiedoista, tiedot ylisuurten kustannusten korvauksista puolestaan perustuvat verottajan tulkintaan. Luontoisedut määritetään haastattelutietojen perusteella ja niihin kuuluvat vain veronalaiset luontoisedut.

Yrittäjätuloihin kuuluvat tulot maa- ja metsätaloudesta, liikkeestä, ammatista ja yhtymästä. Tulojen jako eri ryhmiin perustuu tulonjakotilastossa verotuskäytäntöön. Niinpä sellaisten yrittäjien, jotka pääasiassa verotuksellisista syistä maksavat omasta yrityksestä itselleen palkkaa, tulot luetaan palkkatuloihin. Henkilö tosin luetaan tästä huolimatta yrittäjäksi.

Yrittäjätulo maataloudesta koostuu tässä tutkimuksessa veronalaisesta ansio- ja pääomatulosta, investoinneissa käytetyn oman työpanoksen arvosta sekä omaan käyttöön tuotettujen maatalous- ja puutarhatuotteiden arvosta. Oma työpanos, joka on käytetty maatalouden investointeihin, arvostetaan vastaavan työpanoksen tuntiveloituksen mukaan. Omaan käyttöön otettujen tuotteiden määrät kysytään haastattelemalla ja niiden arvo määritetään tuottajahintojen mukaan (POUKKA ja KOUVONEN 1988, s. 22–23). Omien tuotteiden käyttö määritetään varsin yksityiskohtaisesti. Esimerkiksi vehnän, porkkanoiden ja sipulin käyttö on pyritty selvittämään, joskin tietojen luotettavuutta on ollut vaikea todentaa.

Metsätalouden yrittäjätuloon sisällytetään puutavaran myyntitulot, metsätalouden vakuutuskorvaukset, perusparannustoissa käytetyn oman työpanoksen arvo, omassa taloudessa käytetyn poltto- ja rakennuspuun arvo, metsätalouden tukipalkkiot sekä omaan käyttöön ja myyntiin poimittujen metsämarjojen ja sienien sekä harrastuskalastajien ja metsästäjien saaliin arvo. Metsästä saatujen myyntitulojen määrä selvitetään haastatteluin. Metsän uudistamista varten tehtävät lakisääteiset talletukset eivät sisälly metsänmyyntituloihin. Toisaalta uudisalojen rai-vaus-, istutus- ja kylvökustannuksia ei myöskään vähennetä metsätalouden menoina. Metsätalouden menoina on otettu huomioon muun muassa metsänhoitomaksu, työntekijöiden palkat ja sosiaaliturvamaksut, työvälineiden käyttökustannukset, lannoitteet ja vesakkomyrkyt.

Liikkeestä, ammatista ja yhtymästä saatu ansio- ja pääomatulo ovat **muuta yrittäjätuloa**. Ne määritellään verotuskäytännön mukaan. Veronalaiseen ansiotuloon kuuluvat muun muassa yrittäjän työpanoksen arvo ja yrittäjän eläkevakuutusmaksu. Yrittäjätuloihin kuuluvat lisäksi oman työpanoksen arvo oman asunnon tai kesämökin rakennus- ja perusparannustöissä. Ogelmana tulonjalotilastossa on, että yrittäjätuloon ei sisälly yrittäjien suoria ottoja yrityksestä tai tuloja muista kuin maataloutta harjoittavista kuolinpesistä. Koska yrittäjätoiminnan verotusperusteet poikkeavat tilaston tulokäsitteiden määritelmistä, tilastosta ei saada tyydyttävästi selvitettyä yritystoiminnan taloudellista tulosta vuositasona. Näihin seikkoihin on vastaisuudessa kuitenkin luvassa parannuksia, kun tilastoa edelleen kehitetään.

Palkkatulot ja yrittäjätulot yhdessä muodostavat käsitteen **ansiotulot**. Tulonjakotilastossa käsitteellä ansiotulot on siten täysin erilainen sisältö kuin verotuksessa, missä ansiotulot erotetaan pääomatuloista erilaista verotuskäytäntöä varten.

Omaisuuksituloihin luetaan kotitalouksien saamat korko-, vuokra- ja osinkotulot, käyttöoikeusmaksut, veronalainen satunnainen myyntivoitto ja laskennallinen nettovuokra omistusasunnosta. Tiedot omaisuustuloista saadaan suurimmaksi osaksi verotusaineistosta. Korko- ja vuokratuloja koskevia tietoja täydennetään haastatteluin (POUKKA ja KOUVONEN 1988, s. 24–25).

Ongelmallisimman erän omaisuustuloissa muodostaa omistusasunnon laskennallinen nettovuokra eli asuntotulo. Se lasketaan Valtioneuvoston vuosittain antaman yleisohjeen mukaan. Yleisohje koskee vuokralle annettavien keskuslämmitteisten asuntojen kohtuullista vuokraa eräissä Suomen kaupungeissa. Tulonjakotilastossa on laskettu asuntotulo myös maaseudulla sijaitseville asunnoille saman ohjeen mukaan. Kohtuullisen vuokran suuruutta arvioitaessa otetaan huomioon asunnon valmistumisvuosi tai peruskorjausvuosi, ikäryhmän taloille tyypillinen varustetaso sekä paikkakuntakohtainen sijainti. Vanhimpien asuntojen tulee varustetasoltaan kuitenkin vastata 1930-luvun tasoa. Laskennallinen tulo eli nettovuokra omistusasunnosta lasketaan bruttovuokrana, josta vähennetään lämmitys yms.kulut.

Käytettävissä olevat tulot saadaan lisäämällä tuotannon tekijätuloihin kotitalouksien saamat tulonsiirrot ja vähentämällä kotitalouksien maksamat tulonsiirrot. Nämä tulot kotitalous voi käyttää kulutukseen, säästöihin tai investointeihin. Käytettävissä olevien tulojen laskemisen perimmäisenä tavoitteena on väestön toimeentulo- ja kulutusmahdollisuuksien selvittäminen.

Saatuja tulonsiirtoja ovat sosiaaliturvaetuudet, sosiaaliavustukset, rahastoimattomat sosiaaliturvaetuudet sekä muut saadut tulonsiirrot. Sosiaaliturvaetuudet muodostavat yleensä suurimman osan saaduista tulonsiirroista. Ne ovat vastik-

keettomia tulonsiirtoja, joita 16 vuotta täyttäneet henkilöt voivat saada. Sosiaali- turvaetuksiin kuuluvat ansio- ja kansaneläkkeet, lapsilisät, tapaturmaja työttö- myysvakuutukset. Keskimäärin suurimman erän näistä muodostavat kansaneläkkeet.

Sosiaaliavustuksilla turvataan kotitalouden perustoimeentulo tai korvataan tietty puute, kun toimeentuloa ei muilla järjestelmillä ole voitu turvata. Sosiaaliavustus- siin kuuluvat perheavustukset, opinto- ja tutkimusavustukset, yleinen työttömyys- turva, invalidiavustukset sekä eräät valtion varoista erikseen maksettavat eläkkeet ja sodassa vammautuneille ja rintamasotilaille maksettavat eläkkeet ja avustukset.

Rahastoimattomiin sosiaaliturvaetuksiin kuuluvat muun muassa valtion ja kuntien maksamat virkaeläkkeet. Muut tulonsiirrot muodostuvat kotitalouksien välisistä ja ulkomailta saaduista tulonsiirroista sekä sellaisista tulonsiirroista, joita ei ole luettu mukaan sosiaaliturvaetuksiin ja sosiaaliavustuksiin. Maatalouden osalta esimerkiksi pinta- alalisä luetaan tähän muiden tulonsiirtojen ryhmään.

Maksetut tulonsiirrot muodostuvat veroista, pakollisista sosiaaliturvamaksuista, lakisääteisistä työ- ja yrittäjäeläkemaksuista sekä maksuista avustuskassoille. Välittömät verot muodostavat suurimman osan maksetuista tulonsiirroista (POUK- KA ja KOUVONEN 1988, s. 16, 25-29).

3.2. Tulonjakotilasto tutkimusaineistona

Tutkimuksen aineistona on Tilastokeskuksen tulojakotilasto ja siitä saadut vil- jelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksia koskevat erillistulokset. Pienyrityksistä on vaikea saada täysin kattavia tietoja. Tulonjakotilastossa pienyritykset on kuitenkin määritelty tämän tutkimuksen kannalta sopivalla tavalla. Lisäksi ti- lastossa on käytetty viljelijöiden ja pienyrittäjien tuloista lähinnä samoja käsitteitä ja pyritty laskemaan ne samalla tavalla. Puutteena voidaan pitää, että tilastosta ei voida selvittää työpanos- eikä varallisuustietoja.

Tilastokeskuksen tulonjakotilasto pohjautuu em. YK:n tulonjakotilastosuosituksen vuodelta 1977. Tulonjakotilastoa on laadittu vuodesta 1977 lähtien vuosittain lukuunottamatta vuosia 1981 ja 1985. Sen perusjoukko muodostuu maassamme olevista kotitalouksista. Varusmiehiä lukuunottamatta laitostalouksiin kuuluvat eivät ole mukana tilastossa. Tilasto perustuu paneeliotokseen, missä sama kotitalous on mukana kahtena peräkkäisenä vuotena. Otos on poimittu verotus- rekisteristä ja kotitalouden poimintatodennäköisyyteen vaikuttaa 15 vuotta täyttäneiden henkilöiden lukumäärä, tulojen määrä ja tulonsaajaryhmä. Näitä otoskotitalouksia koskevat tiedot on korotettu vastaamaan kaikkia perusjoukkoon kuuluvia kotitalouksia.

Tilaston perustiedot on saatu erilaisista hallinnollisista rekistereistä kuten

- Asuntohallituksen asumistukirekisteri,
- Kansaneläkelaitoksen eläkevakuutus-, sairausvakuutuskorvaus- ja kuntoutusrekisteri,
- Maatilahallituksen maatilarekisteri sekä
- Verohallituksen verotusrekisteri.

Kotitalouksien luokittelutiedot sekä sellaiset tulotiedot, joita ei ole saatu rekistereistä, on kerätty Tilastokeskuksen haastatteluorganisaation avulla. Tulonjakotilaston tiedot ovat vertailukelpoisia muun muassa kotitaloustiedustelun tietoihin sekä jossakin määrin tulo- ja varallisuustilaston sekä kansantalouden tilinpidon tietoihin (ANON. 1989, s. 10-19).

Tulonjakotilaston tilastoyksiköt muodostuvat kotitalouksista ja toisaalta ansiotulonsaajista. Tässä tutkimuksessa keskitytään pelkästään kotitalouksien tarkasteluun. Kotitalous muodostuu yhdessä asuvista henkilöistä, joilla on yhteinen ruokatalous tai jotka muuten käyttävät yhdessä tulojaan. Kotitalouksien tulojen jakautumista on tarkasteltu sosioekonomisen aseman, kotitalouden koon ja rakenteen, kotitalouden ammatissa toimivien jäsenten lukumäärän, suuralueen ja kuntamuodon mukaan. Luokittelujen perustana on kotitalouden päämies.

Kotitalouden sosioekonominen asema määräytyy sen mukaan, mistä kotitalouden päämies on saanut pääasiallisen toimeentulonsa vähintään kuuden kuukauden ajalta. Päämiehellä tarkoitetaan sitä henkilöä, jolla on kotitaloudessa suurimmat tulot. Perheyriyksessä toimivat yrittäjäpuolisot luetaan molemmat yrittäjiksi. Alle 18-vuotiaat kotitalouden jäsenet luetaan lapsiksi, ellei kyseessä ole kotitalouden päämies tai tämän puoliso.

Ammatissa toimiviksi on tulonjakotilastossa luokiteltu kaikki tutkimusvuonna vähintään 6 kuukautta tuotantotoimintaan osallistuneet henkilöt. Mikäli palkka- ja yrittäjätulot ovat olleet pääasiallinen toimeentulolähde, on myös 5 kuukautta tuotantotoimintaan osallistuneet luokiteltu ammatissa toimiviksi. Tulotarkastelujen kannalta puutteena voidaan pitää, että tulonjakotilastosta ei pystytä selvittämään mm. sitä, onko kotitalouden palkkatulot saatu ulkopuoliselta työnantajalta vai omasta yrityksestä.

Suuralueet:

- 1) Helsinki: Helsingin kaupunki
- 2) Etelä-Suomi: Uudenmaan, Turun ja Porin, Hämeen ja Kymenläänit sekä Ahvenanmaan maakunta
- 3) Väli-Suomi: Mikkelin, Pohjois-Karjalan, Keski-Suomen ja Vaasan läänit
- 4) Pohjois-Suomi: Oulun ja Lapin läänit

Kuvio 2. Tulonjakotilaston suuraluejako

Tulonjakotilastossa aluekohtainen tarkastelu tapahtuu kuvion 2 kaltaisen suuraluejaon mukaan. Myös tässä tutkimuksessa on käytetty samanlaista aluejakoa. Pieni otoskoko rajoittaa läänitasoa tarkemman analyysin tekoa. Satunnaisvaihtelun vähentämiseksi tutkimustulokset on pyritty perustamaan vähintään 30 otoskotitalouden tietoihin.

Tämän tutkimuksen tiedot koskevat vuotta 1986, jotka tutkimuksen aloittamisvaiheessa olivat viimeisimmät. Maataloudelle vuosi 1986 oli hyvä ja kesän sato vähintään normaali. Vuodelta 1985 tilastoa ei julkaistu tilaston laatimista koskeneen viiveen vuoksi. Vuoden 1987 tiedot ovat tosin jo saatavilla, mutta tämän tutkimuksen kannalta niiden käyttökelpoisuutta heikentää maataloutta tuona vuonna kohdannut kato.

Vuoden 1986 tulonjakotilaston perusjoukko sisältää yhteensä noin 2 miljoonaa kotitaloutta. Viljelijäkotitalouksien osuus näistä on 5.2 % ja pienyrittäjäkotitalouksien 4.0 %. Maatalousyrittäjiä on ollut haastattelussa mukana 1 681 ja perusjoukossa maatiloja on 106 502. Maatilat on aineistossa jaettu peltoalaltaan viiteen tilakokoryhmään, jotka ovat 2–4.9 ha, 5–9.9 ha, 10–19.9 ha, 20–29.9 ha ja yli 30 ha. Näin on haluttu mahdollisimman tarkasti selvittää eri kokoisten tilojen tulonjakoa. Eri tilakokoryhmissä on ollut seuraavat määrät kotitalouksia haastattelussa ja perusjoukossa:

Kotitalouksia, kpl	Tilan peltola, ha				
	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30-
Haastattelussa	64	253	598	370	396
Perusjoukossa	6 546	23 206	38 904	20 102	17 744

Pienyrittäjiksi on tässä aineistossa luettu sellaiset yrittäjät, joiden yrityksen koko on 1-4 henkilöä. Tämän suuruisen yrityksen voidaan katsoa melko pitkälti olevan vertailukelpoinen maatilayrityksen kanssa. Tällaisia pienyrittäjiä on haastattelussa mukana 1 162 ja perusjoukossa pienyrityksiä on 82 590. Pienyritykset on jaoteltu toimialoittain neljään ryhmään seuraavasti:

- teollisuuden ja rakennustoiminnan yrittäjät,
- kaupan, ravitsemis- ja majoitustoiminnan yrittäjät
(jatkossa käytetään lyhennettä kaupan ja majoitustoiminnan yrittäjät),
- liikenteenharjoittajat sekä
- muut palvelualojen yrittäjät.

Yrittäjäryhmien nimitykset perustuvat Tilastokeskuksen toimialaluokituksen. Eri toimialoilla on ollut seuraava määrä pienyrityksiä haastattelussa ja perusjoukossa:

Kotitalouksia, kpl	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Haastattelussa	286	232	352	292
Perusjoukossa	24 467	17 236	18 378	22 509

Haastatteluotoksen perusteella voidaan tehdä myös havaintoja siitä, millaista yritystoimintaa edellä mainituilla toimialoilla harjoitetaan. Useimmilta toimialoilta on otokseen saatu vain muutama havainto, joten seuraavia perusjoukon yrityslukumääriä voidaan pitää ainoastaan suuntaa-antavina.

Teollisuuden ja rakennustoiminnan yrittäjistä vajaa 6 500 toimii talonrakennustoiminnan ja 4 000 maa- ja vesirakennustoiminnan parissa. Seuraavaksi yleisimpiä aloja ovat metallituotteiden ja koneiden valmistus sekä graafisen alan ja kustannusalan toiminta. **Kaupan ja majoitustoiminnan** harjoittajista on vähittäiskauppiaita vajaa 12 000, tukkukauppiaita noin 3 700 ja ravitsemis- ja majoitustoiminnanharjoittajia 1 600. **Liikenteenharjoittajista** lähes kaikki toimivat kuljetusalalla. **Muilla palvelualoilla** toimivista yrittäjistä 5 300 toimii henkilökohtaisten palveluiden parissa eli ovat esimerkiksi kampaajia. Lähes yhtä paljon eli 5 000 yrittäjää toimii kotitalousesineiden korjauksen parissa ja vajaat 4 000 yrittäjää palvelee yrityksensä kautta liike-elämää. Lääkintä- ja eläinlääkintäpalveluiden, virkistys- ja kulttuuripalvelutoimintojen sekä kiinteistöpalvelutoimintojen parissa työskentelee kussakin noin 1 700 yrittäjää.

4. VILJELIJÄKOTTALOUDET JA NIIDEN TULOT

Viljelijöiden ja pienyrittäjien tuloja koskevien lukujen 4 ja 5 tulokset perustuvat Tilastokeskuksessa valmiina oleviin taulukoihin. Tätä tutkimusta varten muutettiin vain hieman valmiina olevaa pinta-alaluokitusta (yli 20 ha tilat jaettiin kahteen ryhmään: 20–30 ha ja yli 30 ha tilat) ja suoritettiin kotitalouksien jako suuralueisiin. Viljelijöiden ja pienyrittäjien tuloja tarkastellaan seuraavassa tuotantotoimintaan osallistumisesta saatujen **tuotannon tekijätulojen** osalta ja kulutusmahdollisuuksia kuvaavien **käytettävissä olevien tulojen** osalta erikseen. Tuotannon tekijätuloissa kiinnitetään edelleen huomiota yrittäjä-, palkka- ja omaisuus-tulojen osuuksiin eri tapauksissa ja käytettävissä olevien tulojen tarkastelussa saatuihin ja maksettuihin tulonsiirtoihin.

4.1. Viljelijäkotalouksien lukumäärä ja sijainti

Tulonjakotilaston mukaan Suomessa on vuonna 1986 ollut yhteensä noin 106 500 sellaista viljelijäkotaloutta, jotka viljelevät yli kahden peltihehtaarin tilaa ja joiden päämies on saanut pääosan tuloistaan maatilataloudesta. Kotitaloudet ovat jakautuneet siten, että noin 40 % niistä sijaitsee Etelä-Suomessa, 47 % Väli-Suomessa ja runsaat 13 % Pohjois-Suomessa.

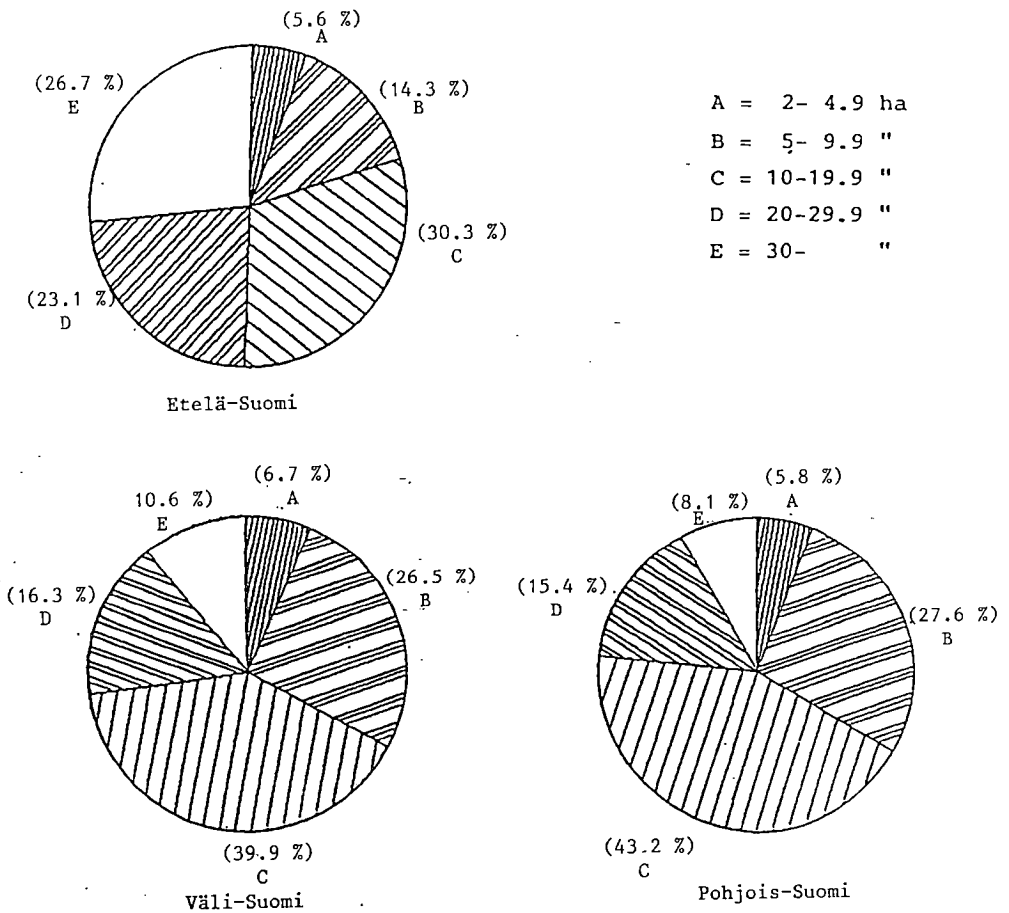
Etelä-Suomen ja Pohjois-Suomen kohdalla ei tilakokoluokan 2–5 ha viljelijäkotalouksien tuloksia voida ottaa huomioon haastatteluotoksen pienuuden aiheuttaessa epätarkkuutta tuloksiin. Pohjois-Suomessa on yli 30 ha:n tiloja vain 27 kappaletta haastatteluotoksessa, joten näidenkin tuloksiin voidaan suhtautua varauksella. Myös Helsingissä viljelijäkotalouksien määrä on vähäinen. Keskimääräisissä tuloksissa edellä mainitut ryhmät kuitenkin ovat mukana (taul. 1).

Taulukko 1. Viljelijäkotalouksien lukumäärä (kpl) ja %-jakauma perusjoukossa peltopinta-alan mukaan.

Alue	Yht.	2–4,9	5–9,9	10–19,9	20–29,9	30–ha
Koko maa	106 502	6 546	23 206	38 904	20 102	17 744
%	100	6	22	36	19	17
Etelä-Suomi	42 275	–	6 058	12 810	9 763	11 273
Väli-Suomi	49 978	3 355	13 253	19 917	8 168	5 285
Pohjois-Suomi	14 133	–	3 895	6 103	2 171	1 144

Kotalouksista suurin osa keskittyy tilakokoluokkaan 10–20 ha, mikä onkin luonnollista, sillä yli 2 peltoha:n maatilojen keskikoko on maatilarekisterin mukaan vuonna 1986 ollut noin 13,4 hehtaaria. Etelä-Suomen viljelijäkotalouksista

sijoittuu tilakoluokkaan 10–20 ha 30 % alueen kotitalouksista, seuraavaksi eniten on kotitalouksia tilakokoluokassa yli 30 ha. Väli- ja Pohjois-Suomen kotitalouksista suurin osa eli noin 40 % kuuluu tilakokoluokkaan 10–20 ha. Seuraavaksi eniten on näillä alueilla kotitalouksia tilakokoluokassa 5–10 ha (kuvio 3).

Kuvio 3. Viljelijäkotitalouksien jakautuminen (%-osuudet) eri tilakokoluokkiin eri alueilla.

4.2. Viljelijäkotitalouksien rakenne

Viljelijäkotitalouksissa on vuonna 1986 ollut keskimäärin 3.5 henkilöä. Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että peltopinta-alan kasvaessa kasvaa myös viljelijäkotitalouksien keskikoko ja että suurimmat kotitaloudet ovat Pohjois-Suomessa. Etelä-Suomen tiloilla on aikuisia henkilöitä kotitaloudessa 2.0–2.7 ja lapsia 0–1. Väli- ja Pohjois-Suomen kotitaloudet ovat hieman suurempia. Näillä alueilla on viljelijäkotitaloudessa keskimäärin 2.3 – 3.1 aikuista ja 0.6–1.3 lasta (taul. 2).

Samat tulot antavat erilaisen toimeentulon kotitalouden koosta ja rakenteesta riippuen. **Kulutussyksikkötarkastelussa** erilaiset kotitaloudet saadaan toistensa kanssa paremmin verrannollisiksi. Siinä pyritään ottamaan huomioon kotitalouden koko, rakenne, kollektiiviset hyödykkeet ja mittakaavaedut. Mittakaavaedulla tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että suuressa kotitaloudessa voidaan useat kotitalouden toiminnot hoitaa taloudellisimmin kuin pienessä kotitaloudessa. Suuri osa kotitalouden käyttötarvikkeista palvelee koko kotitaloutta.

Tässä tutkimuksessa on sovellettu OECD:n kulutussyksikkölukuja, joissa kotitalouden jäsenet saavat seuraavanlaiset painokertoimet:

ensimmäinen aikuinen	1.0
muut aikuiset	0.7
lapset	0.5

Lapsiksi on luettu alle 18-vuotiaat kotitalouden jäsenet ellei kyseessä ole kotitalouden päämies tai tämän puoliso. Näitä painokertoimia voidaan arvostella muun muassa siitä, että ne eivät ota huomioon aikuisten ja lasten ikiä ja lasten määrää, vaikka näillä seikoilla on vaikutusta kulutusrakenteeseen. Myös Suomessa on laadittu kulutussyksikköasteikkoja lähinnä sosiaaliturvaetuksien myöntämisperusteita varten kotitalouden estimoituun kulutukseen perustuen ja kotitalouksien arvioihin toimeentuloon riittäviin tuloihin perustuen (UUSITALO 1988, s. 22–25, HAGFORS ja KOLJONEN 1984, s. 3–7).

Kulutussyksiköiksi (ky) muutettuna viljelijäkotitalouksien henkilölukumäärä on vastannut keskimäärin 2.6 ky. Aikuisten lukumäärä on tällöin vastannut 2.2 ky ja lasten 0.4 ky. Myös kulutussyksikköinä tarkasteltuna viljelijäkotitaloudet ovat suurimpia Väli- ja Pohjois-Suomessa. Alueittaiset erot aiheutuvat eroista aikuisten henkilöiden lukumäärässä (taul. 3).

Ammatissa toimivia henkilöitä on viljelijäkotitalouksissa keskimäärin 2.2. Suurimmilla tiloilla kotitaloudet ovat keskimääräistä suurempia ja myös ammatissa toimivia henkilöitä niissä on enemmän. Ammatissa toimivien lukumäärissä ei ole alueittaisia eroja. Poikkeuksen muodostavat Pohjois-Suomen 20–30 ha:n tilat, joilla on 2.5 ammatissa toimivaa henkilöä (taul. 4).

Taulukko 2. Viljelijäkotitalouksien keskipöytä (henkilöitä/kotitalous) eri tilakokoryhmissä.

Alue	Keskim.	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30- ha
Koko maa	3.5	2.5	3.0	3.6	3.8	3.8
Etelä-Suomi	3.4	-	2.9	3.4	3.5	3.7
Väli-Suomi	3.6	2.7	3.1	3.7	4.0	4.0
Pohjois-Suomi	3.9	-	3.2	4.2	4.4	4.2

Taulukko 3. Kulutusyksiköitä (ky/kotitalous) viljelijäkotitalouksissa eri tilakokoryhmissä.

Alu	Keskim.	2-4.9	5-5.9	10-19.9	20-29.9	30- ha
Koko maa	2.6	2.0	2.4	2.7	2.8	2.7
Etelä-Suomi	2.5	-	2.3	2.5	2.6	2.7
Väli-Suomi	2.6	2.4	2.4	2.9	3.1	3.0
Pohjois-Suomi	2.8	-	2.3	2.9	3.1	3.0

Taulukko 4. Ammatissa toimivien henkilöiden lukumäärä viljelijäkotitalouksissa eri tilakokoryhmissä.

Alue	Keskim.	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30- ha
Koko maa	2.2	1.7	2.1	2.2	2.3	2.3
Etelä-Suomi	2.1	-	2.1	2.1	2.2	2.3
Väli-Suomi	2.2	1.9	2.1	2.3	2.3	2.2
Pohjois-Suomi	2.2	-	2.0	2.2	2.5	2.2

Maataloudessa pääasiallisesti työskentelevien henkilöiden lukumäärä on viljelijäkotitalouksissa keskim. 1.9. Pienimmillä tiloilla on 1.4 ja yli 20 ha:n tiloilla on 2.0 maataloudessa toimivaa henkilöä. Etelä-Suomen viljelijäkotitalouksissa on keskimäärin 1.8 ja Pohjois-Suomen 2.0 maataloudessa toimivaa henkilöä. Maataloudessa toimivien lukumäärät ovat melko samanlaiset eri alueilla ja eri tilakokoluokissa. Vähiten maataloudessa toimivia henkilöitä (1.5) on Väli-Suomen pikkutiloilla ja eniten heitä on puolestaan Pohjois-Suomen 20-30 ha:n tiloilla, joilla on 2.3 maataloudessa toimivaa henkilöä.

4.3. Viljelijäkotitalouksien tuotannontekijätulot

4.3.1. Tuotannontekijätulot keskimäärin koko maassa

Viljelijäkotitalouksien tuotannontekijätulot ovat keskimäärin 122 500 mk/kotitalous. Yrittäjätulot muodostavat niistä vajaat 70 %, palkat 22 % ja omaisuustulot noin 9 %. Tilakoko vaikuttaa voimakkaasti viljelijäkotitalouksien tuotannontekijätuloihin. Jos viljelijäkotitalouksien keskimääräisiä tuotannontekijätuloja merkitään suhdeluvulla 100, vastaavat suhdeluvut eri tilakokoryhmissä ovat seuraavat:

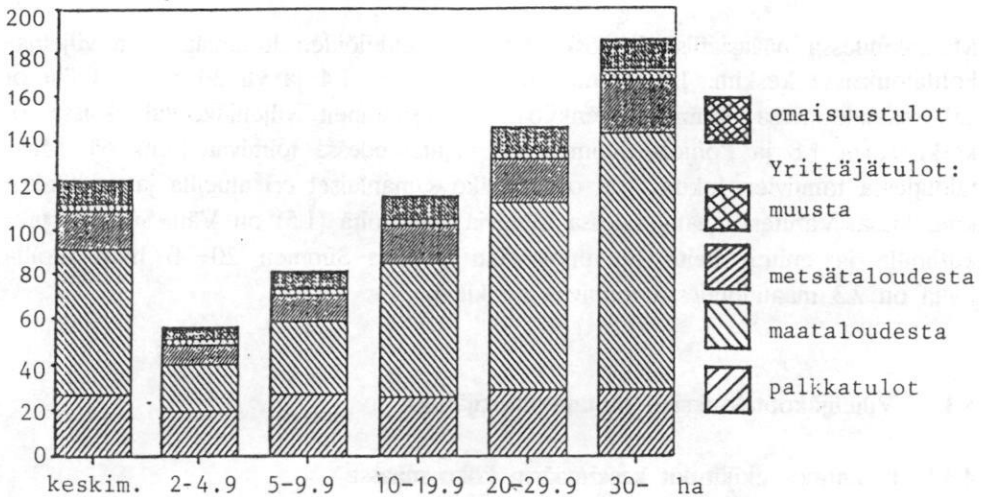
		Suhdeluku
2 -	4.9 ha	46
5 -	9.9 ha	67
10 -	19.9 ha	95
20 -	29.9 ha	119
30 -	ha	152
Keskim.		100

Pienimmässä tilakokoluokassa tuotannontekijätulot ovat keskimäärin 56 800 mk/kotitalous ja yli 30 ha:n tiloilla 186 600 mk/kotitalous (taul. 5 ja kuvio 4).

Taulukko 5. Maatalousyrittäjien tuotannontekijätulot (mk/kotitalous) keskimäärin koko maassa.

Tuloryhmä	Keskim.	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30-ha
+Palkat	27 200	19 500	27 500	26 200	29 300	29 300
+Yrittäjätulot	84 000	31 600	45 600	78 800	104 700	141 600
= Ansiotulot	111 200	51 100	73 100	105 000	134 000	170 900
+Omaisuustulot	11 300	5 800	8 700	11 300	12 300	15 700
+ Tuotannon- tekijätulot	122 500	56 800	81 800	116 300	146 300	186 600

1000 mk/kotitalous

Kuvio 4. Viljelijäkotitalouksien tuotannontekijätulot (mk/kotitalous) keskimäärin koko maassa.

Kotitalouksien tuotannontekijätulojen muodostumisessa on havaittavissa, että palkkatulojen osuus on pienillä tiloilla suuri, 2-5 ha:n tiloilla jopa kolmannes. Yli 30 ha:n tiloilla palkkatulot muodostavat vain runsaat 15 % kotitalouksien

tuotannontekijätuloista. Yrittäjätulojen osuus tuotannontekijätuloista pienillä tiloilla on noin puolet, kun niiden osuus yli 30 ha:n tiloilla on runsaat 75 %. Tilakoko vaikuttaa siten melko voimakkaasti viljelijäväestön tulojen muodostumiseen ja muun muuassa maatilalan ulkopuolelta hankittavien tulojen määrään.

Maatalouden yrittäjätulot muodostavat viljelijäkotalouksien tuotannontekijätuloista alle 10 ha:n tiloilla vajaat 40 % ja yli 30 ha:n tiloilla puolestaan hieman yli 60 %, kuten myös seuraavasta käy ilmi:

Yrittäjätulot mk/kotital.	Keskim.	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30- ha
Maataloud.	64 200	20 400	31 600	58 800	82 500	113 700
Metsätal.	17 000	8 999	11 600	17 200	19 500	24 000
Muusta	2 800	2 300	2 400	2 800	2 700	3 900
Yhteensä	84 000	31 600	45 600	78 800	104 700	141 600

Metsätalouden yrittäjätulojen osuus tuotannontekijätuloista on alle 20 ha:n tiloilla noin 15 %, kun se yli 20 ha:n tiloilla jää selvästi tämän alle. Muita yrittäjätuloja on ollut markkamääräisesti suunnilleen saman verran eri tilakokoryhmissä ja niiden osuus tuotannontekijätuloista on keskimäärin vajaat 3 %. Eniten muilla yrittäjätuloilla on merkitystä pienimmillä tiloilla, joilla niiden osuus on noin 4 % tuotannontekijätuloista. Tämä viittaa siihen, että vaikka pääasiallinen toimeentulo saadaan maatilataloudesta, on pienillä tiloilla muutakin yritystoimintaa kuin maatilatalous.

Omaisuuksien osuus viljelijäkotalouksien tuotannontekijätuloista on melko tasaisesti 8-10 % eri tilakokoluokissa siten, että pienemmillä tiloilla omaisuustulot (mk/kotitalous) ovat suhteellisesti suuremmat kuin isoilla tiloilla:

Omaisuuks.	Keskim.	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30-ha
Korkotulot	1 400	700	1 300	1 300	1 600	1 900
Asuntotulot	8 600	4 500	7 000	8 800	9 200	11 100
Muusta	1 300	600	400	200	1 500	2 700
Yhteensä	11 300	5 800	8 700	11 300	12 300	15 700

Korkotulojen osuus tuotannontekijätuloista on lähellä 1 % muissa tilakokoluokissa paitsi 5-10 ha, jossa korkotulojen osuus on noin 1.6 %. Asuntotulo muodostaa selvästi suurimman osan omaisuustuloista. Tuotannontekijätuloista asuntotulo on keskimäärin 7 %, mutta pienimmillä tiloilla sen osuus on runsaat 8 %. Pienin asuntotulo on suurimmilla tiloilla, joilla se muodostaa vajaat 6 % tuotannontekijätuloista. Tulonjakotilastossa asuntotulo on arvioitu asunnon vuokraa vastaavan vaihtoehtoiskustannuksen perusteella. Näin ollen asuntotulo tässä tutkimuk-

nessa on varsin erilainen kuin esim. verotuksessa, jossa asuntotuloksi lasketaan prosenttiosuus tietyn summan ylittävästä asunnon verotusarvosta.

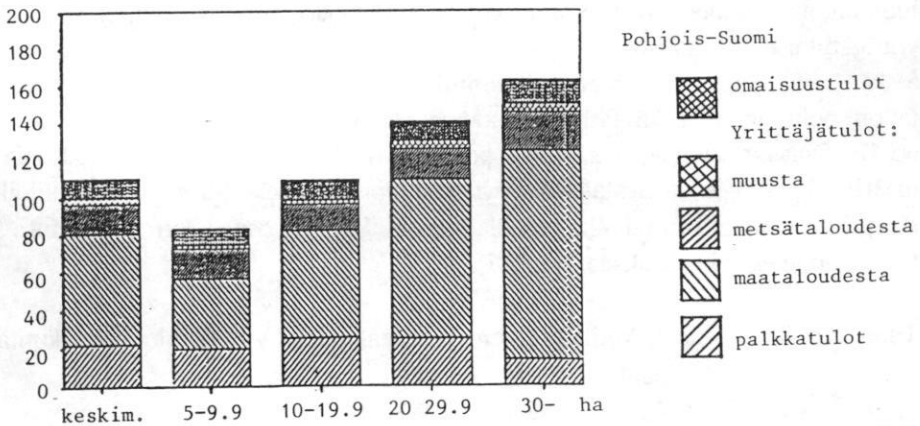
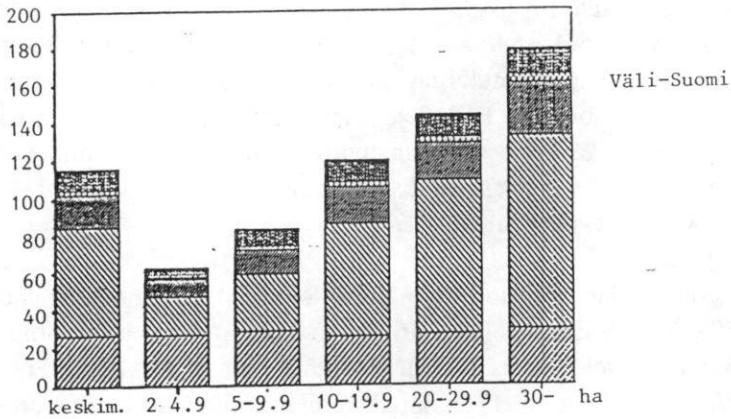
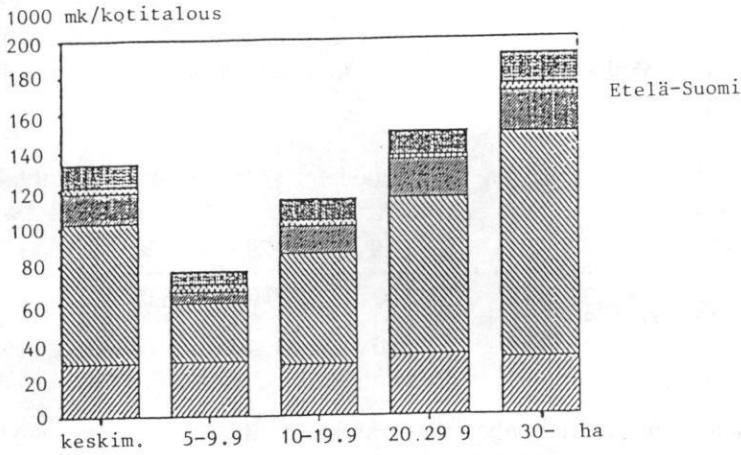
Tuotannontekijätulojen muodostuminen edellä kuvatulla tavalla on luonnollista siinä suhteessa, että pienemmät tilat eivät pysty antamaan riittävää toimeentuloa viljelijäkotaloudelle. Toisaalta pienet tilat eivät työllistä kokopäivätoimisesti kaikkia kotitalouden jäseniä, joten työtä joudutaan hakemaan muualta. PUURU-SEN (1987, s. 124) mukaan melkein kaikki 2-5 ha:n tilat ovat osa-aikaisia ja 5-10 ha:n tiloistakin yli puolet.

4.3.2. Tuotannontekijätulot eri alueilla

Alueittain tarkasteltuna viljelijäkotalouksien tuotannontekijätulot (mk/kotitalous) ovat seuraavat:

Alue	Keskim.	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30- ha
Etelä-Suomi	134 000	-	77 500	115 400	150 100	191 400
Väli-Suomi	116 200	62 900	83 300	119 400	143 200	178 800
Pohjois-Suomi	109 800	-	83 400	109 400	140 800	162 600

Etelä-Suomen viljelijäkotalouksien keskimäärin suuremmat tuotannontekijätulot johtuvat paljolti suuremmasta tilakoosta. Yrittäjätulot muodostavat viljelijäkotalouksien tuotannontekijätuloista Etelä- ja Pohjois-Suomessa keskimäärin noin 70 % ja Väli-Suomessa 50 %. Tilakokoluokittain tarkasteltuna on yrittäjätulojen osuus tuotannontekijätuloista pienimmillä tiloilla Etelä- ja Väli-Suomessa noin puolet ja suurimmilla tiloilla 75 % tuotannontekijätuloista. Pohjois-Suomessa yrittäjätulojen osuus tuotannontekijätuloista on suuri: pienimmillä tiloilla kaksi kolmasosaa ja suurimmilla yli neljä viidesosaa tuotannontekijätuloista (kuvio 5).

Kuvio 5. Viljelijäkotitalouksien tuotannontekijätulot (mk/kotitalous) eri alueilla.

Erot maatalouden yrittäjätuloissa selittävät suurimman osan tuotannontekijätulojen vaihtelusta eri alueilla. Maatalouden yrittäjätulojen osuus tuotannontekijätuloista on pienimmillä tiloilla 30–40 % ja suurimmilla tiloilla 50–60 %. Pohjois-Suomessa yli 30 ha:n tiloilla maatalouden yrittäjätulojen osuus tuotannontekijätuloista on 70 % (taul. 6).

Taulukko 6. Viljelijäkotalouksien maatalouden yrittäjätulot (mk/kotalous) alueittain.

Alue	2–4.9	5–9.9	10–19.9	20–29.9	30–ha
Etelä–Suomi	–	31 000	58 800	83 000	118 400
Väli–Suomi	20 300	30 400	60 000	81 500	102 700
Pohjois–Suomi	–	36 800	56 800	84 400	110 900

Haastattelutietoina on saatu viljelijäkotalouksien tilalta omaan käyttöön ottamien karjataloustuotteiden sekä viljan, perunan ja juurikasvien arvo. Se muodostaa 5–10 ha:n tiloilla 10–13 % ja yli 30 ha:n tiloilla 3–7 % maatalouden yrittäjätulosta. Alueittain tarkasteltuna omaan käyttöön tuotettujen tuotteiden arvon osuus maatalouden yrittäjätuloista on Pohjois-Suomessa suurempi kuin Etelä- ja Väli-Suomessa. Toisaalta Etelä- ja Väli-Suomessa viljan, perunoiden ja juurikasvien osuus omaan käyttöön otetuista tuotteista on suurempi kuin Pohjois-Suomessa. Pohjois-Suomessa puolestaan karjataloustuotteilla on suurempi paino, koska tilat siellä ovat kotieläinvaltaisia.

Metsätalouden yrittäjätulot muodostavat Etelä-Suomen tuotannontekijätuloista keskimäärin 12 %, Väli-Suomessa lähes 16 % ja Pohjois-Suomessa noin 14 %. Eri tilakokoluokissa vaihtelee metsätalouden yrittäjätulon osuus Etelä-Suomessa 8–13 %:iin ja Väli-Suomessa 14–17 %:iin tuotannontekijätuloista. Pohjois-Suomessa osuus on 5–10 ha:n tiloilla viidennes ja muissa tilakokoluokissa 12–13 % tuotannontekijätuloista. Metsänmyyntitulot muodostavat tilojen metsätalouden yrittäjätuloista keskimäärin 70–75 %. Poikkeuksen muodostavat Etelä-Suomen 5–10 ha:n tilat, joilla metsänmyyntitulojen osuus metsätalouden yrittäjätuloista on noin puolet sekä Pohjois-Suomen yli 10 ha:n tilat, joilla osuus on noin 60 %. Omassa taloudessa käytetyn poltto- ja rakennuspuun arvo muodostaa keskimäärin 15–25 % metsätalouden yrittäjätuloista. Etelä-Suomen pikkutiloilla ja Pohjois-Suomen suurimmilla tiloilla oman käytön osuus on kolmannes tilan metsätalouden yrittäjätulosta (taul. 7).

Taulukko 7. Viljelijäkotalouksien metsätalouden yrittäjätulot (mk/kotalous) alueittain.

Alue	2–4.9	5–9.9	10–19.9	20–29.9	30–ha
Etelä–Suomi	–	6 000	14 700	20 100	22 400
Väli–Suomi	9 100	12 800	19 800	19 500	28 100
Pohjois–Suomi	–	16 200	14 100	16 800	21 000

Muusta yritystoiminnasta saadun tulo-osan merkitys on pieni: Etelä ja Väli-Suomessa keskimäärin vain noin 2 %, mutta Pohjois-Suomessa kuitenkin jo lähes 3 %. Etelä-Suomessa muiden yrittäjätulojen osuus tuotannontekijätuloista on pienimmillä tiloilla suurempi kuin isoimmilla tiloilla. Väli-Suomessa näiden tulojen osuus on runsaat 2 %, pienimmillä tiloilla osuus tuotannontekijätuloista on kuitenkin vain 1.5 %. Pohjois-Suomessa muiden yrittäjätulojen suhde tuotannontekijätuloihin on päinvastainen kuin Etelä-Suomessa eli isoimmilla tiloilla suurempi kuin pienillä.

Palkat muodostavat keskimäärin noin viidenneksen tuotannontekijätuloista Etelä- ja Pohjois-Suomessa ja Väli-Suomessa vajaan neljänneksen. Etelä-Suomessa saadaan palkkatuloja kaikissa tilakokoluokissa noin 30 000 mk/kotitalous ja Väli-Suomessa vajaan 30 000 mk/kotitalous. Palkkatulojen osuus Etelä-Suomen 5–10 ha:n tiloilla on noin 40 % tuotannontekijätuloista ja Väli-Suomen pienimmillä tiloilla runsaat 30 %. Kummankin alueen suurimmilla tiloilla palkkatulojen osuus tuotannontekijätuloista on enää vain noin 16 %. Pohjois-Suomessa palkkatulojen määrä vaihtelee 10–20 ha:n tilojen 26 000 markasta suurimpien tilojen 13 000 markkaan/kotitalous ja prosenttiosuudet tuotannontekijätuloista vaihtelevat vastaavasti runsaasta 20 %:sta vajaan 10 %:iin.

Omaisuuksien tulot ovat kaikilla alueilla keskimäärin noin 9 % viljelijäkotitalouksien tuotannontekijätuloista. Omaisuustulojen osuus tuotannontekijätuloista on pienimmillä tiloilla suurempi kuin isoilla tiloilla. Korkotulojen osuus tuotannontekijätuloista jää keskimäärin 1 %:iin ollen kuitenkin pienemmillä tiloilla hieman suurempi. Asuntotulo muodostaa tuotannontekijätuloista Pohjois-Suomessa keskimäärin 7.5 %, Väli-Suomessa runsaat 7 % ja Etelä-Suomessa vajaan 7 %. Asuntotulon osuus tuotannontekijätuloista on pienillä tiloilla suurempi kuin suurilla.

4.4. Viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot

4.4.1. Käytettävissä olevat tulot keskimäärin koko maassa

Viljelijäperheiden käytettävissä olevat tulot ovat keskimäärin 119 700 markkaa kotitaloutta kohti. Eri tilakokoryhmien väliset tuloerot ovat kaventuneet siirtäessä tuotannontekijätulojen tarkastelusta käytettävissä olevien tulojen tarkasteluun. Kun viljelijäkotitalouksien keskimääräisiä käytettävissä olevia tuloja merkitään suhdeluvulla 100, vastaavat suhdeluvut eri tilakokoryhmissä ovat seuraavat:

	Suhdeluku
2 - 4.9 ha	67
5 - 9.9 ha	81
10 - 19.9 ha	100
20 - 29.9 ha	111
30- ha	124
Keskim.	100

Kun käytettävissä olevia tuloja koskevia suhdelukuja verrataan edellä kohdassa 4.3.1. tuotannontekijätuloista laskettuihin vastaaviin suhdelukuihin, tuloeron pienimmän ja suurimman tilakokoluokan välillä voidaan todeta kaventuneen kolminkertaisesta vajaan kaksinkertaiseen.

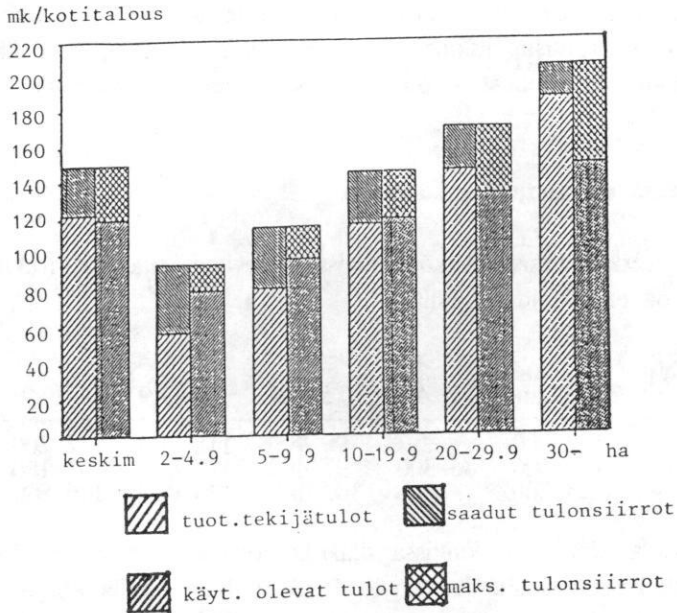
Käytettävissä olevat tulot ovat keskimäärin saman suuruiset kuin tuotannontekijätulot. Pienemmillä tiloilla käytettävissä olevat tulot ovat noin 40 % suuremmat kuin tuotannontekijätulot ja suuremmilla tiloilla 20 % pienemmät. Kokonaistulot, jotka tässä yhteydessä tarkoittavat tuotannontekijätulojen ja saatujen tulonsiirtojen summaa, ovat noin 26 % suuremmat kuin käytettävissä olevat tulot. Tulonsiirrot tasaavat tuotannontekijätulot käytettävissä olevien tulojen tasalle. Saatut tulonsiirrot muodostavat vajaan viidenneksen viljelijäkotalouksien kokonaistuloista. Maksetut tulonsiirrot vähentävät kokonaistuloja viidenneksellä. Viljelijäkotaloudet maksavat keskimäärin enemmän veroina ja sosiaaliturvamuksina kuin saavat sosiaaliturvaetuksina, sosiaaliavustuksina ja muina tulonsiirtoina (taul. 8).

Taulukko 8. Viljelijäkotalouksien käytettävissä olevat tulot (mk/kotalous) keskimäärin koko maassa.

Tuloryhmä	Keskim.	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30-ha
+Tuotannon- tekijätulot	122 500	56 800	81 800	116 300	146 300	186 600
+Saatut ts.	28 000	38 000	33 800	29 100	24 200	18 400
=Kokonaistulot	150 500	94 800	115 500	145 400	170 500	205 000
-Maks. ts.	-30 800	-14 400	-18 200	-26 300	-37 200	-56 100
=Käytettävissä olevat tulot	119 700	80 400	97 400	119 200	133 300	149 000

Tilakokoluokassa 10-20 ha ovat viljelijäkotalouksien tuotannontekijätulot suunnilleen yhtä suuret kuin käytettävissä olevat tulot. Samoin ovat saatut ja maksetut tulonsiirrot tässä luokassa lähes yhtä suuret. Suuremmissa tilakokoluokissa ovat tuotannontekijätulot suuremmat kuin käytettävissä olevat tulot ja maksetut tulonsiirrot suuremmat kuin saatut tulonsiirrot (kuvio 6). Tulonsiirtoja saadaan eniten pienimmillä tiloilla. 2-5 ha:n tiloilla saatujen tulonsiirtojen osuus kotitalouksien kokonaistuloista on 40 % ja 10-20 ha:n tiloillakin vielä viidesosa kokonaistuloista. Sen sijaan yli 30 ha:n tiloilla saatut tulonsiirrot muodostavat enää vajaat 10 % kokonaistuloista. Saatujen tulonsiirtojen (mk/kotalous) muodostuminen on seuraava:

Saadut ts.	Keskim.	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30-ha
Sotu-etuudet	19 600	26 000	22 600	20 400	17 200	14 400
Sos.avustus	3 700	4 800	4 200	3 700	3 500	2 800
Rahastoim.	700	3 300	800	500	100	200
Muut	4 000	3 900	6 200	4 500	3 400	1 000
Yht.	28 000	38 000	33 800	29 100	24 200	18 400

Kuvio 6. Maatalousyrittäjien käytettävissä olevat tulot (mk/kotitalous) koko maassa eri tilaluokissa.

Viljelijäkotitalouksien saamista tulonsiirroista sosiaaliturvaetuudet muodostavat keskimäärin noin 70 %. Sosiaaliavustusten osuus saaduista tulonsiirroista on 13–15 %. Rahastoimattomien sosiaaliturvaetuuksien, joilla tarkoitetaan muun muassa valtion ja kuntien maksamia virkaeläkkeitä, osuus on keskimäärin pari prosenttia. Muiden tulonsiirtojen, joita ovat muun muassa elatusapu, pinta-alalisä ja vapaaehtoiisiin vakuutuksiin perustuvat eläkkeet tai korvaukset, osuus on suunnilleen 15 % tulonsiirroista, kuitenkin yli 30 ha:n tiloilla niiden osuus on vain 5 %. Sosiaaliturvaetuudet ovat pienimmillä tiloilla suurimmat, sillä esimerkiksi maatilatalouden tulo- ja yritystilaston (ANON. 1989a, s. 46) mukaan viljelijät näillä tiloilla ovat keskimääräistä vanhempia ja saavat siten erilaisia sairaus-, vanhuus- yms. eläkkeitä.

Maksetut tulonsiirrot pienentävät viljelijäkotitalouksien kokonaistuloja keskimäärin noin 20 %. Vähiten maksettuja tulonsiirtoja on pienimmillä tiloilla eli 15 % ja eniten suurimmilla tiloilla eli 27 % kokonaistuloista:

Maksetut ts. mk/kotitalous	Keskim.	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30-ha
Vero	800	12 000	14 400	20 800	29 800	46 000
Sotu-maksut	6 000	2 400	3 700	5 500	7 400	10 100
Yhteensä	30 800	14 400	18 100	26 300	37 200	56 100

Verot muodostavat maksetuista tulonsiirroista keskimäärin 80 %. Eläkevakuutusmaksujen osuus maksetuista tulonsiirroista jää niin pieneksi, että käytännössä sosiaaliturvamaksut muodostavat loppuosan maksetuista tulonsiirroista.

4.4.2. Käytettävissä olevat tulot eri alueilla

Viljelijäväestön keskimääräisissä käytettävissä olevissa tuloissa (mk/kotitalous) ei ole suurta eroa eri alueiden välillä:

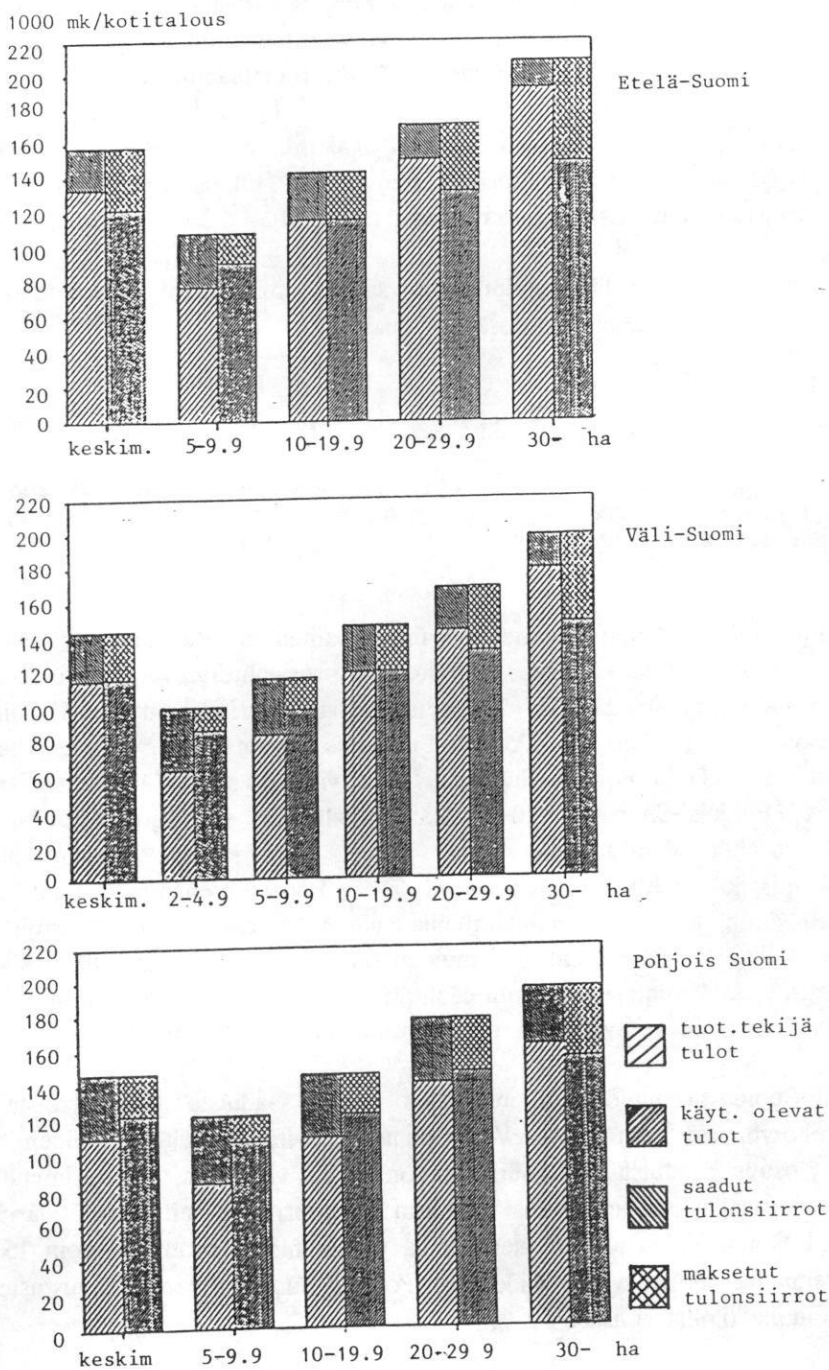
Käytettävissä olevat	Keskim.	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30-ha
Etelä-Suomi	122 000	-	90 900	115 800	132 200	148 500
Väli-Suomi	116 600	86 300	97 400	120 400	131 100	147 400
Pohjois-Suomi	123 200	-	107 100	123 000	146 800	154 900

Pohjoissuomalaisilla tiloilla on kaikissa tilakokoluokissa suuremmat käytettävissä olevat tulot kuin muilla alueilla (kuvio 7). 5-10 ha:n tiloilla Pohjois-Suomessa on 16 200 mk/kotitalous suuremmat käytettävissä olevat tulot kuin eteläsuomalaisilla vastaavan kokoisilla tiloilla ja 20-30 ha tiloilla 15 700 mk/kotitalous suuremmat kuin välisuomalaisilla vastaavan kokoisilla tiloilla. Eri tilakokoluokien väliset erot käytettävissä olevissa tuloissa ovat suurimpia eteläsuomalaisilla tiloilla. Taulukosta 9 ilmenee keskimääräisten käytettävissä olevien tulojen muodostuminen eri alueilla.

Taulukko 9. Viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot (mk/kotitalous) keskimäärin eri alueilla.

Ttuloryhmä	Etelä-Suomi	Väli-Suomi	Pohjois-Suomi
+Tuotannontekijätulot	134 000	116 200	109 800
+Saadut tulonsiirrot	24 300	28 400	37 300
= Kokonaistulot	158 300	114 600	147 100
-Maksetut tulonsiirrot	-36 300	-28 000	-23 900
= Käytettävissä olevat tulot	122 000	116 600	123 200

Etelä- ja Väli-Suomessa alle 20 ha:n tiloilla ja Pohjois-Suomessa alle 30 ha:n tiloilla ovat käytettävissä olevat tulot yhtä suuret tai suuremmat kuin tuotannontekijätulot. Etelä-Suomen suurimmilla tiloilla käytettävissä olevat tulot ovat runsaat 20 % pienemmät kuin tuotannontekijätulot. Tästä on pääteltävissä, että pienemmät tilat saavat enemmän tulonsiirtoja kuin maksavat ja isommat tilat puolestaan maksavat enemmän tulonsiirtoja kuin saavat.

Kuvio 7. Viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot (mk/kotitalous) eri alueilla.

Saatujen tulonsiirtojen osuus kokonaistuloista on Etelä-Suomen viljelijäkotalouksissa 15 %, Väli-Suomessa viidennes ja Pohjois-Suomessa neljännes. Pienimpien tilojen saamien tulonsiirtojen osuus kokonaistuloista on Etelä-Suomessa vajaat 30 % ja Pohjois-Suomessa runsaat 30 %. Suurimmilla tiloilla saatujen tulonsiirtojen osuus kokonaistuloista on Pohjois-Suomessa 17 %, kun osuus Etelä-Suomessa jää 8 %:iin. Eteläsuomalaiset viljelijäkotaloudet eivät saa yhdessäkään tilakokoryhmässä markkamääräisesti niin paljon tulonsiirtoja kuin pohjoissuomalaiset vähiten tulonsiirtoja saavat tilat (taul. 10).

Taulukko 10. Viljelijäkotalouksien saadut tulonsiirrot (mk/kotalous) eri tilakokoryhmissä eri alueilla.

Alue	Keskim.	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30-ha
Etelä-Suomi	24 300	-	31 300	27 900	20 700	16 400
Väli-Suomi	28 400	37 000	33 300	27 400	25 000	19 400
Pohjois-Suomi	37 300	-	39 100	36 900	37 100	33 300

Saatujen tulonsiirtojen rakenne on samantapainen eri alueilla. Suurimman osuuden saaduista tulonsiirroista muodostavat sosiaaliturvaetuudet. Niiden osuus saaduista tulonsiirroista alle 20 ha:n tiloilla on Etelä-Suomessa noin kolme neljäsosaa sekä Väli- ja Pohjois-Suomessa vajaat 70 %. Suurimmilla tiloilla osuus on Etelä- ja Pohjois-Suomessa neljä viidesosaa ja Väli-Suomessa runsaat 70 %. Pohjois-Suomessa 20-30 ha:n tiloilla on sosiaaliturvaetuuksien osuus saaduista tulonsiirroista vain vajaat puolet. Tätä selittää muiden tulonsiirtojen osuus, joka tässä ryhmässä on yli 40 %, kun se pienemmillä tiloilla vaihtelee 16-20 %:iin ja on suurimmilla tiloilla vain 4 % saaduista tulonsiirroista. 20-30 ha:n tiloilla Pohjois-Suomessa muiden tulonsiirtojen suuruus on 15 400 mk/kotalous; tästä summasta pinta-alalisän osuus on 3 600 mk/kotalous ja maatalouden muiden verovapaiden tukien osuus 11 000 mk/kotalous.

Etelä-Suomessa muiden tulonsiirtojen osuus saaduista tulonsiirroista on eri tilakokoryhmissä noin 10 %. Väli-Suomen pienimmillä tiloilla muiden tulonsiirtojen osuus saaduista tulonsiirroista on vajaa viidennes ja suurimmilla tiloilla 6 %. Sosiaaliavustusten osuus saaduista tulonsiirroista vaihtelee Etelä-Suomessa 11-14 %:iin. Väli-Suomen pienimmillä tiloilla niiden osuus on noin 15 % sekä suuremmilla tiloilla vajaa viidennes. Pohjois-Suomessa sosiaaliavustusten osuus on kaikilla tiloilla runsaat 10 %.

Maksetut tulonsiirrot riippuvat osin tulojen suuruudesta. Etelä-Suomessa maksetut tulonsiirrot vähentävät kokonaistuloja vajaan neljänneksen, Väli-Suomessa viidenneksen ja Pohjois-Suomessa vajaan viidenneksen. Väli-Suomessa maksetut tulonsiirrot ovat yhtäsuuret kuin saadut tulonsiirrot. Pienet tilat maksavat vähemmän tulonsiirtoja kuin suuret tilat. Osin tuloeroista ja veroprogressiosta johtuen eri tilakokoluokkien välillä ovat erot maksetuissa tulonsiirroissa suuret, esimerkiksi Etelä-Suomessa maksavat pienimmät tilat keskimäärin 17 900 mk/kotitalous tulonsiirtoja ja suurimmat tilat 59 300 mk/kotitalous:

Maksetut ts.	Keskim.	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30-ha
Etelä-Suomi	36 300	-	17 900	27 500	38 600	59 300
Väli-Suomi	28 000	13 600	19 200	26 400	37 100	50 800
Pohjois-Suomi	23 900	-	15 400	23 300	31 100	41 000

Etelä- ja Väli-Suomessa muodostavat verot maksetuista tulonsiirroista neljä viidesosaa ja sosiaaliturvamaksut viidesosan. Pohjois-Suomen pienimmässä tilaluokassa verojen osuus maksetuista tulonsiirroista on noin 75 % ja sosiaaliturvamaksujen puolestaan vajaa neljännes, muissa tuloluokissa jakauma on samanlainen kuin Etelä- ja Väli-Suomessa.

5. PIENYRITTÄJÄKOTITALOUDET JA NIIDEN TULOT

5.1. Pienyrittäjäkotitalouksien lukumäärä ja sijainti

Tulonjakotilaston mukaan vuonna 1986 on ollut koko maassa 82 590 sellaista pienyrittäjäkotitaloutta, joiden päämies on saanut pääasiallisen toimeentulonsa 1-4 henkeä työllistävästä yritystoiminnasta. Pienyrittäjäkotitalouksista 14 % sijaitsee Helsingissä, 48 % Etelä-Suomessa, 27 % Väli-Suomessa ja 11 % Pohjois-Suomessa. Pääkaupungissa sijaitsevien yritysten tietoihin tulee suhtautua varauksella, sillä muilla kuin palvelualojen yrittäjillä on otoksen kotitalouksien määrä jäänyt alle luotettavuusrajana pidetyn 30 kotitalouden. Tulonjakotilaston perusjoukossa pienyrittäjäkotitaloudet jakaantuvat eri toimialoille seuraavasti:

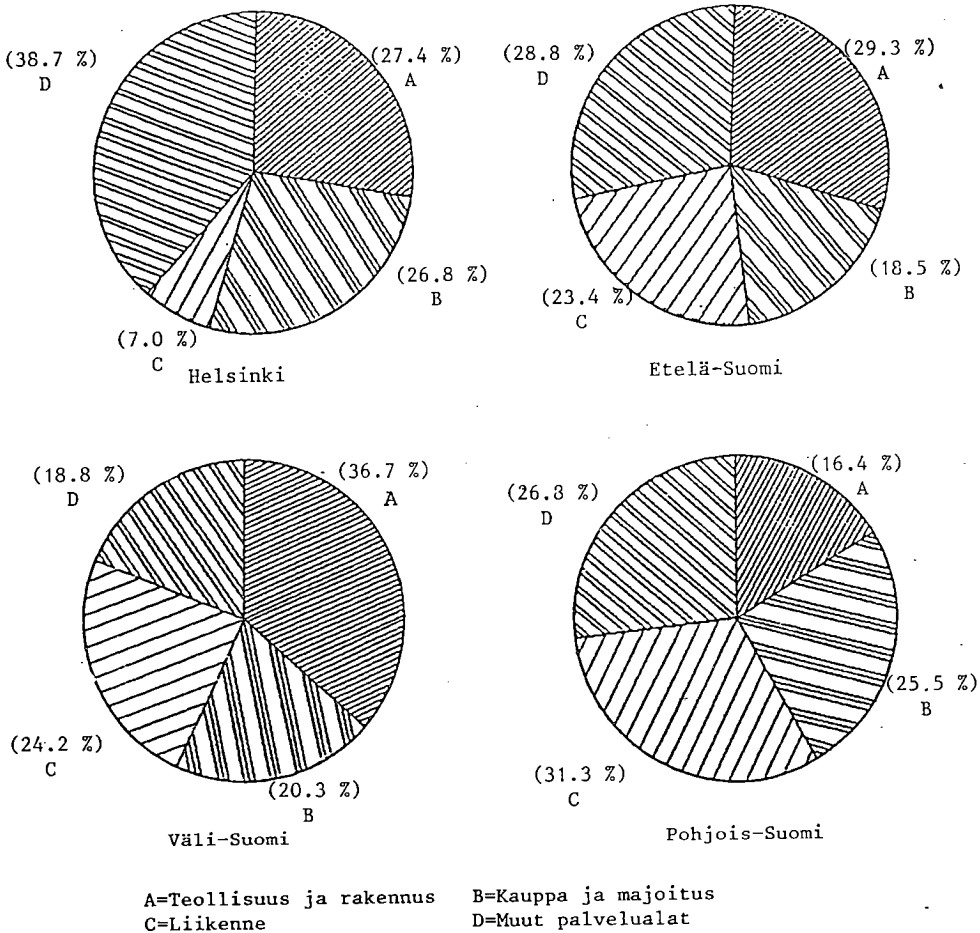
- teollisuus ja rakennusalat	30 %
- kauppa ja majoitus	21 %
- liikenteenharjoittajat	22 %
- muut palvelualat	27 %.

Helsingissä suurin osa pienyrityksistä toimii nk. muilla palvelualoilla. Etelä-Suomen pienyrittäjistä valtaosa toimii teollisuudessa ja rakennusalalla sekä nk. muilla palvelualoilla. Väli-Suomessa yleisin toimiala on teollisuus ja rakennusalat. Pohjois-Suomessa teollisuuden ja rakennusalojen harjoittajia on selvästi vähemmän kuin muiden toimialojen harjoittajia, muut alueen pienyrittäjät ovat jakaantuneet melko tasaisesti eri toimialoille (taul. 11).

Taulukko 11. Yrittäjäkotitalouksien lukumäärä (kpl) ja %-jakauma perusjoukossa toimialan mukaan.

Alue	Yht.	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Koko maa %	82 590 100	24 467 30	17 236 21	18 378 22	22 509 27
Helsinki	11 315	3 105	3 033	796	4 381
Etelä-Suomi	40 019	11 711	7 398	9 378	11 532
Väli-Suomi	22 322	8 187	4 529	5 407	4 199
Pohjois-Suomi	8 933	1 463	2 276	2 797	2 397

Helsingissä on liikenteenharjoittajia tulonjakotilaston mukaan suhteellisesti vähemmän kuin Pohjois-Suomessa. Noin kolmasosa Pohjois-Suomen yrittäjistä on liikenteenharjoittajia. Teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjiä on eniten Väli-Suomessa ja toisaalta Pohjois-Suomessa selvästi vähiten alueen yrittäjistä. Kaupan ja majoitustoiminnan harjoittajia on Helsingissä ja Pohjois-Suomessa noin neljännes alueen yrittäjistä. Muilla palvelualoilla toimivia yrittäjiä on selvästi eniten alueen yrittäjistä Helsingissä, missä heitä on lähes 40 % (kuvi 8).

Kuvio 8. Eri yritysalojen %-osuudet alueittain.

5.2. Pienyrittäjäkotitalouksien rakenne

Pienyrittäjäkotitalouksissa on vuonna 1986 ollut keskimäärin 3.0 henkilöä. Liikenteenharjoittajien kotitaloudet ovat suurimmat. Alueittain tarkasteltuna ovat pääkaupungin pienyrittäjien kotitaloudet selvästi pienempiä kuin muiden alueiden pienyrittäjäkotitaloudet. Pohjois-Suomessa sijaitsevat kaupan ja majoitusalojen pienyrittäjien kotitaloudet ovat myös pieniä. Helsingissä yrittäjäkotitalouksissa on aikuisia henkilöitä keskimäärin 1.7 ja lapsia 0.3. Muilla alueilla kotitaloudet ovat hieman suurempia, niissä on aikuisia keskimäärin 2.0–2.2 ja lapsia 1.0–1.2 (taul. 12).

Taulukko 12. Pienyrittäjäkotitalouksien keskipöytä (henkilöitä/kotitalous) eri toimialoilla.

Alue	Keskim.	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Koko maa	3.0	3.0	2.9	3.3	2.9
Helsinki	2.0	1.8	2.2	2.8	1.8
Etelä-Suomi	3.0	3.0	3.0	3.2	3.0
Väli-Suomi	3.3	3.2	3.3	3.5	3.4
Pohjois-Suomi	3.3	3.9	2.5	3.2	3.8

Taulukko 13. Kulutusyksiköitä (ky/kotitalous) pienyrittäjäkotitalouksissa eri toimialoilla.

Alue	Keskim.	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Koko maa	2.2	2.2	2.1	2.4	2.3
Helsinki	1.6	1.5	1.8	2.1	1.5
Etelä-Suomi	2.2	2.3	2.2	2.3	2.1
Väli-Suomi	2.4	2.3	2.4	2.5	2.4
Pohjois-Suomi	2.4	2.7	2.0	2.3	2.6

Taulukko 14. Ammatissa toimivien henkilöiden lukumäärä pienyrittäjäkotitalouksissa eri toimialoilla.

Alue	Keskim.	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Koko maa	1.7	1.7	1.8	1.8	1.6
Helsinki	1.5	1.6	1.5	1.9	1.4
Etelä-Suomi	1.7	1.7	1.7	1.7	1.6
Väli-Suomi	1.8	1.7	2.0	1.9	1.8
Pohjois-Suomi	1.7	1.9	1.6	1.7	1.6

Kulutussyksiköiksi muutettuna yrittäjäkotitalouksien henkilöiden lukumäärä on vastannut keskimäärin 2.2 ky. Aikuisten osuus tästä on ollut 1.8 ja lasten 0.4. Yrittäjäkotitalouksien kanssa ei ole juuri eroja eri toimialojen tai alueiden välillä. Helsingin alueella yrittäjäperheet ovat pienempiä kuin muualla maassa (taul. 13).

Ammatissa toimivia henkilöitä on pienyrittäjäkotitalouksissa koko maassa keskimäärin 1.7. Ammatissa toimivien lukumäärä ei vaihtelee kovin paljon eri yrittäjäryhmien kesken. Alueittain tarkasteltuna voidaan havaita, että Helsingissä on eniten ammatissa toimivia liikenteenharjoittajien kotitalouksissa ja vähiten muiden palvelualojen yrittäjien kotitalouksissa. Eteläsuomalaisissa pienyrittäjäkotitalouksissa on ammatissa toimivia henkilöitä yhtä paljon kaikilla toimialoilla. Väli-Suomessa on eniten ammatissa toimivia kaupan ja majoitusalan yrittäjäkoti-

louksissa sekä liikenteenharjoittajien kotitalouksissa. Pohjois-Suomessa taas teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjäkotitalouksissa on eniten ammatissa toimivia henkilöitä (taul. 14). Erot eivät ole suuria.

5.3. Pienyrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätulot

5.3.1. Tuotannontekijätulot keskimäärin koko maassa

Pienyrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätulot ovat keskimäärin 134 800 mk/kotitalous. Jos pienyrittäjien tuotannontekijätuloja keskimäärin merkitään suhdeluvulla 100, muodostuvat vastaavat suhdeluvut eri toimialoilla seuraaviksi:

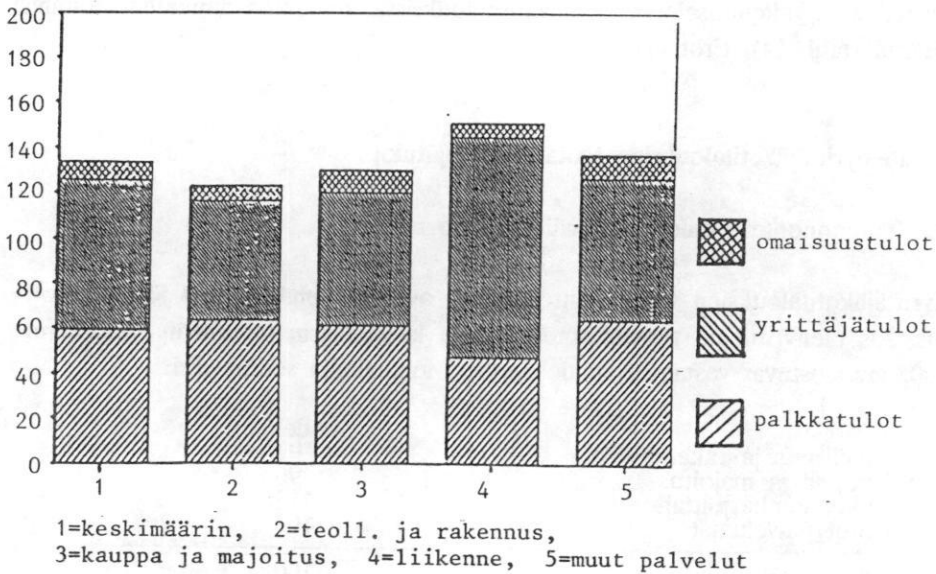
	Suhdeluku
Teollisuus ja rakennusalat	92
Kauppa ja majoitus	96
Liikenteenharjoittajat	112
Muut palvelualat	102
Keskimäärin	100

Yrittäjätulot muodostavat tuotannontekijätuloista puolet, palkat 44 % ja omaisuus-tulot 6 %. Pienimmät tuotannontekijätulot ovat teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä ja suurimmat liikenteenharjoittajilla. Palkkatulot ovat pienyrittäjillä liikenteenharjoittajia lukuunottamatta suuremmat kuin yrittäjätulot. Palkkatulojen suuruuden ei välttämättä tarvitse merkitä sitä, että perheenjäsenet saisivat yrityksensä ulkopuolelta palkkatuloja, sillä monet pienyrittäjät maksavat itselleen ja yrityksessä työskenteleville perheenjäsenille palkkaa omasta yrityksestään (taul. 15).

Taulukko 15. Pienyrittäjien tuotannontekijätulot (mk/kotitalous) keskimäärin koko maassa.

Tuloryhmä	Keskim.	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
+Palkat	59 500	63 600	61 000	47 400	64 000
+Yrittäjätulot	66 900	53 000	59 100	97 600	63 000
=Ansiotulot	126 500	116 600	120 100	145 000	127 000
+Omaisuustulot	8 300	7 000	9 800	6 100	10 300
=Tuotannontekijätulot	134 800	123 500	129 900	51 100	137 400

Tarkasteltaessa tuotannontekijätulojen muodostumista eri toimialoilla havaitaan, että teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä palkat muodostavat runsaat puolet tuotannontekijätuloista ja liikenteenharjoittajilla vain kolmanneksen. Näin ollen liikenteenharjoittajilla yrittäjätulojen osuus tuotannontekijätuloista on 65 %, kun muilla toimialoilla osuus vaihtelee 43–46 %:iin (kuvio 9).

Kuvio 9. Yrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätulot (mk/kotitalous) keskimäärin koko maassa.

Omaisuustulot ovat pienimmät liikenteenharjoittajilla, joilla ne ovat noin 4 % tuotannontekijätuloista, kaupan ja majoitusalan sekä muilla palvelualojen yrittäjillä omaisuustulojen osuus on 7-8 %. Korkotulojen osuus omaisuustuloista on ollut melko vähäinen. Suurimman osan yrittäjäkotitalouksien omaisuustuloista muodostaa asuntotulo. Sen osuus tuotannontekijätuloista on kaupan ja majoitustoiminnan yrittäjillä sekä teollisuuden ja rakennustoiminnan yrittäjillä noin 4 %. Muilla toimialoilla asuntotulon osuus tuotannontekijätuloista on ollut noin 3 %, kuten seuraavasta käy ilmi:

Omaisuustulot, mk/kotitalous	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Korkotulo	800	1 400	800	1 600
Asuntotulo	4 600	5 100	4 500	4 500
Muusta	1 600	3 300	800	4 200
Yhteensä	7 000	9 800	6 100	10 300

5.3.2. Tuotannontekijätulot eri alueilla

Pienyrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätulot vaihtelevat alueittain, sillä pienyrittäjärakenne eri alueilla on erilainen. Pohjois-Suomessa liikenteenharjoittajia on suhteessa eniten yrittäjistä, kun taas Helsingin alueella muiden pal-

velualojen yrittäjiä on eniten. Pienyrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätulot keskimäärin eri alueilla ovat muodostuneet seuraaviksi:

Alue	Mk/kotitalous	Suhdeluku
Helsinki	139 200	103
Etelä-Suomi	141 800	105
Väli-Suomi	128 200	95
Pohjois-Suomi	114 400	85
Keskimäärin	134 400	100

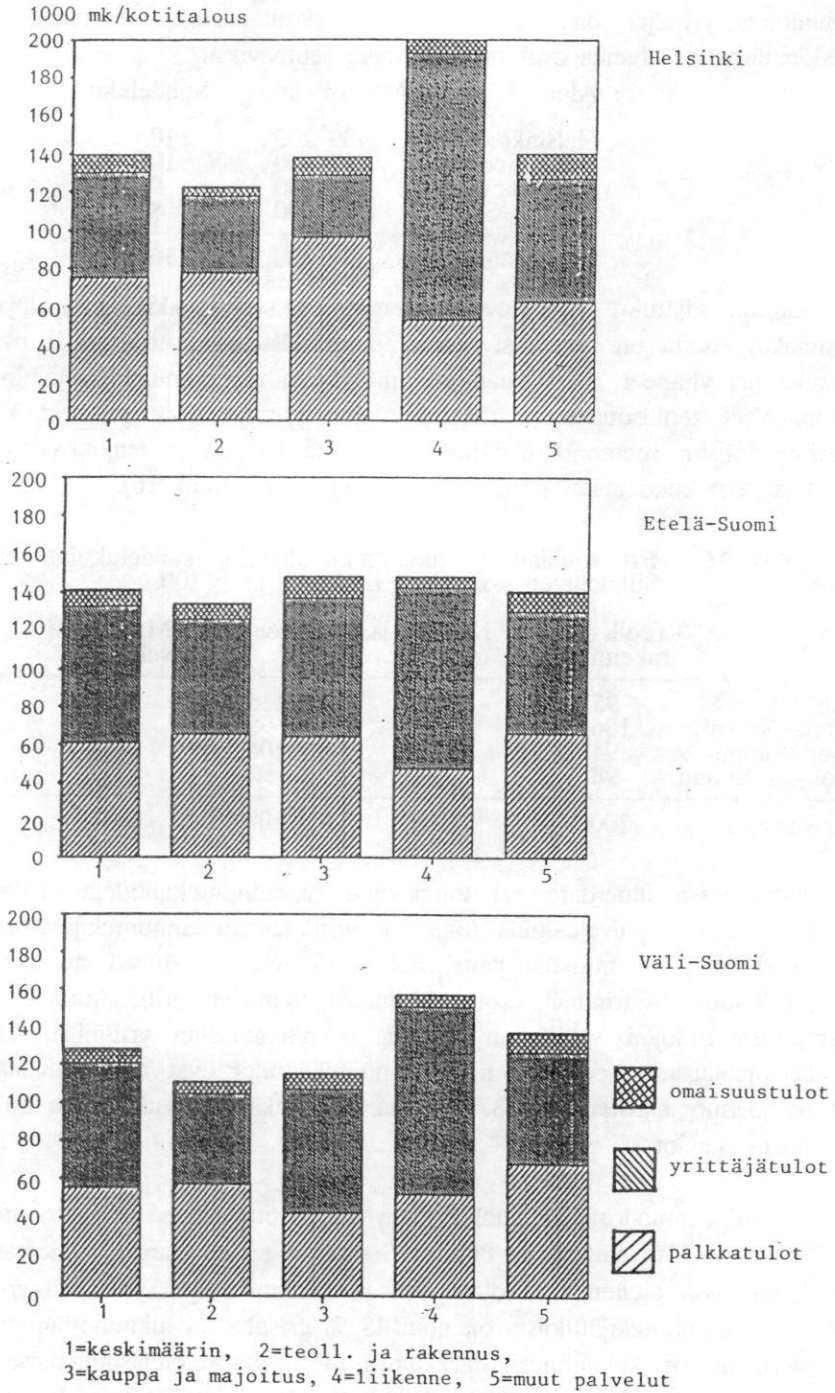
Tuotannontekijätulot vaihtelevat alueittain toisaalta siksi, että myös saman toimialan sisällä on aluetaisia tuloeroja. Eteläsuomalaiset yrittäjät ovat kaikilla toimialoilla yltäneet koko maan keskimääräisiin tuotannontekijätuloihin. Pohjois-suomalaiset teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjät ovat yltäneet koko maan keskimääräisiin tuotannontekijätuloihin, mutta kaupan ja majoitusalojen yrittäjät ovat jääneet koko maan tasosta lähes viidenneksen (taul. 16).

Taulukko 16. Eri toimialojen tuotannontekijätulot suhdelukuina eri alueilla. Suhdeluvut, koko maa keskimäärin = 100.

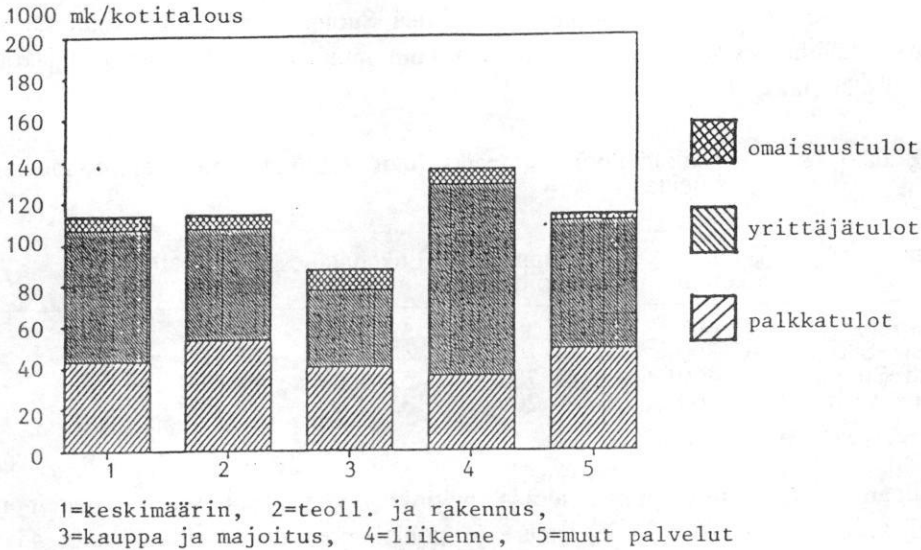
	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Helsinki	95	101	115	93
Etelä-Suomi	106	112	98	104
Väli-Suomi	94	90	106	103
Pohjois-Suomi	98	82	92	90
Koko maa	100	100	100	100

Tarkasteltaessa alueittain eri toimialojen tuotannontekijätuloja voidaan todeta, että nk. muilla palvelualoilla toimivien yrittäjien tuotannontekijätulot ovat noin 140 000 markkaa muualla paitsi Pohjois-Suomessa, missä ne ovat 114 000 mk/kotitalous. Suurimmat erot eri alueilla toimivien yrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätulojen välillä on kaupan ja majoitusalan yrittäjillä. Tämän alan eteläsuomalaisten pienyrittäjien tuotannontekijätulot ovat noin 148 300 markkaa ja pohjoissuomalaisten vain 87 300 markkaa sekä välisuomalaisten noin 115 500 markkaa (kuviot 10 a ja b).

Yrittäjätulot muodostavat puolet pienyrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätuloista Etelä- ja Väli-Suomessa. Pohjois-Suomessa niiden osuus on hieman suurempi ja Helsingissä pienempi. Teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä yrittäjätulojen osuus tuotannontekijätuloista on noin 45 % eri alueilla lukuunottamatta Helsinkiä, missä osuus on kolmannes. Markkamääräisesti saavat eteläsuomalaiset teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjäkotitaloudet eniten yrittäjätuloja. Kaupan ja majoitustoiminnan yrittäjillä Etelä- ja Väli-Suomessa yrittäjätulot muodostavat noin puolet tuotannontekijätuloista. Helsingissä osuus on neljäsosa ja Pohjois-Suomessa runsaat 40 %. (taul. 17).

Kuvio 10 a. Pienyrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätulot (mk/kotitalous) Helsingissä, Etelä- ja Väli-Suomessa.

Kuvio 10 b. Pohjoissuomalaisten pienyrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätulot (mk/kotitalous).

Taulukko 17. Yrittäjäkotitalouksien yrittäjätulot (mk/kotitalous) eri toimialoilla eri alueilla.

	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Helsinki	40 100	32 900	139 600	64 700
Etelä-Suomi	60 300	72 900	94 800	64 100
Väli-Suomi	47 300	65 000	98 700	58 800
Pohjois-Suomi	54 100	37 400	93 000	62 100

Liikenteenharjoittajilla on kaikilla alueilla suuremmat yrittäjätulot kuin muiden toimialojen harjoittajilla. Helsingissä liikenteenharjoittajien yrittäjätulot ovat olleet lähes 140 000 markkaa, joskin tähän tulokseen tulee suhtautua varauksella, sillä haastatteluotoksessa oli vain 16 yrittäjää mukana. Liikenteenharjoittajilla yrittäjätulojen osuus tuotannontekijätuloista on Helsingissä ja Pohjois-Suomessa 70 % sekä Etelä- ja Väli-Suomessa runsaat 60 %. Muilla palvelualoilla toimivien yrittäjien yrittäjätulot kotitaloutta kohti vaihtelevat 60 000 markan kummallakin puolen. Niiden osuus tuotannontekijätuloista on Helsingissä sekä Etelä- ja Väli-Suomessa vajaat puolet ja Pohjois-Suomessa runsaat puolet.

Palkkojen osuus yrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätuloista on Helsingissä 54 %. Etelä- ja Väli-Suomessa niiden osuus on runsaat 40 % ja Pohjois-Suomessa vajaat 40 %. Teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjien palkkatulojen osuus tuotannontekijätuloista on noin puolet muilla alueilla paitsi Helsingissä, missä niiden osuus on 63 %. Helsingin ja Etelä-Suomen yrittäjäkotitalouksilla on markkamääräisesti suuremmat palkkatulot kuin muiden alueiden pienyrittäjäkotitalouksilla (taul. 18).

Taulukko 18. Yrittäjäkotitalouksien palkkatulot (mk/kotitalous) eri toimialoilla eri alueilla.

Alue	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Helsinki	77 600	96 300	53 200	62 600
Etelä-Suomi	65 300	64 100	47 400	66 000
Väli-Suomi	57 400	42 700	52 400	68 700
Pohjois-Suomi	53 700	40 200	35 900	48 800

Kaupan ja majoitustoiminnan aloilla helsinkiläiset yrittäjät saavat tuotannontekijätuloista palkkoina 70 %, etelä- ja pohjoissuomalaiset yrittäjät noin 45 % ja välisuomalaiset yrittäjät vajaat 40 %. Liikenteenharjoittajilla palkkatulojen osuus tuotannontekijätuloista jää alhaisemmaksi kuin muilla toimialoilla. Etelä- ja Väli-Suomessa liikenteenharjoittajat saavat noin kolmanneksen tuotannontekijätuloistaan palkkoina, kun he Helsingissä sekä Pohjois-Suomessa saavat runsaan neljänneksen palkkoina. Eri alueiden nk. muilla palvelualueilla toimivat yrittäjät saavat palkkoina vajaat puolet tuotannontekijätuloista.

Omaisuustulojen osuus tuotannontekijätuloista on Helsingissä lähes 7 % ja muilla alueilla lähellä 6 %. Korkotulojen osuus tuotannontekijätuloista on etelä- ja välisuomalaisilla yrittäjillä noin 1 % ja helsinkiläisillä sekä pohjoissuomalaisilla yrittäjillä noin puolet tästä. Teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä sekä liikenteenharjoittajilla korkotulojen osuus tuotannontekijätuloista on noin 0.5 % ja muilla toimialoilla puolestaan runsaat 1 %. Suurimpia poikkeuksia ovat väli- ja pohjoissuomalaiset muiden palvelualojen yrittäjät, joilla edellisillä korkotulojen osuus on lähes 2 % ja jälkimmäisillä niitä on tuskin ollenkaan.

Asuntotulon osuus tuotannontekijätuloista on pienin Helsingissä, 3 %, ja suurin Väli- sekä Pohjois-Suomessa, missä sen osuus on lähes 4 %. Toimialoittain tarkasteltuna on teollisuuden ja rakennusalojen sekä kaupan ja majoitusalojen yrittäjien asuntotulo lähes 4 % ja muiden toimialojen noin 3 %. Pohjoissuomalaisten kaupan ja majoitusalojen yrittäjien asuntotulo on vajaat 7 % ja saman alueen muiden palvelualojen yrittäjien asuntotulo on runsaat 1 % tuotannontekijätuloista.

5.4. Pienyrittäjäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot

5.4.1. Käytettävissä olevat tulot keskimäärin koko maassa

Pienyrittäjäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot ovat keskimäärin 105 100 mk/kotitalous. Liikenteenharjoittajilla on suurimmat käytettävissä olevat tulot ja teollisuuden ja rakennusalojen pienyrittäjillä pienimmät. Eri toimialojen väliset tuloerot ovat kaventuneet hyvin vähän siirryttäessä tuotannotekijätulojen tarkastelusta käytettävissä olevien tulojen tarkasteluun. Suhdelukuina ilmaistuna pienyrittäjäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot eri toimialoilla ovat seuraavat:

	Suhdeluku
Teollisuus ja rakennusalat	93
Kauppa ja majoitus	97
Liikenteenharjoittajat	109
Muut palvelualat	102
<hr/>	
Keskimäärin	100

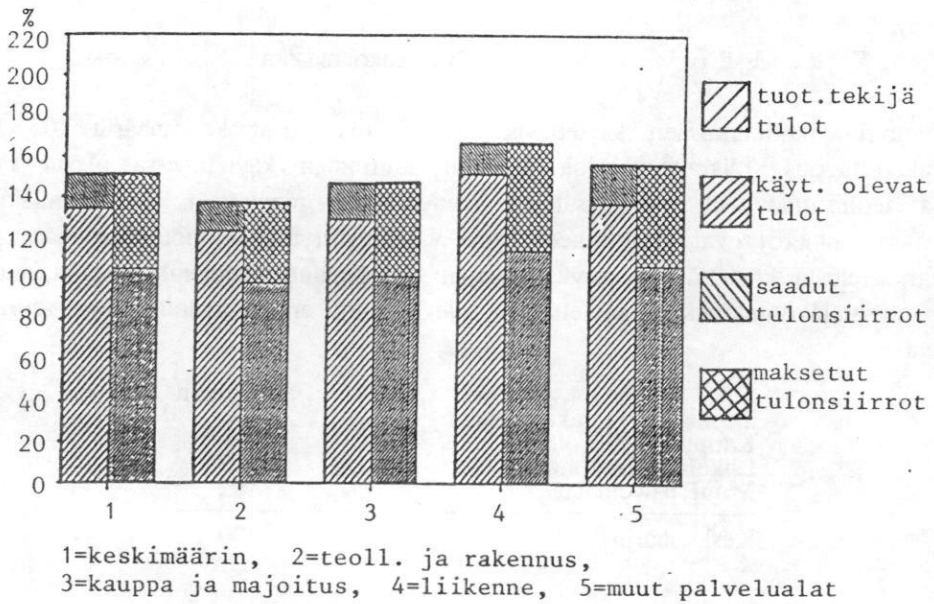
Kun näitä suhdelukuja verrataan vastaaviin tuotannotekijätuloista laskettuihin suhdelukuihin (kohta 5.3.1.), havaitaan eri toimialojen välisten tuloerojen kaventuneen enimmillään 4 %-yksiköllä.

Tuotannotekijätulojen ja saatujen tulonsiirtojen muodostamien kokonaistulojen summa on keskimäärin noin 45 000 markkaa suurempi kuin yrittäjäkotitalouksien keskimääräiset käytettävissä olevat tulot. Saadut tulonsiirrot muodostavat kokonaistuloista noin 11 % ja maksetut tulonsiirrot pienentävät kokonaistuloja noin 30 % (taul. 19).

Taulukko 19. Pienyrittäjien käytettävissä olevat tulot (mk/kotitalous) keskimäärin koko maassa

Tuloryhmä	Keskim.	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
+Tuotannotekijätulot	134 800	123 500	129 900	151 100	137 400
+Saadut ts.	16 800	14 000	17 800	15 900	19 400
=Kokonaistulot	151 400	137 500	147 700	167 000	156 800
-Maks. ts.	-46 300	-39 500	46 000	-52 300	-49 200
=Käytettävissä olevat tulot	105 100	98 000	101 700	114 700	107 600

Yrittäjäkotitalouksien tuotannotekijätulot ovat kaikilla toimialoilla suuremmat kuin käytettävissä olevat tulot. Maksetut tulonsiirrot ovat 2.5 - 2.8 kertaa suuremmat kuin saadut tulonsiirrot (kuvio 11).

Kuvio 11. Pienyrittäjien käytettävissä olevat tulot (mk/kotitalous) koko maassa eri toimialoilla.

Saadut tulonsiirrot ovat suurimmat ns. muiden palvelualojen yrittäjillä, joilla ne muodostavat runsaat 10 % kokonaistuloista, liikenteenharjoittajilla saatujen tulonsiirtojen osuus on vajaat 10 %:

Saadut ts. mk/kotit.	Keskim.	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Sotu-etuudet	10 900	9 200	12 100	11 400	11 300
Sos. avust.	3 300	3 200	3 500	3 500	3 200
Rahastoim.	1 300	300	1 000	500	3 600
Muut	1 100	1 300	1 200	800	1 300
Yhteensä	16 600	14 000	17 800	15 900	19 400

Sosiaaliturvaetuudet muodostavat suurimman osan eli keskimäärin noin 65 % saaduista tulonsiirroista. Kuitenkin niiden osuus ryhmässä muut palvelualojen yrittäjät on vajaat 60 % ja liikenteenharjoittajilla runsaat 70 %. Sosiaaliavustusten osuus saaduista tulonsiirroista on noin viidennes, teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä kuitenkin hieman suurempi ja muilla palvelualojen yrittäjillä vähän pienempi. Rahastoimattomien sosiaaliturvaetuuksien osuus saaduista tulonsiirroista on keskimäärin noin 8 %. Osuutta nostaa näin suureksi muiden palvelualojen yrittäjien Helsingissä (3 600 mk/kotitalous) ja Etelä-Suomessa (5 600 mk/kotitalous) saamat tulonsiirrot. Muilla toimialoilla rahastoimattomien sosiaaliturva-

etuuksien osuus saaduista tulonsiirroista vaihtelee 1–6 %:iin. Muiden tulonsiirtojen osuus saaduista tulonsiirroista on suurin teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä 9 %. Muilla toimialoilla osuus jää muutamaa %-yksikköä pienemmäksi.

Maksetut tulonsiirrot vähentävät kokonaistuloja noin 30 % kaikilla toimialoilla. Verojen osuus maksetuista tulonsiirroista on liikenteenharjoittajilla 82 % sekä kaupan ja majoitusalan pienyrittäjillä 77 %. Eläkevakuutusmaksujen osuus maksetuista tulonsiirroista jää pieneksi, siten sosiaaliturvamaksut muodostavat käytännöllisesti katsoen loppuosan maksetuista tulonsiirroista.

Maksetut ts. mk/kotitalous	Keskim.	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Verot	36 900	31 200	35 600	42 700	39 600
Sotu-maksut	9 400	8 300	10 400	9 600	9 600
Yhteensä	46 300	39 500	46 000	52 300	49 200

5.4.2. Käytettävissä olevat tulot eri alueilla

Liikenteenharjoittajilla on enemmän käytettävissä olevia tuloja kuin muilla pienyrittäjillä lukuunottamatta Etelä-Suomea, missä kaupan ja majoitusalojen yrittäjillä on suurimmat käytettävissä olevat tulot. Teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä on Helsingissä sekä Väli-Suomessa ja kaupan sekä majoitusalojen yrittäjillä puolestaan Väli- ja Pohjois-Suomessa pienemmät tulot kuin muilla alueensa yrittäjillä (taulukko 20).

Taulukko 20. Pienyrittäjien käytettävissä olevat tulot eri toimialoilla ja eri alueilla.

Alue	Keskim.	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Helsinki	100 900	92 600	102 300	132 100	100 100
Etelä-Suomi	109 600	103 700	113 500	112 000	111 400
Väli-Suomi	102 700	92 300	91 100	121 500	111 300
Pohjois-Suomi	96 000	95 900	83 500	105 700	96 700

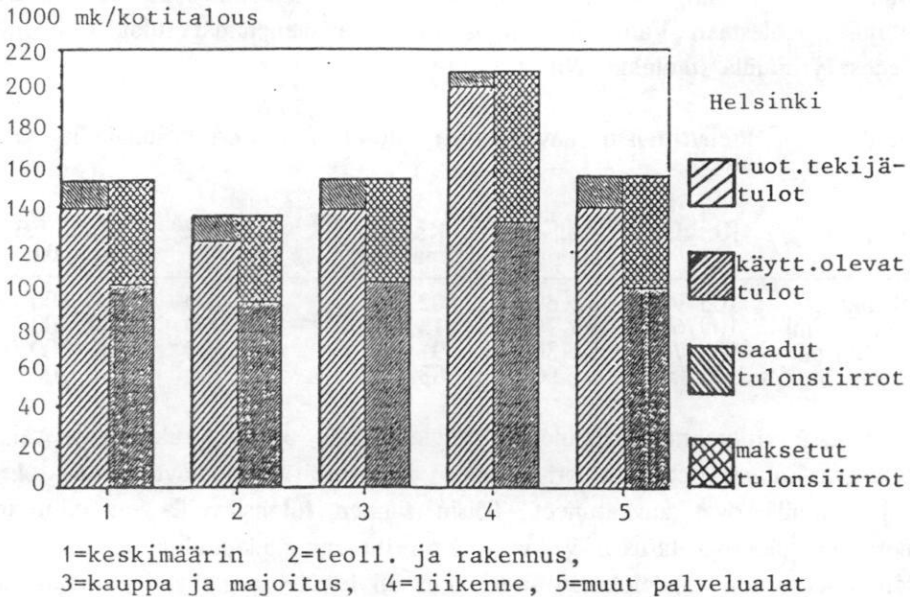
Siirryttäessä tuotannontekijätuloista käytettävissä oleviin tuloihin havaitaan, että myös aluettaiset erot eri alueiden keskimääräisten käytettävissä olevien tulojen välillä ovat kaventuneet. Toisin sanoen tulonsiirroilla on ollut myös aluettaisia tuloeroja tasaava vaikutus. Kun tuotannontekijätulojen osalta esitettyjen alueittaisten suhdelukujen suurin ero oli Etelä- ja Pohjois-Suomen välillä 20 %-yksikköä (kohta 5.3.2.), on käytettävissä olevien tulojen osalta laskettujen vastaavien suhdelukujen ero 13 %-yksikköä. Muilla alueilla yrittäjäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot ovat olleet lähempänä koko maan keskimäärää (105 100 mk/kotitalous):

	Suhdeluku
Helsinki	96
Etelä-Suomi	104
Väli-Suomi	98
Pohjois-Suomi	91
<hr/>	
Keskimäärin	100

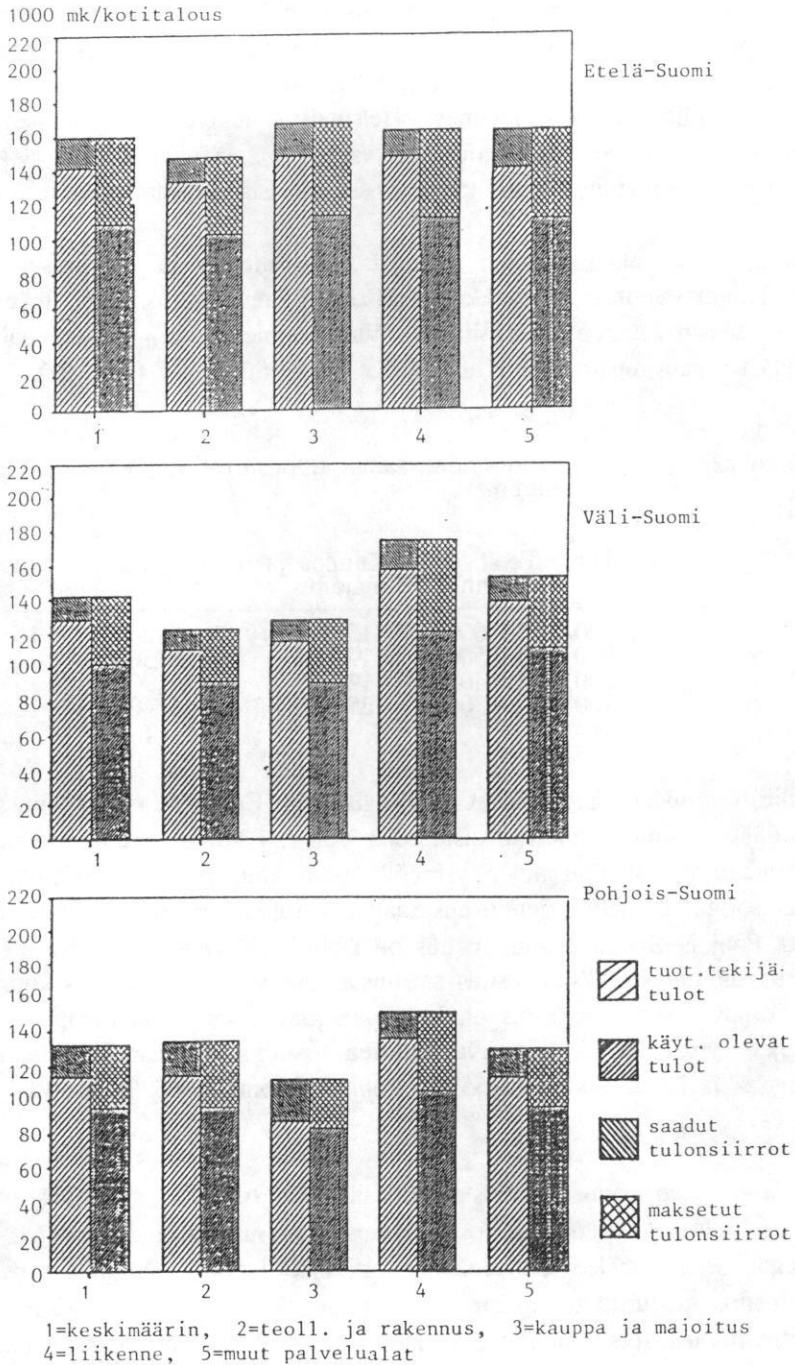
Etelä-Suomessa tuotannontekijätulot ovat 30 % suuremmat kuin käytettävissä olevat tulot ja Helsingissä noin 40 % suuremmat. Pohjois-Suomessa ne ovat vajaat 20 % suuremmat (taulukko 21 ja kuviot 12 a ja b).

Taulukko 21. Pienyrittäjäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot (mk/kotitalous) eri alueilla.

Tuloryhmä	Helsinki	Etelä-Suomi	Väli-Suomi	Pohjois-Suomi
+Tuotannontekijätulot	139 200	141 800	128 200	114 400
+Saadut tulonsiirrot	14 600	18 000	14 300	19 100
=Kokonaistulot	153 800	159 800	142 500	133 500
-Maksetut tulonsiirrot	-52 900	-50 200	-39 900	-37 500
=Käytettävissä olevat tulot	100 900	109 600	102 700	96 000

Kuvio 12 a. Helsingiläisten pienyrittäjäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot (mk/kotitalous).

Kuvio 12 b. Pienyrittäjäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot (mk/kotitalous) Etelä-, Väli- ja Pohjois-Suomessa.

Saatujen tulonsiirtojen osuus kokonaistuloista on Pohjois-Suomessa 14 % ja Helsingissä sekä Väli-Suomessa 10 %. Pohjois-Suomessa liikenteenharjoittajilla saatujen tulonsiirtojen osuus kokonaistuloista on 10 % sekä kaupan ja majoitusalojen yrittäjillä runsas viidennes. Helsingissä liikenteenharjoittajien saamien tulonsiirtojen osuus kokonaistuloista on vain 4 %. Muilla alueilla ja toimialoilla saatujen tulonsiirtojen osuus käytettävissä olevista tuloista on noin 10 %.

Teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjät sekä kaupan ja majoitusalan yrittäjät saavat Pohjois-Suomessa markkamääräisesti eniten tulonsiirtoja, liikenteenharjoittajat saavat eniten tulonsiirtoja Väli-Suomessa ja muilla palvelualojen yrittäjillä on suurimmat saadut tulonsiirrot Etelä-Suomessa (taul. 22).

Taulukko 22. Yrittäjäkotitalouksien saamat tulonsiirrot (mk/kotialous) eri toimialoilla alueittain.

Alue	Keskim.	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Helsinki	14 600	13 000	15 500	8 000	16 200
Etelä-Suomi	18 000	14 500	19 600	15 500	22 700
Väli-Suomi	14 300	12 400	12 700	17 900	15 100
Pohjois-Suomi	19 100	20 300	25 200	15 400	16 800

Sosiaaliturvaetuudet muodostavat Helsingissä ja Etelä-Suomessa runsaat 60 % pienyrittäjien saamista tulonsiirroista sekä Väli- ja Pohjois-Suomessa noin 70 %. Teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä sekä kaupan ja majoitusalojen yrittäjillä on sosiaaliturvaetuuksien osuus saaduista tulonsiirroista 65–70 % lukuunottamatta Pohjois-Suomea, missä osuus on lähes neljä viidesosaa. Liikenteenharjoittajilla sosiaaliturvaetuuksien osuus saaduista tulonsiirroista on noin kolme neljäsosaa, Pohjois-Suomessa osuus on kuitenkin jonkin verran pienempi. Muilla palvelualojen yrittäjillä sosiaaliturvaetuuksien osuus saaduista tulonsiirroista on Helsingissä ja Etelä-Suomessa 55 %, Pohjois-Suomessa 65 % ja Väli-Suomessa 70 %.

Sosiaaliavustusten osuus saaduista tulonsiirroista on noin viidennes eri alueilla ja toimialoilla. Poikkeuksena ovat kaupan ja majoitusalan yrittäjät Pohjois-Suomessa sekä muiden palvelualojen yrittäjät Helsingissä, joilla sosiaaliavustusten osuus saaduista tulonsiirroista on noin 10 %. Muiden tulonsiirtojen osuus saaduista tulonsiirroista vaihtelee keskimäärin 6–7 % välillä eri alueilla, Helsingissä osuus on kuitenkin 9 %. Teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä muiden tulonsiirtojen osuus saaduista tulonsiirroista on keskimääräistä suurempi, kaupan ja majoitusalojen sekä muiden palvelualojen yrittäjillä keskimääräinen ja liikenteenharjoittajilla keskimääräistä pienempi. Rahastoimattomien sosiaaliturvaetuuk-

sien osuus saaduista tulonsiirroista on ns. muiden palvelualojen yrittäjillä Helsingissä runsas neljännes ja Etelä-Suomessa vajaa viidennes, muilla alueilla tämän alan yrittäjillä ei ole näitä tuloja ollenkaan. Muilla toimialoilla rahastoimattomien sosiaaliturvaetuksien osuus vaihtelee 0–8 %:iin.

Maksetut tulonsiirrot vähentävät eniten eli 34 % kokonaistuloja Helsingissä ja vähiten eli 28 % Väli- ja Pohjois-Suomessa. Teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä maksettujen tulonsiirtojen osuus kokonaistuloista on vajaa kolmannes ja muilla toimialoilla kolmannes. Kaikilla toimialoilla ja alueilla maksetut tulonsiirrot ovat suuremmat kuin saadut tulonsiirrot (taul. 23).

Taulukko 23. Yrittäjäkotitalouksien maksamat tulonsiirrot (mk/kotitalous) eri toimialoilla ja eri alueilla.

Alue	Keskim.	Teoll. ja rakennus	Kauppa ja majoitus	Liikenne	Muut palvelualat
Helsinki	52 900	43 200	51 800	76 100	56 100
Etelä-Suomi	50 200	44 600	54 300	51 200	52 200
Väli-Suomi	39 800	30 800	37 100	53 900	42 000
Pohjois-Suomi	37 500	39 200	29 000	46 000	34 300

Verojen osuus maksetuista tulonsiirroista on Helsingissä ja Etelä-Suomessa runsaat 80 % sekä Väli- ja Pohjois-Suomessa hieman pienempi. Verot muodostavat maksetuista tulonsiirroista liikenteenharjoittajilla runsaat 80 % ja muilla toimialoilla hieman vähemmän. Kaupan ja majoitusalojen yrittäjillä Väli-Suomessa sekä teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä Pohjois-Suomessa on verojen osuus maksetuista tulonsiirroista noin 70 %. Sosiaaliturvamaksut muodostavat liikenteenharjoittajilla vajaan viidenneksen maksetuista tulonsiirroista ja muilla toimialoilla runsaan viidenneksen maksetuista tulonsiirroista.

6. VIJELIJÄ- JA PIENYRITTÄJÄKOTITALOUKSIEN TULOJEN VERTAILU

6.1. Tulovertailun muodostaminen

Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitaloudet ovat monilta osin erilaisia ja toisaalta maatalous yritystoimintana poikkeaa paljon esimerkiksi liikenteen- tai teollisuudenharjoittajan toiminnasta. Yhdistävänä tekijänä viljelijöiden ja pienyrittäjien välillä on yrittäjäys ja siihen liittyvät toimeentulon saantimahdollisuudet. Jotta kuitenkin näin erilaisten tulonsaajaryhmien tulot saataisiin keskenään vertailukelpoisiksi, mahdollisimman monet erilaisuutta aiheuttava tekijä joudutaan ottamaan huomioon jo vertailuasetelmaa laadittaessa. Tulonjakotilaston perusteella tulovertailua laadittaessa keskeisimmiksi erilaisuutta aiheuttaviksi tekijöiksi muodostuvat tällöin kotitalouksien koko ja rakenne sekä tulojen koostumus. Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien sijainti on tavallaan luonnollisestikin erilainen. Viljelijäkotitalouksista suurin osa sijaitsee Etelä- ja Väli-Suomessa ja pienyrittäjäkotitalouksista puolestaan Etelä-Suomessa, kuten seuraavasta käy ilmi:

Alue	Viljelijäkotit. %	Pienyrittäjäkotit. %
Helsinki	—	14
Etelä-Suomi	40	48
Väli-Suomi	47	27
Pohjois-Suomi	13	11
Koko maa	100	100

Viljelijäkotitalouksissa on enemmän henkilöitä kuin pienyrittäjäkotitalouksissa. 5-10 ha:n tiloilla on keskimäärin saman verran henkilöitä kuin pienyrittäjäkotitalouksissa eli 3 henkilöä. Aikuisia henkilöitä on viljelijäkotitalouksissa keskimäärin 2.7 ja pienyrittäjäkotitalouksissa 2.1. Lapsia on alle 10 ha:n tiloilla vähemmän kuin yrittäjäkotitalouksissa, mutta suuremmilla tiloilla heitä on kuitenkin saman verran. Kulutusyksiköiksi muutettuna viljelijäkotitaloudet ovat keskimäärin 0.4 ky suurempia kuin pienyrittäjäkotitaloudet.

Ammatissa toimivia henkilöitä on viljelijäkotitalouksissa keskimäärin 2.2 ja pienyrittäjäkotitalouksissa 1.7. Tilakokoluokassa 2-5 ha on ammatissa toimivia työntekijöitä suunnilleen saman verran kuin yrittäjäkotitalouksissa keskimäärin, suuremmissa tilakokoryhmissä heitä on enemmän kuin yrittäjäkotitalouksissa.

Pienyrittäjäkotitaloudet saavat ansiotuloistaan suurimman osan palkkatuloina. Ne voivat olla sekä omasta yrityksestä että ulkopuolisilta saatuja. Viljelijäkotitaloudet saavat ansiotuloistaan puolestaan suurimman osan yrittäjätuloina. Palkka- ja yrittäjätuloista koostuvat ansiotulot muodostavat kotitalouksien kokonaisuutena yrittäjillä yli 80 % ja viljelijöillä noin 75 %.

Omaisuuustulojen osuus kokonaistuloista on sekä viljelijöillä että pienyrittäjillä 6-7 %. Korkotulojen osuus omaisuuustuloista on runsaat 10 % kummallakin ryhmällä. Sen sijaan asuntotulon osuus omaisuuustuloista on viljelijäkotalouksilla keskimäärin kolme neljäsosaa ja pienyrittäjäkotalouksilla 56 %. Tulonjakotilastossa viljelijäkotalouksien asuntotulo on huomattavasti suurempi kuin yrittäjäkotalouksien asuntotulo. Viljelijäkotalouksien asunnot ovat monesti suuria, mutta myös usein vanhoja ja varustelutasoltaan puutteellisia, mitä asuntotulon laskennassa ei täysin ole voitu ottaa huomioon. Saadut tulonsiirrot ovat viljelijöillä lähes yhtä suuret kuin maksetut tulonsiirrot. Yrittäjillä sen sijaan maksetut tulonsiirrot ovat 20 %-yksikköä suuremmat kuin saadut tulonsiirrot (taul. 24).

Taulukko 24. Viljelijä- ja pienyrittäjäkotalouksien keskimääräiset kokonaistulot ja käytettävissä olevat tulot (mk/tila/yritys) ja prosentiosuudet kokonaistuloista.

	Viljelijät mk	%	Yrittäjät mk	%
+Palkat	27 200	18	59 500	39
+Yrittäjätulot	84 000	56	66 900	44
=Ansiotulot	111 200	74	126 500	83
+Omaisuuustulot	11 300	7	8 300	6
=Tuotannon tekijätulot	122 500	81	134 600	89
+Saadut tulonsiirrot	28 000	19	16 700	11
=Kokonaistulot	150 500	100	151 500	100
-Maksetut tulonsiirrot	30 800	-20	46 300	-31
=Käytettävissä olevat tulot	119 700	80	105 100	69

Viljelijäväestön ja pienyrittäjien toimeentuloerojen tarkastelemiseksi seuraavassa on rajoitettu ansiotulojen ja toisaalta käytettävissä olevien tulojen tarkasteluun. Ansiotulot kuvaavat yritystoiminnasta saatuja tuloja ja palkansaajien työelämään osallistumisesta saamia tuloja. Kotalouksien erilaisen koon huomioon ottamiseksi ne on laskettu ammatissa toimivaa henkilöä kohti. Käytettävissä olevat tulot kuvaavat kotitalouden toimeentuloa ja kulutusmahdollisuuksia. Käytettävissä olevien tulojen vertailussa on kotalouksien erilainen koko ja rakenne otettu huomioon laskemalla käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti. Etelä- ja Pohjois-Suomea koskevista tarkasteluista puuttuu 2-5 ha:n tilojen vertailu pienyrittäjäkotalouksiin, koska haastatteluotoksen pienuus aiheuttaa epätarkuutta näiden viljelijäkotalouksien tuloihin, mutta keskimääräisissä tuloksissa nämä tilat ovat mukana.

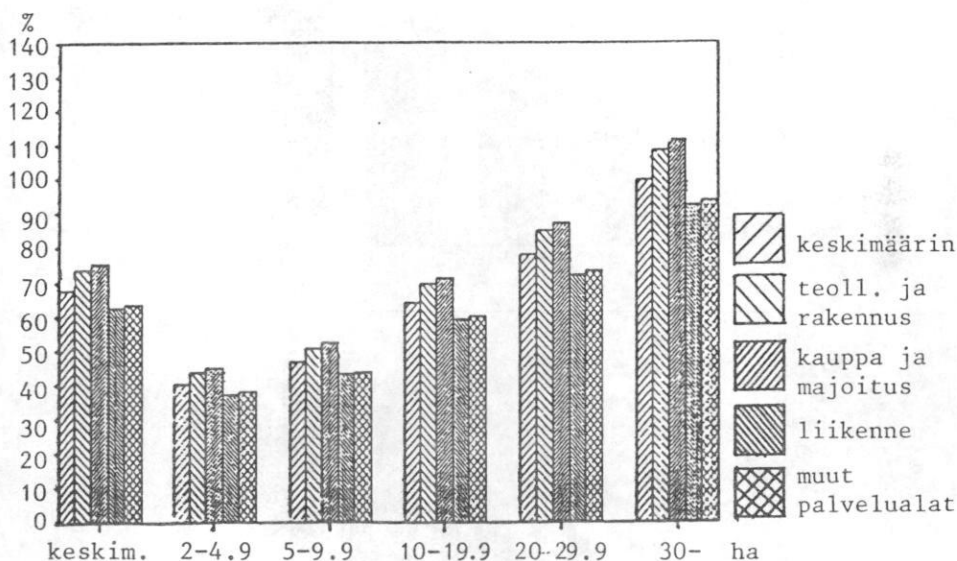
6.2. Ansiotulojen ja omaisuustulojen vertailu

Viljelijäkotalouksilla ovat ansiotulot keskimäärin 111 100 markkaa ja pienyrittäjäkotalouksilla 126 500 markkaa. Pienyrittäjillä on enemmän palkkatuloja kuin viljelijöillä. Kaikkien näiden palkkatulojen ei kuitenkaan tarvitse tulla oman yrityksen ulkopuolisesta ansiotyöstä, sillä yrittäjät maksavat usein palkkaa itselleen ja perheenjäsenilleen omasta yrityksestään verotuksellisista syistä. Miten paljon tätä tapahtuu aineiston pienyrityksissä, ei aineistosta saada selville. Siksi on katsottu selkeämmäksi verrata viljelijöiden ja pienyrittäjien ansiotuloja toisiinsa kuin palkka- ja yrittäjätuloja erikseen, sillä niiden sisältö molemmilla vertailuosapuolilla ei ole täysin sama.

Vertailutulot on ansiotulojen osalta laskettu ammatissa toimivaa henkilöä kohti. Jaettaessa viljelijöiden ansiotulot pienyrittäjien ansiotuloilla saadaan suhdeluku, joka kertoo kuinka suuret viljelijöiden ansiotulot ovat suhteessa pienyrittäjien ansiotuloihin. Viljelijöiden tuloja on seuraavassa verrattu erikseen kuhunkin pienyritystoimialaan eri alueet huomioiden. Viljelijöiden ansiotulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti yltyvät keskimäärin vajaan 70 %:iin pienyrittäjien vastaavista tuloista (taul. 25 ja kuvio 13). Pienimmillä tiloilla viljelijöiden ansiotulot ovat noin 40 % pienyrittäjien vertailutuloista, mutta suurimmilla tiloilla yhtäsuuret kuin pienyrittäjillä. Tuloero on suurimmillaan, kun verrataan 2-5 ha:n tiloja liikenteenharjoittajiin tai ns. muiden palvelualueen yrittäjiin. Viljelijöiden ansiotulot ovat yltyneet yleensä lähimmäksi kaupan ja majoitusalojen pienyrittäjien ansiotuloja.

Taulukko 25. Viljelijäkotalouksien ansiotulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti suhteessa pienyrittäjäkotalouksien vastaaviin tuloihin koko maassa. Suhdeluvut, pienyrittäjien ansiotulot eri toimialoilla = 100.

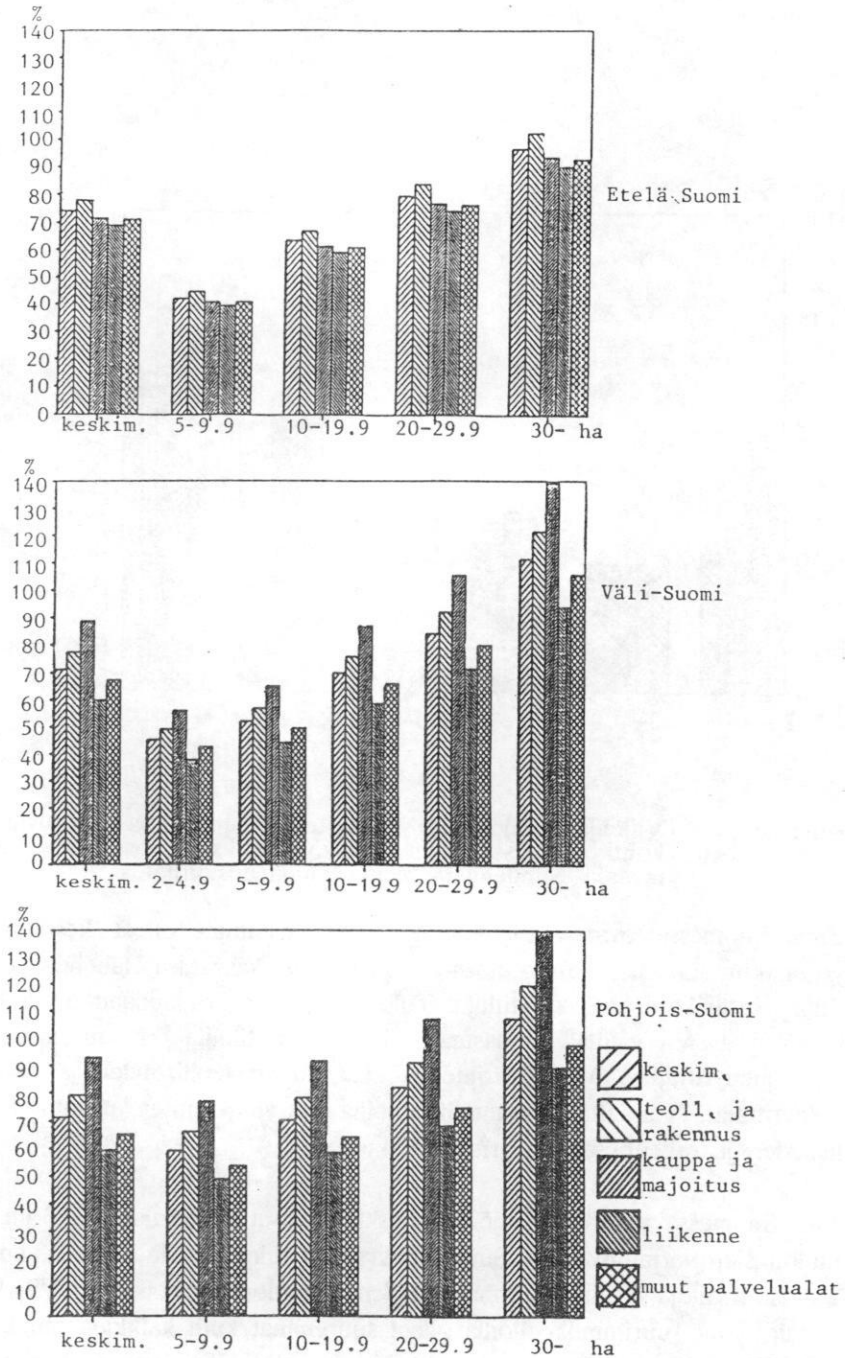
Yrittäjä- kotaloudet	Keskim.	Viljelijäkotaloudet				
		2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30- ha
Pienyrittäjät keskim. (74400 mk=100)	67.9	40.4	46.8	64.1	78.3	99.9
Teollisuus ja rakennus (68600 mk=100)	73.7	43.8	50.7	69.6	85.0	108.4
Kauppa ja majoitus (66700 mk=100)	75.7	45.0	52.1	71.5	87.3	111.4
Liikenne (80600 mk=100)	62.7	37.3	43.2	59.2	72.3	92.3
Muut palvelualat (79400 mk=100)	63.6	37.8	43.8	60.1	73.4	93.6

Kuvio 13. Viljelijäkotitalouksien ansiotulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti suhteessa pienyrittäjäkotitalouksien vastaaviin tuloihin koko maassa. Suhdeluvut, pienyrittäjien ansiotulot = 100.

Etelä-Suomessa ovat viljelijäkotitalouksien ansiotulot olleet keskimäärin 74 % yrittäjäkotitalouksien ansiotuloista. Pinta-alan kasvaessa lähenevät viljelijöiden tulot yrittäjäkotitalouksien tuloja. Tuloerot ovat suurimmillaan 5-10 ha:n tilojen ja pienyritysten välillä. Ainoastaan yli 30 ha:n tiloilla on suuremmat ansiotulot kuin pienyrittäjillä. Vertailukohteena ovat tällöin teollisuuden ja rakennusalojen pienyrittäjät. Toisaalta suurimmilla tiloilla on yhtä suuret ansiotulot kuin teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä (kuvio 14).

Väli-Suomessa yltävät viljelijöiden keskimääräiset ansiotulot 71 %:iin yrittäjäkotitalouksien vertailutuloista. Suurimmillaan on tuloero tällä alueella, kun verrataan 2-5 ha:n tiloja ja liikenteenharjoittajien kotitalouksia toisiinsa. Viljelijöiden ansiotulot ovat suurimmilla tiloilla olleet suuremmat kuin kaikkien muiden toimialojen paitsi liikenteenharjoittajien vastaavat tulot. Kaupan ja majoitustoiminnan yrittäjien tulot on saavutettu yli 20 ha:n tiloilla. Väli-Suomessa on lähinnä yhtäsuuret ansiotulot 20-30 ha:n tiloilla ja kaupan sekä majoitustoiminnan yrittäjillä ja toisaalta yli 30 ha:n tiloilla ja nk. muiden palvelualojen yrittäjillä (kuvio 14).

Kuvio 14. Viljelijäkotitalouksien ansiotulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti suhteessa pienyrittäjäkotitalouksien vastaaviin tuloihin Etelä-, Väli- ja Pohjois-Suomessa. Suhdeluvut, yrittäjäkotitalouksien ansiotulot = 100.

Myös Pohjois-Suomessa yltävät viljelijöiden keskimääräiset ansiotulot 71 %:iin yrittäjäkotitalouksien vastaavista tuloista. Yli 30 ha:n tiloilla ovat viljelijäkotitalouksien ansiotulot olleet suuremmat kuin teollisuuden ja rakennusalojen sekä kaupan ja majoitustoiminnan pienyrittäjien vastaavat tulot. Yli 20 ha:n tiloilla ovat viljelijöiden ansiotulot puolestaan olleet suuremmat kuin kaupan ja majoitustoiminnan yrittäjien tulot. Pohjois-Suomessa ovat suurimpien tilojen sekä muilla palvelualoilla toimivien yritysten ansiotulot yhtäsuuret (kuvio 14).

Omaisuuksien tulot ovat viljelijäkotitalouksilla keskimäärin 37 % suuremmat kuin yrittäjäkotitalouksilla. 5–10 ha:n tiloilla on samansuuruiset omaisuustulot kuin pienyrittäjillä keskimäärin eli noin 8 500 mk/kotitalous ja ns. muilla palvelu-alojen yrittäjillä samansuuruiset kuin viljelijäkotitalouksilla keskimäärin eli runsaat 10 000 mk/kotitalous. Etelä-Suomessa ovat viljelijäkotitalouksien korkotulot 20 % suuremmat kuin pienyrittäjäkotitalouksien, mutta Pohjois-Suomessa 2.5 kertaa suuremmat. Asuntotulo on viljelijäkotitalouksilla lähes puolet suurempi kuin yrittäjäkotitalouksilla. Alueittain tarkasteltuna on 10–20 ha:n tiloilla markkamääräisesti saman verran omaisuustuloja kuin Etelä-Suomessa kaupan ja majoitusalojen yrittäjillä sekä Väli-Suomessa muilla palvelu-alojen yrittäjillä. Pohjois-Suomessa on 20–30 ha:n tiloilla saman verran omaisuustuloja kuin kaupan ja majoitusalojen yrittäjillä.

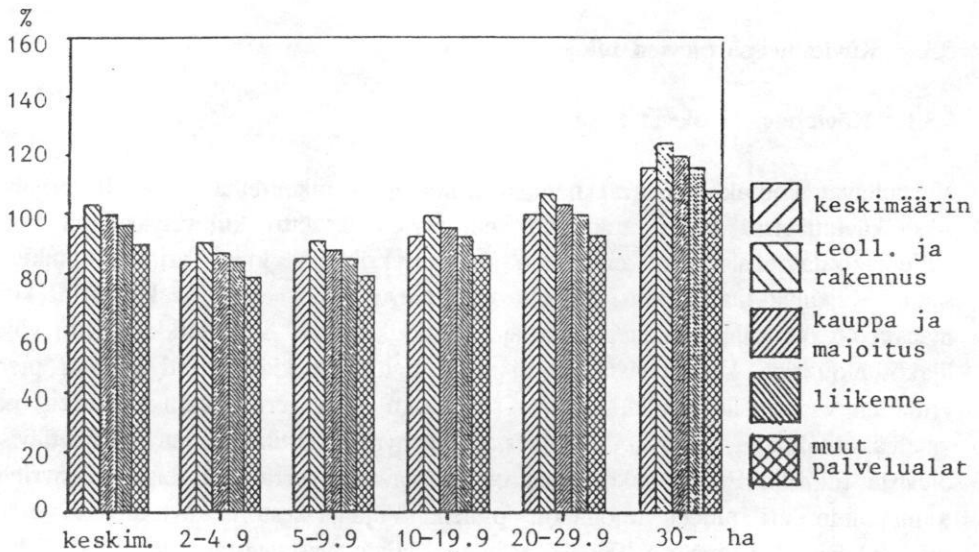
6.3. Käytettävissä olevien tulojen vertailu

6.3.1. Käytettävissä olevat tulot

Vertailtavat kotitaloudet ovat henkilöluvultaan ja rakenteiltaan paljolti erilaisia, siksi käytettävissä olevat tulot on seuraavassa laskettu kulutusyksikköä kohti. Viljelijäkotitalouksissa on enemmän kulutusyksikköjä kuin yrittäjäkotitalouksissa. Viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot ovat keskimäärin koko maassa 46 000 markkaa ja pienyrittäjäkotitalouksien 47 800 markkaa. Kun viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti jaetaan pienyrittäjien vastaavalla tulolla, saadaan suhdeluku, joka kertoo kuinka suuren osan viljelijäkotitaloudet saavat suhteessa pienyrittäjäkotitalouksien käytettävissä olevista tuloista. Eri tilakokoryhmiä on seuraavassa verrattu kyseisiin pienyritys-toimialoihin eri alueet huomioon ottaen. Viljelijäväestön käytettävissä olevat tulot yltävät keskimäärin 96 %:iin pienyrittäjien vastaavista tuloista. 2–5 ha:n tiloilla viljelijöiden tulot ovat 80–90 % yrittäjien käytettävissä olevista tuloista. Suurimmilla tiloilla ovat viljelijöiden tulot keskimäärin 15 % suuremmat kuin pienyrittäjien. Eri toimialojen ja tilakokoryhmien käytettävissä olevissa tuloissa ei ole suuria eroja. Eniten viljelijöiden tulot jäävät jälkeen muilla palvelu-aloilla toimivien yrittäjien käytettävissä olevista tuloista (taul. 26 ja kuvio 15).

Taulukko 26. Viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti suhteessa pienyrittäjäkotitalouksien vastaaviin tuloihin koko maassa. Suhdeluvut, pienyrittäjien käytettävissä olevat tulot = 100.

Yrittäjä- kotitaloudet	Keskim.	2-4.9	Viljelijäkotitaloudet			
			5-9.9	10-19.9	20-29.9	30- ha
Pienyrittäjät keskim. (47800.4=100)	96.4	84.2	84.9	92.4	99.7	115.5
Teollisuus ja rakennus (44500.1=100)	103.3	90.3	91.1	99.1	106.9	123.9
Kauppa ja majoitus (46200.0=100)	99.6	87.0	87.8	95.5	103.0	119.4
Liikenne (47800.8=100)	96.3	84.1	84.9	92.4	99.6	115.5
Muut palvelualat (51200.1=100)	89.8	78.5	79.2	86.1	92.9	107.7

Kuvio 15. Viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti suhteessa pienyrittäjäkotitalouksien vastaaviin tuloihin koko maassa. Suhdeluvut, pienyrittäjien käytettävissä olevat tulot = 100.

Alueittain tarkasteltuna (kuvio 16) Etelä-Suomessa on alle 10 ha:n tiloilla selvästi vähemmän käytettävissä olevia tuloja kuin pienyrittäjillä. Yli 10 ha:n tiloilla on käytettävissä olevia tuloja enemmän kuin teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä ja yli 20 ha:n tiloilla puolestaan enemmän kuin kaupan sekä majoitusalojen yrittäjillä.

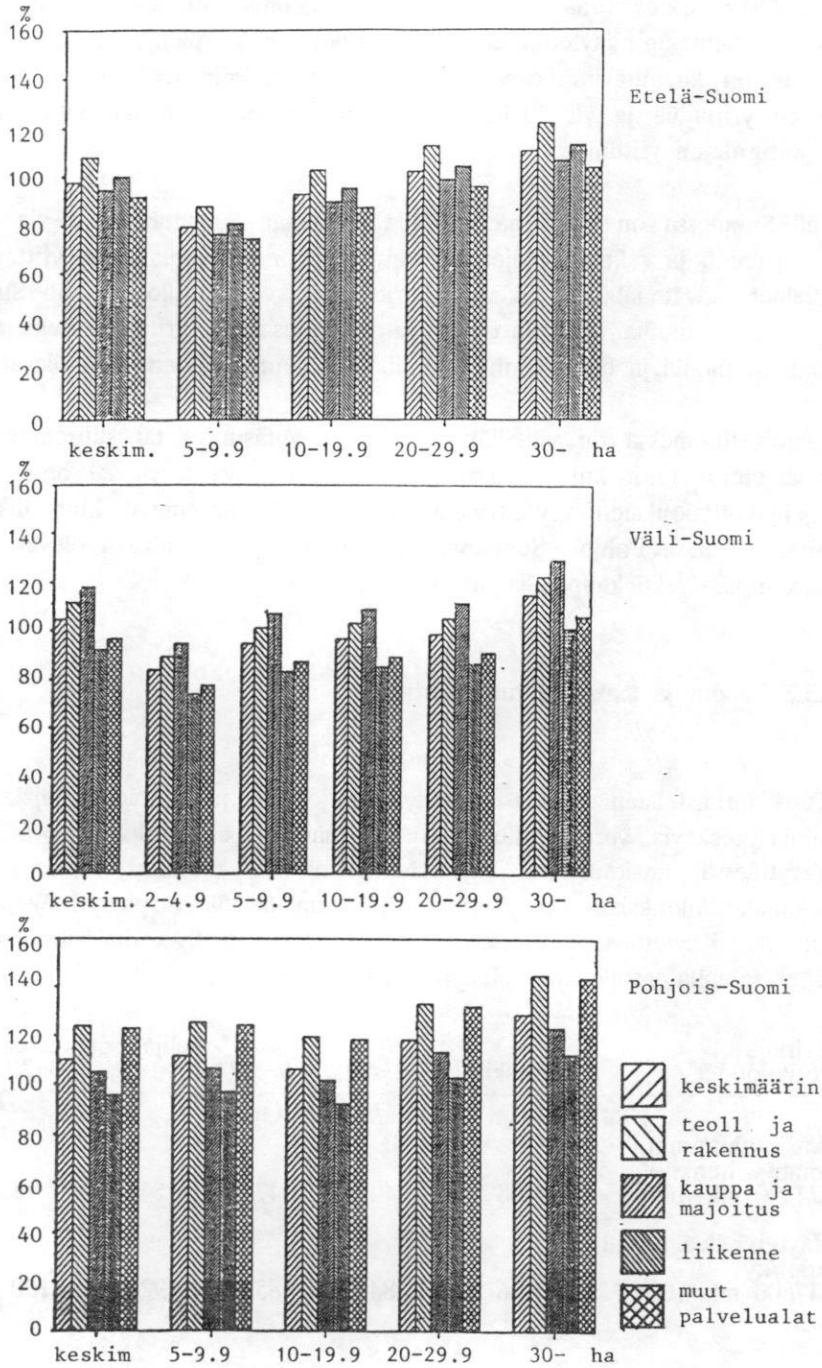
Väli-Suomessa on yli 5 ha:n tiloilla enemmän käytettävissä olevia tuloja kuin teollisuuden ja rakennusalojen tai kaupan ja majoitustoiminnan yrittäjillä. Eniten viljelijät jäävät jälkeen liikenteenharjoittajien vertailutulosta. Väli-Suomessa on 5–10 ha:n tiloilla ja teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä sekä toisaalta yli 30 ha:n tiloilla ja liikenteenharjoittajilla yhtäsuuret käytettävissä olevat tulot.

Pohjois-Suomessa on viljelijäkotalouksilla yhtäsuuret tai suuremmat käytettävissä olevat tulot kuin pienyrittäjillä. Kuitenkin vasta yli 20 ha:n tiloilla ovat viljelijäkotalouksien käytettävissä olevat tulot suuremmat kuin liikenteenharjoittajien tulot. Pohjois-Suomessa on yhtäsuuret käytettävissä olevat tulot 10–20 ha:n tiloilla sekä kaupan ja majoitusalojen yrittäjillä.

6.3.2. Saadut ja maksetut tulonsiirrot

Kun tarkastellaan edellä esitettyjä viljelijä- ja pienyrittäjäkotalouksien tuloja koskevia vertailulukuja, voidaan havaita, että tuloerot ovat supistuneet siirryttäessä ansiotuloista käytettävissä oleviin tuloihin. Ansiotulojen osalta viljelijäkotalouksissa on ylletty keskimäärin 68 %:iin pienyrittäjien vastaavista tuloista. Käytettävissä olevien tulojen osalta viljelijäkotalouksien tulot ovat lähes samalla tasolla kuin pienyrittäjillä keskimäärin.

Yrittäjä- kotaloudet	Keskim.	2-4.9	Viljelijäkotalouden			
			5-9.9	10-19.9	20-29.9	30-ha
Ansiotulot/amm. toimiva henkilö (74400 mk=100)	68	40	47	64	78	100
Käytettävissä olevat tulot/ky (47800 mk=100)	96	84	85	92	100	116

Kuvio 16. Viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti suhteessa pienyrittäjäkotitalouksien vastaaviin tuloihin Etelä-, Väli- ja Pohjois-Suomessa. Suhdeluvut, pienyrittäjäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot = 100.

Vaikka viljelijöiden ansiotulot 2–5 ha:n tiloilla ovat 60 % pienemmät kuin yrittäjien ansiotulot, heidän käytettävissä olevat tulonsa ovat enää 16 % pienemmät kuin pienyrittäjien vastaavat tulot. Suurimmilla tiloilla käytettävissä olevat tulot ovat 16 % suuremmat kuin pienyrittäjillä. Saadut ja maksetut tulonsiirrot aiheuttavat suurimmaksi osaksi tämän tuloerojen kaventumisen. Pienemmissä tilakokoluokissa on tuloerot ovat tasoittuneet enemmän kuin suurimmissa tilakokoluokissa. Selityksenä on muun muassa se, että pienemmissä tilakokoryhmissä on runsaasti viljelijöitä, jotka saavat eläkkeitä ja muita sosiaaliturvaetuksia.

Viljelijäkotitaloudet ovat saaneet tulonsiirtoja suhteellisesti enemmän kuin yrittäjäkotitaloudet. Markkamääräisesti on saatujen tulonsiirtojen ero viljelijöiden hyväksi noin 11 000 mk/kotitalous. Yli 30 ha:n tilat saavat kuitenkin saman verran tulonsiirtoja markoissa kuin keskimääräinen pienyrittäjäkotitalous. Etelä-Suomessa viljelijäkotitaloudet saavat keskimäärin 35 % ja Pohjois-Suomessa lähes 2 kertaa enemmän tulonsiirtoja kuin yrittäjäkotitaloudet. Etelä-Suomessa kaupan ja majoitusalojen sekä ns. muiden palvelualojen yrittäjillä on yhtäsuuret saadut tulonsiirrot kuin suurimmilla tiloilla eli noin 18 500 mk/kotitalous, muissa tilakokoryhmissä on suuremmat saadut tulonsiirrot. Etelä- ja Väli-Suomessa on yli 30 ha:n tiloilla ja liikenteenharjoittajilla yhtäsuuret saadut tulonsiirrot.

Suurimman osan kotitalouksien saamista tulonsiirroista muodostavat sosiaaliturvaetuudet eli ansio- ja kansaneläkkeet sekä lapsilisät, kuten seuraavasta asetelmasta käy ilmi:

	Viljelijät mk	%	Yrittäjät mk	%
Sotu-etuudet	19 600	70	10 900	65
Sos. avustukset	3 700	13	3 300	20
Rahastoin. sos. av.	700	2	1 300	8
Muut tulonsiirr.	4 000	15	1 200	7
Saadut ts. yhteensä	28 000	100	16 700	100

Sosiaaliturvaetuksissa esiintyvät suuret markkamääräiset erot johtuvat kansaneläkkeistä, jotka viljelijäkotitalouksilla ovat huomattavasti suuremmat kuin yrittäjäkotitalouksilla: pienillä tiloilla yli 6 kertaa suuremmat ja suurimmilla tiloilla noin 2 kertaa suuremmat kuin yrittäjillä. Rahastoitamattomien sosiaaliturvaetuksien eli lähinnä valtion ja kuntien maksamien eläkkeiden määrä on puolestaan pienyrittäjillä keskimäärin noin 2 kertaa niin suuri kuin viljelijöillä. Tuloryhmän osuutta yrittäjillä selittää lähinnä kaupan ja majoitusalojen yrittäjien koko maassa sekä ns. muilla palvelualoilla toimivien yrittäjien Helsingissä ja Etelä-Suomessa saamat osuudet. Muiden tulonsiirtojen määrä on viljelijäko-

titalouksilla suurempi johtuen pinta-alalisästä, jonka osuus varsinkin pienillä tiloilla on useita tuhansia markkoja.

Maksetut tulonsiirrot aiheuttavat sen, että pienyrittäjäkotitalouksien käytävissä olevat tulot ovat noin 30 % pienemmät kuin tuotannontekijätulojen ja saatujen tulonsiirtojen muodostamat kokonaistulot. Viljelijäkotitalouksien kokonaistuloja maksetut tulonsiirrot vähentävät vain noin viidenneksen. Viljelijäkotitaloudet maksavat keskimäärin 35 % vähemmän tulonsiirtoja kuin yrittäjäkotitaloudet. Maksettujen tulonsiirtojen rakenne on samanlainen kummallakin ryhmällä:

	Viljelijät mk	%	Yrittäjät mk	%
Verot	24 800	81	36 900	80
Sotu-maksut	6 000	19	9 400	20
Maksetut tulonsiirrot yht.	30 800	100	46 300	100

Eniten tulonsiirtoja (noin 56 100 mk/kotitalous) maksavat yli 30 ha:n tilat. 20–30 ha:n tilat sekä teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjät maksavat tulonsiirtoja vajaat 40 000 mk/kotitalous. Alueittain tarkasteltuna maksavat 20–30 ha:n tilat yhtä paljon tulonsiirtoja kuin teollisuuden ja rakennusalojen pienyrittäjät Etelä-Suomessa ja toisaalta kaupan ja majoitusalojen pienyrittäjät Väli-Suomessa.

7. VIJELIJÄ- JA PIENYRITTÄJÄKOTITALOUKSIEN TULOJEN HAJONTA

7.1. Kotitaloudet tuloluokittain

Tulojakaumaa viljelijäväestön keskuudessa ja toisaalta yrittäjien keskuudessa on pyritty selvittämään kvintiiliryhmyksillä. Jakauman sijaintia, hajontaa ja epäsymmetrisyyttä kuvaavina tunnuslukuina voidaan käyttää muuttujan arvoja, joiden alapuolelle jää jokin tasainen %-osuus kokonaisfrekvenssistä. Tällaisia muuttujan arvoja nimitetään fraktiileiksi eli kvantiileiksi. Tuloluokkiin jako tapahtuu siten, että havainnot järjestetään tarkasteltavan muuttujan mukaan suuruusjärjestykseen ja haetaan niin mones arvo kuin fraktiilin määräämä järjestysluku ilmoittaa (MATTILA 1980, s. 59). Tässä aineistossa tuon fraktiilin arvo on ollut 20 % eli on suoritettu jako kvintiileihin. Tarkasteltaessa eri ryhmien välisiä keskiarvoja saadaan melko hyvä yleiskuva jakaumasta. Vaihtelu ryhmien sisällä saattaa kuitenkin olla paljon suurempaa kuin ryhmien välillä (OJANIEMI 1986, s. 10).

Kvintiiliryhmyksessä viljelijä- ja pienyrittäjäkotitaloudet on järjestetty käytettävissä olevan tulon mukaan suuruusjärjestykseen. Näin saatu tulojono on jaettu viiteen tuloluokkaan eli kvintiiliryhmään, joissa kussakin on yhtä monta kotitaloutta eli noin 21 300 viljelijäkotitaloutta ja noin 16 500 yrittäjäkotitaloutta. Käytettävissä oleviin tuloihin perustuvien tuloluokkien luokkarajat viljelijäkotitalouksilla ovat:

I	0	-	76 369	mk/kotitalous
II	76 370	-	100 858	"
III	100 859	-	125 482	"
IV	125 483	-	157 685	"
V	157 686	-	509 683	"

ja pienyrittäjäkotitalouksilla:

I	0	-	57 892	mk/kotitalous
II	57 893	-	88 067	"
III	88 068	-	115 780	"
IV	115 781	-	142 312	"
V	142 313	-	466 228	"

Keskimääräiset käytettävissä olevat tulot ovat pienyrittäjillä kaikissa tuloluokissa pienemmät kuin viljelijöillä (kuvio 17).

Tulonjakotilastosta on voitu selvittää myös maatalouden tuotantosuunnat eri tuloluokissa seuraavalla jaotuksella:

- 1) kotieläintalous: nautakarja-, sika- ja kanatalous,
- 2) kasvinviljely: viljan, rypsin, heinän, perunan, juurikasvien ja mansikan viljely,
- 3) erikoisviljely: kukkien, hedelmien ja vihannesten viljely, lasinalainen puutarhaviljely sekä marjojen peltoviljely,
- 4) metsätalous,
- 5) muu: muun muassa poronhoito, turkistarhaus ja mehiläisten hoito.

Tilojen tuotantosuunnat on selvitetty haastattelun avulla. Tuotantosuunnaksi on valittu se, mistä tila saa pääasialliset tulonsa. Selvää johdonmukaisuutta eri tuotantosuuntien jakautumisessa eri tuloluokkiin ei ole havaittavissa. Kotieläintalous on kaikissa tuloluokissa ylivoimaisesti yleisin tuotantosuunta. Alimman tuloluokan tiloilla on kasvinviljely päätuotantosuuntana hieman yleisempi kuin muiden tuloluokkien tiloilla, samoin metsätalous ja erikoisviljely ovat I tuloluokassa yleisempiä kuin muissa tuloluokissa. Tähän vaikuttaa osaltaan ehkä se, että tuloluokan viljelijät ovat vanhempia kuin muiden tuloluokkien viljelijät (taul. 28).

Taulukko 28. Tilojen tuotantosuunnat (%-jakauma) tuloluokittain.

Tuotantosuunta	Keskim.	I	Tuloluokka				
			II	III	IV	V	
Kotieläintalous	72.6	61.0	73.1	79.1	73.8	76.2	
Kasvinviljely	23.4	32.3	24.0	18.0	22.9	19.7	
Erikoisviljely	0.6	1.1	0.3	0.1	0.9	0.7	
Metsätalous	2.8	5.0	2.2	2.2	1.6	3.0	
Muu	0.6	0.6	0.4	0.6	0.8	0.4	
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	

Pienyrittäjäkotitalouksien osalta tarkastellaan ensin jakautumista eri toimialoille. Ensimmäisessä tuloluokassa on liikenteenharjoittajia ainoastaan 10 %, mutta suuremmissa tuloluokissa selvästi yli neljännes tuloluokan pienyrittäjistä. Liikenteenharjoittajien joukossa on ilmeisesti enemmän hyvin toimeentulevia kuin heikosti toimeentulevia. Kaupan ja majoitusalan yrittäjillä tilanne on päinvastainen, alemmissä tuloluokissa heidän osuutensa yrittäjäkotitalouksista on suurempi kuin ylemmissä tuloluokissa. Myös teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjien suhteen on havaittavissa samanlaista keskittymistä alempiin tuloluokkiin. Muiden palvelu-alojen yrittäjien osuus vaihtelee, sillä heidän osuutensa tuloluokan yrittäjistä on sekä I että V tuloluokassa noin 30 % (taul. 29).

Taulukko 29. Pienyrittäjäkotitalouksien toimialat (%-jakauma) tuloluokittain.

Toimiala	Keskim.	I	Tuloluokka			
			II	III	IV	V
Teoll. ja rakennus	29.7	31.9	29.2	36.7	28.0	22.9
Kauppa ja majoitus	21.0	26.1	29.2	14.8	17.9	20.0
Liikenne	22.3	10.7	18.8	25.9	29.3	26.9
Muut palvelualat	27.0	31.3	26.2	22.6	24.8	30.3
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Kotitalouden keskikoko on molemmilla vertailuosapuolilla pienin alimmassa tuloluokassa ja suurin ylimmässä tuloluokassa. Viljelijäkotitaloudet ovat kaikissa tuloluokissa suurempia kuin pienyrittäjäkotitaloudet. Tämä käy esille myös seuraavasta:

Henkilöitä/ kotitalous	Tuloluokka				
	I	II	III	IV	I
Viljelijät	2.3	3.0	3.6	4.0	4.6
Pienyrittäjät	1.8	2.8	3.1	3.6	3.8

Kotitalouksien kokoa eri tuloluokissa on tarkasteltu lähemmin taulukossa 30. Molemmilla vertailuosapuolilla ovat 1-2 hengen taloudet yleisimpiä alimmissa tuloluokissa: 2 hengen talouksia on pienyrittäjillä tasaisemmin eri tuloluokissa kuin viljelijöillä. 3-5 hengen kotitaloudet ovat yleisimpiä suurimmissa tuloluokissa. Viljelijöillä on 6 hengen tai sitä suurempien talouksien osuus V tuloluokan kotitalouksista neljännes.

Taulukko 30. Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien koko tuloluokittain (%-jakaumat).

Kotitalouden koko	Keskim.	I	Tuloluokka			
			II	III	IV	V
1 henkilö vilj. yritt.	5.1	23.0	0.3	1.1	0.8	0.3
	17.9	62.1	20.6	5.1	1.8	0.0
2 henkeä vilj. yritt.	24.9	46.9	46.4	17.0	8.6	5.6
	21.4	10.6	34.4	29.7	21.2	11.3
3 henkeä vilj. yritt.	23.2	12.6	25.9	34.7	25.8	16.9
	23.2	14.0	16.5	29.8	25.0	30.9
4 henkeä vilj. yritt.	22.5	11.6	16.2	25.6	32.7	26.4
	23.5	9.9	12.4	26.4	31.8	36.9
5 henkeä vilj. yritt.	15.3	5.1	8.3	16.2	21.6	25.1
	9.7	3.0	10.6	6.5	13.5	14.8
6 henkeä vilj. yritt.	9.0	0.8	2.9	5.4	10.5	25.6
	4.3	0.5	5.6	2.5	6.7	6.1
Yhteensä vilj. yritt.	100	100	100	100	100	100
	100	100	100	100	100	100

Viljelijäkotitalouksissa on enemmän ammatissa toimivia henkilöitä kuin yrittäjäkotitalouksissa. Ammatissa toimivien lukumäärät eri tuloluokissa ovat seuraavat:

Ammatissa toimivien lukumäärä/kotitalous	Tuloluokka				
	I	II	III	IV	V
Viljelijät	1.6	2.0	2.2	2.4	2.7
Pienyrittäjät	1.2	1.4	1.7	2.0	2.3

Viljelijäkotitalouksissa maataloudessa toimivien lukumäärä on pienemmissä tuloluokissa lähes sama, mutta IV ja V tuloluokassa 0.5 - 0.6 henkilöä pienempi kuin ammatissa toimivien määrä. Suuremmissa tuloluokissa on maatalan ulkopuolella työskenteleviä perheenjäseniä enemmän kuin pienemmissä tuloluokissa.

Viljelijäkotitalouksien päämiehet ovat keski-ikänsä noin 7 vuotta vanhempia kuin pienyrittäjäkotitalouksien päämiehet. Viljelijät ovat vanhimpia pienimmässä tuloluokassa, kun taas pienyrittäjät ovat vanhimpia suurimmassa tuloluokassa, kuten seuraavasta käy ilmi:

Keski-ikä	Tuloluokka				
	I	II	III	IV	V
Viljelijät	52.4	51.4	49.2	47.5	47.3
Pienyrittäjät	41.3	42.8	42.0	42.8	44.7

Viljelijä- ja yrittäjäkotitalouksien päämiesten ikärakennetta kussakin tuloluokassa on tarkasteltu taulukossa 31. Alimpaan tuloluokkaan kuuluvista viljelijöistä runsaat 60 % on yli 50-vuotiaita ja yrittäjistä puolestaan samaverran alle 50-vuotiaita. Ylimmän tuloluokan viljelijöistä ja yrittäjistä puolestaan noin kolme neljäsosaa on 35-65 -vuotiaita.

Iäkkäiden viljelijöiden sijoittumista alimpaan tuloluokkaan selittävät muun muassa pieni tilakoko, sukupolvenvaihdon ja/tai eläkkeelle siirtymisen odotus sekä heikkenevä terveys ja siten huonommat mahdollisuudet parempaan tulotasoon. Nuorehkojen yrittäjien sijoittuminen alimpaan tuloluokkaan on ymmärrettävää, sillä yritystoiminnan aloittaminen rasittaa vielä taloudellista tulosta. Ylimmässä tuloluokassa ovat viljelijät nuorempia kuin alimmassa tuloluokassa, mutta myös tässä ryhmässä ovat yrittäjät valtaosaltaan nuorempia kuin viljelijät.

Taulukko 31. Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitaloudet päämiehen iän mukaan tuloluokittain (%-jakaumat).

Ikä, vuotta		Yht.	I	Tuloluokka			V
				II	III	IV	
- 34	vilj.	12.6	9.7	8.7	15.1	15.6	14.4
	yritt.	27.9	41.5	36.0	27.2	20.8	13.8
35 - 49	vilj.	32.8	26.9	29.9	32.9	37.3	37.1
	yritt.	39.1	19.3	29.5	44.3	49.2	53.6
50 - 65	vilj.	38.8	48.1	41.3	35.5	32.1	37.0
	yritt.	23.4	31.9	23.8	19.7	19.3	22.5
65 -	vilj.	15.7	15.3	20.1	16.5	15.0	11.5
	yritt.	9.6	7.3	10.7	8.8	10.7	10.1
Yhteensä	vilj.	100	100	100	100	100	100
	yritt.	100	100	100	100	100	100

Aineistossa viljelijät ja yrittäjät on jaettu kotitalouden päämiehen koulutuksen mukaan kolmeen ryhmään. Luokitteluperusteena on tällöin lähinnä opintojen kesto (ANON. 1988a, s. 1-120):

- 1) enintään perusaste: kansa-, kansalais-, keski- ja peruskouluissa suoritettut opinnot,
- 2) keskiaste: muun muassa maamies-, puutarhatalous- tai metsätalousskoulussa, kauppaoppilaitoksissa sekä muissa ammattikouluissa suoritettut opinnot,
- 3) korkea-aste: opistoissa ja korkeakouluissa suoritettut opinnot.

Valtaosa viljelijöistä on saanut enintään perusasteen koulutuksen kaikissa tuloluokissa. Ylimmässä tuloluokassa tosin noin 40 %:lla viljelijöistä on keskiasteen koulutus, kun sellainen alimmassa tuloluokassa on vain joka neljännellä. Taulukosta 32 voidaan havaita, että erityisesti keskiasteen koulutus on vaikuttanut viljelijöiden sijoittumiseen eri tuloluokkiin. Korkea-asteen koulutuksen saaneita viljelijöitä on vähän. Heidän osuutensa kahdessa ylimmässä tuloryhmässä on 2-3 %.

Pienyrittäjäkotitalouksien päämiehistä noin puolella on enintään perusasteen koulutus. Keskiasteen koulutuksen saaneiden määrä laskee lievästi siirryttäessä alemmista tuloluokista ylempiin. Yrittäjien osalta poikkeuksellisin on V tuloluokan rakenne. Luokassa on perusasteen koulutuksen saaneita suhteessa yhtä paljon kuin pienimmässä tuloluokissakin. Sen sijaan keskiasteen koulutuksen saaneita on suhteessa vähiten, sillä 17 % kotitalouden päämiehistä on saanut korkea-asteen koulutuksen. Muissa tuloluokissa on korkea-asteen koulutettuja 5-6 %.

Taulukko 32. Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitaloudet päämiehen koulutusasteen mukaan tuloluokittain (%-jakaumat).

Koulutusaste		Keskim.	I	Tuloluokka		IV	V
				II	III		
Enintään perusaste	vilj.	68.3	80.7	74.8	70.2	59.5	56.4
	yritt.	55.2	54.8	48.5	58.1	60.8	53.7
Keskiaste	vilj.	30.2	18.0	24.9	29.5	37.1	41.8
	yritt.	36.5	39.9	44.9	35.6	32.9	29.0
Korkea-aste	vilj.	1.5	1.3	0.3	0.3	3.4	1.8
	yritt.	8.3	5.3	6.6	6.2	6.3	17.3
Yhteensä	vilj.	100	100	100	100	100	100
	yritt.	100	100	100	100	100	100

Eri tuloluokkien rakennetta on tarkasteltu myös sen perusteella, miten kotitaloudet ovat jakautuneet **kaupunkikuntiin ja muihin kuntiin**. Viljelijäkotitalouksista noin viidesosa sijaitsee kaupunkikunnissa, sillä moniin kaupunkikuntiin sisältyy myös ympäröivää maaseutua ja siten siellä voi olla myös maataloudenharjoittajia. Pienyrittäjäkotitalouksista sijaitsee enemmistö, noin 60 %, kaupunkikunnissa, sillä kaupungeissa on palveluiden käyttäjiä runsaasti ja näin myös tilaa useille pienyrittäjille. Tilojen tai yritysten sijoittumisessa jompaan kumpaan kuntamuotoon ei eri tulo-ryhmien välillä voida havaita eroja. Tosin sekä viljelijöillä että yrittäjillä kaupungeissa sijaitsevien kotitalouksien määrä on suurin I tuloryhmässä (taulukko 33).

Taulukko 33. Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitaloudet eri kuntamuodoissa tuloluokittain (%-jakaumat).

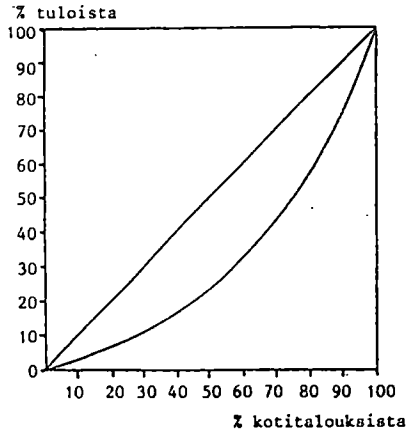
Kuntamuoto	Keskim.	I	Tuloluokka		IV	V
			II	III		
Viljelijät						
	kaupunki	21	25	19	22	18
muu kunta	79	75	81	78	82	81
Yrittäjät						
	kaupunki	60	65	56	58	56
muu kunta	40	35	44	42	44	37

7.2. Kotitalouksien tulot eri tuloluokissa

Seuraavassa tarkastellaan eri tuloluokkien saamia keskimääräisiä tuloja kotitaloutta kohti. Ansiotuloja tarkastellaan lisäksi ammatissa toimivaa henkilöä kohti ja käytettävissä olevia tuloja kulutusyksikköä kohti. Kvintileittäisiä tuloksia on havainnollistettu graafisesti **Lorenz-kuvaajilla** ja eri ryhmien tulojakaumia **Gini-kertoimien** avulla. Lorenz-kuvaajassa vaaka-akselilla ovat tulonsaajat suuruuden mukaisessa järjestyksessä ja pystyakselilla tulonsaajien saama kumulatiivinen

osuus kaikista tuloista. Tulonjaon ollessa tasainen kuvaaja kulkee pitkin neliön lävistäjää. Mitä kauemmas lävistäjästä kuvaaja loittonee, sitä epätasaisempi on tulonjako (SANDSTRÖM 1982, s. 288, UUSITALO 1988, s. 28).

Ginikerroin (=R) on tulonjakamaa kuvaava tunnusluku, joka läheisesti liittyy Lorenz-kuvaajaan. Kerroin mittaa Lorenz-alueen (=LA) eli Lorenz-kuvaajan ja neliön lävistäjän väliin jäävän pinta-alan suhdetta koko alakolmion pinta-alaan. Ginikertoimen ja Lorenz-alueen suhde toisiinsa on $R = 2LA$:

Tulonjaon tasaisuutta tai epätasaisuutta mittaavan Ginikertoimen maksimiarvo on 1, jolloin suurituloisin tulonsaaja saa kaikki tulot, ja minimiarvo on 0, kun kaikkien tulonsaajien tulot ovat yhtä suuret. Tässä tutkimuksessa kerroin on laskettu seuraavalla luokitellulle aineistolle soveltuvalla kaavalla (NYGÅRD ja SANDSTRÖM 1981, s. 240, 292):

$$R = \frac{k-1}{k} - \frac{2}{k} \sum_{i=1}^{k-1} L(p_i)$$

jossa

R = ginikerroin

k = tuloluokkien lukumäärä

L(p_i) = kertymä kuhunkin tuloluokkaan asti.

Ginikertoimella mitataan yleensä suhteellisia tuloeroja, sillä sen saama arvo ei riipu jakauman keskiarvosta, vaan muuttujan suhteellisesta jakautumasta. Ginikerroin ei reagoi kovin herkästi tulojakauman muutoksiin. von WITZKE (1984, s. 68) toteaaakin, että ginikertoimen arvo:

- ei muutu, jos kaikki tulot muuttuvat samassa suhteessa
- ei muutu, jos tulonsaajien lukumäärä kasvaa suhteellisesti
- kasvaa, jos tuloja siirretään vähemmän tuloja saavalta enemmän tuloja saavalle.

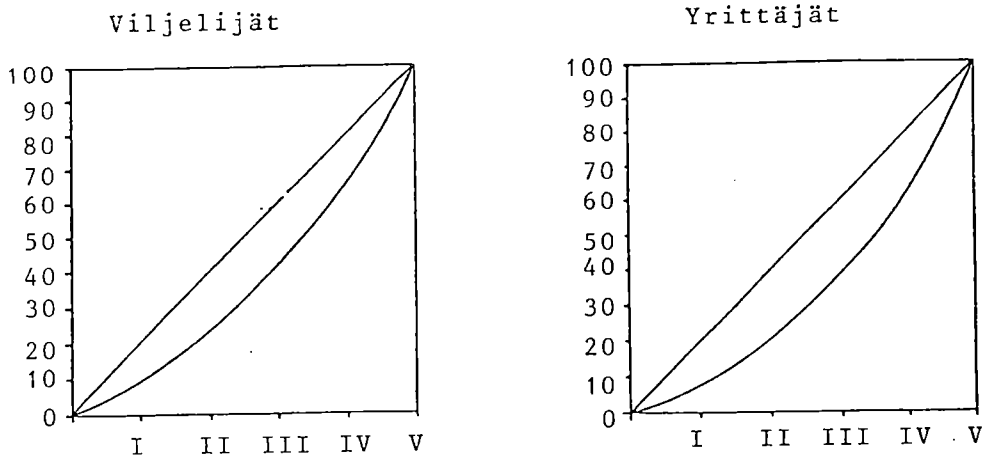
Ginikerroin ei myöskään mahdollista tulonjaon epätasaisuuden jäännöksetöntä hajoittamista osaryhmien sisäiseen ja niiden väliseen eriarvoisuuteen. Tällainen ominaisuus on tärkeä silloin, kun pyritään tutkimaan tulonjakoon vaikuttavia tekijöitä ja tulonjaon muutosten syitä (UUSITALO 1988, s. 28–30). von Witzke toteaa myös, että absoluuttisia tuloeroja mittaava keskimääräinen ginikerroin voidaan laskea suhteellisen ginikerroimen pohjalta.

7.2.1. Tulojen koostumus eri tuloluokissa

Kokonaistulot ovat keskittyneet sekä viljelijä- että yrittäjäkotitalouksissa IV ja V tuloluokkaan, sillä ne saavat yhteensä 60 % kummankin vertailuryhmän kokonaistuloista. I tuloluokan osuus kokonaistuloista on viljelijöillä 9 % ja yrittäjillä 7 %. Seuraavassa on esitetty vertailuryhmien kokonaistulot (mk/kotitalous):

Kokonaistulot	I	II	Tuloluokka		V
			III	IV	
Viljelijät	68 100	108 400	139 700	179 100	257 300
Yrittäjät	53 500	97 600	142 400	180 500	285 200

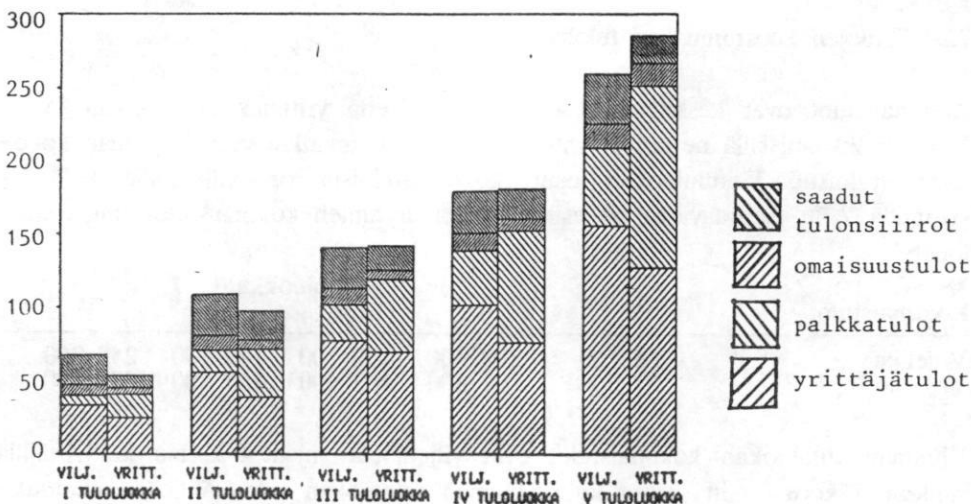
Ylimmän tuloluokan kokonaistulot ovat viljelijöillä vajaat 4 kertaa ja yrittäjillä runsaat 5 kertaa niin suuret kuin alimman tuloluokan tulot. Viljelijäkotitalouksien kokonaistulojen jakautuminen eri tuloluokkiin on tasaisempaa kuin pienyrittäjäkotitalouksien, kuten ginikerroimen arvo osoittaa, sillä viljelijöillä sen arvo on 0.24 ja yrittäjillä 0.29 (kuvio 18).

Kuvio 18. Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien kokonaistulojen jakaantumien kotitalouksien kesken.

Kuten kuviosta 19 voidaan havaita, ovat viljelijäkotalouksien kokonaistulot I tuloluokassa noin 30 % suuremmat kuin pienyrittäjien. III ja IV tuloluokassa viljelijä- ja pienyrittäjäkotalouksien kokonaistulot ovat yhtä suuret. Sen sijaan V tuloluokassa on pienyrittäjillä 10 % suuremmat kokonaistulot kuin viljelijöillä.

1000 mk/kotitalous

Kuvio 19. Viljelijä- ja pienyrittäjäkotalouksien kokonaistulot (mk/kotitalous) ja niiden koostumus käytettävissä oleviin tuloihin perustuvissa kvintiiliryhmissä.

Taulukko 34. Viljelijä- ja pienyrittäjäkotalouksien kokonaistulojen koostumus (%-jakauma) käytettävissä oleviin tuloihin perustuvissa kvintiiliryhmissä.

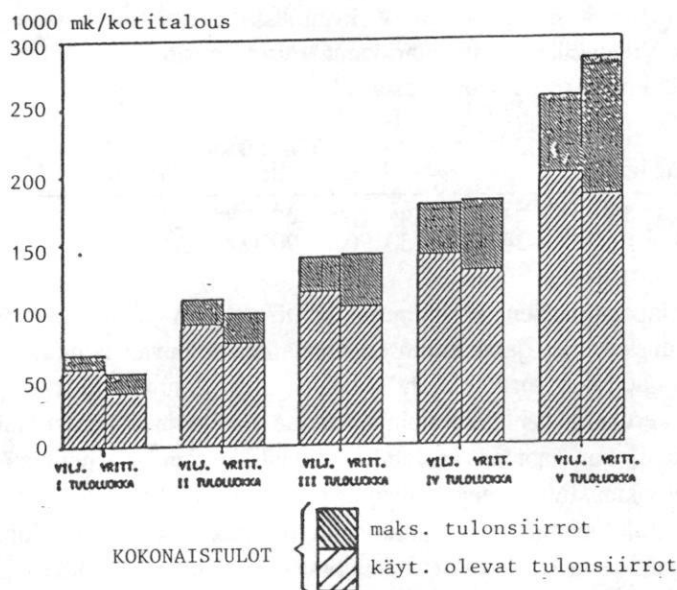
		Keskim.	Tuloluokka				
			I	II	III	IV	V
Ansiotulot	vilj.	74	59	65	72	77	82
	yritt.	83	76	73	84	84	88
Omaisuu-	vilj.	7	11	9	8	7	6
	yritt.	6	9	7	5	5	6
Saadut tulons.	vilj.	19	30	26	20	16	13
	yritt.	11	15	20	12	11	7
Kokonaist.yht.	vilj.	100	100	100	100	100	100
	yritt.	100	100	100	100	100	100

Taulukosta 34 ilmenee viljelijöiden ja pienyrittäjien kokonaistulojen koostumus. Ansiotulojen eli palkka- ja yrittäjätulojen osuus kokonaistuloista on yrittäjillä kaikissa tuloluokissa suurempi kuin viljelijöillä. Yrittäjätulojen osuus ansiotuloista on viljelijöillä keskimäärin kolme neljäsosaa ja yrittäjillä noin puolet. Omaisuustulot ovat viljelijöillä kaikissa tuloluokissa muutama %-yksikköä suuremmat kuin pienyrittäjillä. Myös saadut tulonsiirrot ovat viljelijäkotalouksilla kaikissa tuloluokissa suuremmat kuin pienyrittäjäkotalouksilla. Kummallakin ryhmällä alenee saatujen tulonsiirtojen osuus kokonaistuloista siirryttäessä alemmista tuloluokista ylempiin.

Maksetut tulonsiirrot pienentävät viljelijäkotalouksien kokonaistuloja keskimäärin 20 % ja pienyrittäjäkotalouksien 30 %. Ylemmissä tuloluokissa ne vähentävät kokonaistuloja enemmän kuin alemmissä kuten seuraavasta havaitaan:

Maksetut tulonsiirrot % kokonaistuloista	Tuloluokka					
	Keskim.	I	II	III	IV	V
Viljelijät	21	17	18	19	21	23
Yrittäjät	31	27	23	28	29	36

Kuviosta 20 huomataan, että pienyrittäjillä on kaikissa tuloluokissa pienemmät käytettävissä olevat tulot kuin viljelijöillä, vaikka esimerkiksi V kvintilissä ovat pienyrittäjien kokonaistulot suuremmat kuin viljelijöiden.

Kuvio 20.

Viljelijä- ja pienyrittäjäkotalouksien kokonaistulot sekä maksetut tulonsiirrot ja käytettävissä olevat tulot (mk/kotitalous) käytettävissä oleviin tuloihin perustuvissa tuloluokissa.

7.2.2. Tuotannontekijätulot

Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätuloista on seuraavassa tarkasteltu ansiotuloja ja omaisuustuloja. Kvintiiliryhmittelyn perustana myös tässä on kotitalouden käytettävissä olevat tulot. Ansiotulot kotitaloutta kohti ovat jakautuneet melko epätasaisesti kummassakin vertailuryhmässä. Alin tuloluokka saa noin 7 % ja ylin tuloluokka vajaat 40 % kaikkien kotitalouksien yhteenlasketuista ansiotuloista. Kun tulot ovat jakautuneet tasan, on kvintiilitarkastelussa jokaisen tuloluokan osuus 20 % tuloista. Tulonjaon tasaisuutta mittaava ginikerroin saa ansiotulojen osalta viljelijäkotitalouksilla arvon 0.29 ja yrittäjäkotitalouksilla arvon 0.32. Samaa suuruusluokkaa oleva ginikerroin eri vertailuryhmissä viittaa suhteellisesti samansuuruiseen ansiotulonjaon epätasaisuuteen. Ero viljelijä- ja yrittäjäkotitalouksien ansiotulojen välillä kasvaa siirryttäessä alemmista tuloluokista ylempiin:

Ansiotulot mk/kotitalous	Tuloluokka				
	I	II	III	IV	V
Viljelijät	40 000	70 200	100 900	137 700	206 000
Yrittäjät	40 800	71 300	118 900	152 100	251 100

Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien ansiotulot saadaan paremmin yhteismittaliseksi, kun ne jaetaan ammatissa toimivien henkilöiden lukumäärällä. Tarkasteltaessa ammatissa toimivaa henkilöä kohti laskettujen ansiotulojen hajontaa eri tuloluokissa havaitaan, että I-kvintiilissä olevat viljelijät ja pienyrittäjät saavat noin 10 % ansiotuloista ja V-kvintiilissä olevat puolestaan noin 32 % ansiotuloista. Viljelijöillä ovat markkamääräiset ansiotulot tällöin pienemmät kuin yrittäjillä, kuten myös seuraavasta käy ilmi:

Ansiotulot mk/amm. toim. henk.	Tuloluokka				
	I	II	III	IV	V
Viljelijät	25 000	35 100	45 900	57 400	76 600
Yrittäjät	34 400	50 900	70 000	76 000	109 200

Ansiotulojen jakaantumisen kotitaloutta kohti voidaan todeta olevan epätasaisempaa kuin ansiotulojen jakaantumisen ammatissa toimivaa henkilöä kohti. Kotitaloutta kohti jaettujen ansiotulojen kohdalla ovat ylimmän luokan tulot viljelijöillä noin 5 kertaa ja yrittäjillä noin 6 kertaa niin suuret kuin alimman luokan tulot. Sen sijaan, kun jaetaan ansiotulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti ovat ylimmän tuloluokan tulot sekä viljelijöillä että yrittäjillä 3 kertaa niin suuret kuin alimman tuloluokan. Myös ginikerroin osoittaa tulojen jakautumisen olevan tasaisempaa jaettaessa ansiotulot ammatissa toimivien määrällä: ginikertoimen arvo on sekä viljelijöillä että yrittäjillä 0.21.

Viljelijäkotalouksien omaisuustulot ovat markoissa mitattuina kaikissa tuloluokissa suuremmat kuin yrittäjäkotalouksien kuten seuraavasta havaitaan:

Omaisuustulot, mk/kotalous	Tuloluokka				
	I	II	III	IV	V
Viljelijät	7 500	10 000	10 700	12 300	16 200
Yrittäjät	4 500	6 800	6 800	8 000	15 600

Omaisuustulojen hajonnassa esiintyy eroja viljelijä- ja pienyrittäjäkotalouksien välillä. Ensimmäinen tuloluokka saa omaisuustuloista viljelijöillä runsaat 13 % ja yrittäjillä noin 11 %. Viljelijöiden viides tuloluokka saa omaisuustuloista puolestaan vajaat 29 % ja yrittäjien 37 %. Omaisuustulot ovat jakautuneet tasaisesti viljelijäkotalouksien kesken (ginikerroin 0.14) kuin yrittäjäkotalouksien kesken (ginikerroin 0.22). Kun tarkastellaan omaisuustulojen jakaantumista korkoihin, osinkoihin, vuokriin ja käyttöoikeusmaksuihin sekä asuntotuloon, voidaan todeta, että IV ja V tuloluokka saavat näistä eri ryhmistä yhteensä yli puolet molemmilla vertailuosapuolilla.

Yrittäjillä nostavat V tuloluokan omaisuustuloja lähinnä osinko- ja vuokratulot. Osinkotulot ovat heillä V tuloluokassa runsaat 1 700 markkaa suuremmat kuin seuraavaksi suurimmassa eli IV tuloluokassa. Myös vuokratulot ovat V tuloluokassa 850 markkaa suuremmat kuin seuraavaksi suurimmassa eli I tuloluokassa. Pienyrittäjien osinkotulot ovat V tuloluokassa runsaat kaksi kertaa niin suuret kuin viljelijöiden osinkotulot ja korkotulot noin 25 % pienemmät kuin viljelijöiden korkotulot. Viljelijäkotalouksien omaisuustuloja suhteessa pienyrittäjäkotalouksien omaisuustuloihin nostaa omistusasunnon laskennallisen nettovuokran arvo, joka viljelijöillä I tuloluokassa on 2,3 kertaa ja IV tuloluokassa 1.5 kertaa suurempi kuin pienyrittäjillä.

7.2.3. Saadut ja maksetut tulonsiirrot

Kotalouksien saamalla tulonsiirroilla pyritään turvaamaan perheen toimeentulo myös poikkeuksellisten olosuhteiden vallitessa. Saatujen tulonsiirtojen määrä riippuu siten paljolti perheen kulloisestakin elämäntilanteesta.

Saadut tulonsiirrot kotaloutta kohti ovat jakaantuneet sekä viljelijöillä että yrittäjillä tasaisesti eri tuloluokkiin, ainoastaan I tuloluokassa jää saatujen tulonsiirtojen osuus muita tuloluokkia pienemmäksi. Ginikertoimen arvo on myös pieni, viljelijöillä se on 0.08 ja yrittäjillä 0.10.

Viljelijäkotaloudet saavat kaikissa ryhmissä markkamääräisesti enemmän tulonsiirtoja kuin yrittäjät:

Saadut tulonsiirrot mk/kotitalous	I	II	Tuloluokka III	IV	V
Viljelijät	20 500	28 100	28 000	29 000	34 100
Yrittäjät	8 200	19 500	16 700	20 400	18 600

Tämä johtuu osin siitä, että viljelijäkotitaloudet ovat kooltaan suurempia kuin pienyrittäjäkotitaloudet ja siitä, että viljelijät ovat vanhempia kuin yrittäjät. Markkamääräisesti suurin ryhmä eli sosiaaliturvaetuudet jakaantuvat tasaisesti eri tuloluokkiin eli eri tuloluokkien osuudet ovat lähellä 20 %. Kuitenkin I tuloluokan osuus jää sekä viljelijöillä että yrittäjillä tätä pienemmäksi. Yrittäjillä lisäksi IV tuloluokan osuus on 27 %. Yrittäjillä tällaista sosiaaliturvaetuksien jakautumista selittää ehkä ikärakenne, sillä sosiaaliturvaetuedthan muodostuvat pääasiassa eläkkeistä ja yrittäjät ovat iältään nuorimpia alimmissa ja vanhimpia ylimmissä tuloluokissa.

Viljelijöillä ovat sosiaaliavustukset jakautuneet melko tasaisesti eri tuloluokkiin. Yrittäjien sosiaaliavustukset ovat sen sijaan keskittyneet II tuloluokkaan, jonka osuus on vajaa kolmannes, mutta toisaalta I tuloluokan osuus on vain runsaat 10 %. Rahastoimattomien sosiaaliturvaetuksien markkamäärät eri tuloluokissa ovat yrittäjillä suuremmat kuin viljelijöillä. Viljelijöillä ne ovat keskittyneet alimpiin tuloluokkiin. Yrittäjillä II tuloluokan osuus rahastoimattomista sosiaaliturvaetuksista on 35 %, mutta myös V tuloluokan osuus on yli 30 %. Muut saadut tulonsiirrot vaihtelevat viljelijöillä 16–26 %:iin eri tuloluokissa, yrittäjillä ne sen sijaan ovat keskittyneet suurimpiin tuloluokkiin.

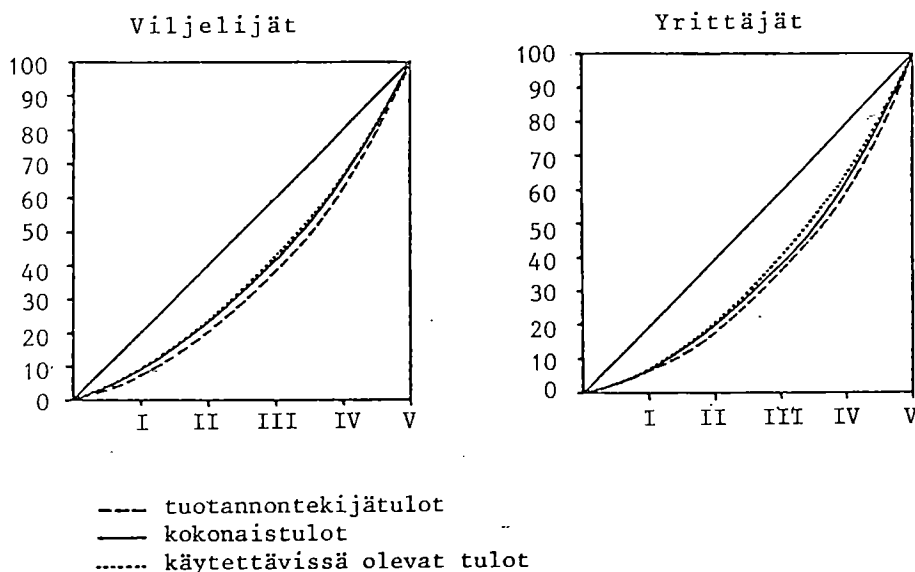
Maksetuilla tulonsiirroilla, joista välittömät verot muodostavat suurimman osan, on suora kotitalouksien tulonjakoa tasoittava pyrkimys. Ylimmän tuloluokan viljelijät maksavat 5 kertaa ja yrittäjät 7 kertaa niin paljon tulonsiirtoja kuin alimman tuloluokan edustajat. Yrittäjäkotitaloudet maksavat kaikissa tuloluokissa enemmän tulonsiirtoja kuin viljelijät, kuten seuraavasta käy ilmi:

Maksetut tulonsiirrot mk/kotitalous	I	II	Tuloluokka III	IV	V
Viljelijät	11 600	19 400	26 600	38 100	58 500
Yrittäjät	14 600	22 900	40 300	52 500	102 200

Tarkasteltaessa maksettuja tulonsiirtoja ginikertoimen avulla havaitaan, että kertoimen arvo on suuri sekä viljelijöillä (0.29) että yrittäjillä (0.35). Tämä on ymmärrettävää, sillä kasvaahan veroprogressio tulojen kasvaessa ja juuri verot muodostavat suurimman osan maksetuista tulonsiirroista. Ne ovat keskittyneet ylimpiin tuloluokkiin sekä viljelijä- että yrittäjäkotitalouksissa. Viljelijöillä kolmen suurimman tuloluokan osuus veroista on 81 % ja yrittäjillä 86 %. Sosiaaliturvamaksuissa on I tuloluokan osuus noin 10 % ja V tuloluokan osuus vajaa kolmannes molemmilla vertailuryhmillä.

Saaduilla ja maksetuilla tulonsiirroilla pyritään tasaamaan tulojaon epätasaisuutta yhteiskunnassa. Kun verrataan tulojaon tasaisuutta mittaavan ginikerroimen arvoa ennen ja jälkeen tulonsiirtojen, huomataan kertoimen arvon pienentyneen ja tulojaon siten tasoittuneen:

	Ginikerroin	
	Viljelijäkotit.	Yrittäjäkotit.
Ansiotulot	0.29	0.32
Tuotannontekijätulot	0.27	0.31
Kokonaistulot	0.24	0.29
Käytettävissä olevat tulot	0.22	0.25

Kuvio 21. Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien tuotannontekijätulojen, kokonaistulojen ja käytettävissä olevien tulojen jakaumat.

Tulonsiirtojen tulojakaumaa tasoittavaa vaikutusta viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksissa on havainnollistettu kuviossa 21. Saatujen ja maksettujen tulonsiirtojen kohdalla voi kuitenkin esiintyä suuriakin eroja tuloiluokkien sisällä. Tässä tarkastelussa ei tätä ole kuitenkaan pystytty selvittämään.

7.2.4. Käytettävissä olevat tulot

Käytettävissä olevat tulot ovat kotitalouksien yksityiseen kulutukseen jäävä osuus saaduista tuloista. Siirryttäessä viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien ansiotulojen tarkastelusta käytettävissä olevien tulojen tarkasteluun tulojakauman

tasaisuutta mittaava ginikerroin pienenee, toisin sanoen käytettävissä olevien tulojen jakauma on tasaisempi kuin ansiotulojen jakauma.

Ylimmän tuloluokan viljelijäkotalouksien käytettävissä olevat tulot kotitaloutta kohti ovat 3.5 kertaa ja yrittäjäkotalouksien 4.7 kertaa niin suuret kuin alimman tuloluokan kotitalouksien. Koko jakautuman epätasaisuutta mittaavan ginikertoimen arvo on viljelijöillä 0.22 ja yrittäjillä 0.25. Viljelijöiden käytettävissä olevat tulot kotitaloutta kohti ovat markoissa mitattuna suuremmat kuin yrittäjien:

Käytettävissä olevat tulot, mk/kotalous	Tuloluokka				
	I	II	III	IV	V
Viljelijät	56 500	89 000	113 100	140 900	198 800
Yrittäjät	38 900	74 700	102 200	127 900	183 100

Jaettaessa kotitalouksien käytettävissä olevat tulot kulutusyksiköillä huomataan, että tulojakama eri tuloluokkien välillä tasoittuu huomattavasti verrattuna käytettävissä oleviin tuloihin kotitaloutta kohti. Tämä johtuu viljelijäkotalouksien suuremmasta koosta, varsinkin ylimmissä tuloluokissa, ja tämän seurauksena suuremmista kulutusyksikkömääristä, jotka viljelijä- ja yrittäjäkotalouksissa ovat seuraavanlaiset eri tuloluokissa:

Kulutusyksikköjen lukumäärä/kotalous	Tuloluokka				
	I	II	III	IV	V
Viljelijät	1.83	2.28	2.64	2.88	3.35
Yrittäjät	1.53	2.01	2.27	2.56	2.74

Käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti ovat viljelijöillä ylimmässä tuloluokassa vajaat 2 kertaa ja yrittäjillä noin 2.5 kertaa niin suuret kuin alimmassa tuloluokassa. Ginikertoimen arvot ovat tällöin viljelijöillä 0.12 ja yrittäjillä 0.17. Lisäksi voidaan havaita, että III:n ja sitä suurempien tuloluokkien käytettävissä olevat tulot/kulutusyksikkö ovat yrittäjillä suuremmat kuin viljelijöillä:

Käytettävissä olevat tulot, mk/kulutusyksikkö	Tuloluokka				
	I	II	III	IV	V
Viljelijät	30 900	39 000	42 800	48 900	59 300
Yrittäjät	25 400	37 200	45 000	50 000	66 800

Tasaisempaan tulonjakoon viljelijöiden keskuudessa vaikuttaa muun muassa se, että alimmissa tuloluokissa olevat tilat ovat pieniä, jolloin ne voivat saada erilaisia avustuksia, esimerkiksi pinta-alalisiä, ja toisaalta viljelijät näillä tiloilla ovat iäkkäimpiä, jolloin esimerkiksi eläketuloilla on suurempi osuus tulojen muodostuksessa. Toisaalta siihen, miksi ylempien tuloluokkien käytettävissä

olevat tulot kulutusyksikköä kohti ovat suuremmat yrittäjillä kuin viljelijöillä, voi vaikuttaa yrittäjien parempi koulutus, nuorempi ikä ja pienempi perhekoko.

7.3. Yhteenveto kvintililuokittaisesta tulovertailusta

Viljelijöiden ansiotulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti ovat sekä alimmassa että ylimmässä tuloluokassa noin 70 % yrittäjien vastaavista tuloista (taul. 35). Viljelijöillä on alimmassa tuloluokassa noin 70 % suuremmat omaisuustulot kuin yrittäjillä, mutta ylimmässä tuloluokassa omaisuustulot ovat lähes yhtä suuret. Saadut tulonsiirrot ovat viljelijöillä alimmassa tuloluokassa noin 2.5 kertaa suuremmat kuin yrittäjillä ja ylimmässä tuloluokassakin noin 1.8 kertaa suuremmat.

Taulukko 35. Viljelijäkotitalouksien tulot suhteessa yrittjäkotitalouksien tuloihin tuloluokittain koko maassa. Suhdeluvut, pienyrittäjien tulot eri tuloluokissa = 100.

Tulolaji %	Tuloluokka				
	I	II	III	IV	V
Ansiotulot/kotitalous	98	99	85	91	82
" /amm. toim. henk.	73	69	66	76	70
Kokonaistulot/kotitalous	127	111	98	99	90
Käyt.olevat tulot/kotitalous	145	119	111	119	109
" /kulutusyksikkö	122	105	95	98	89

Alimmassa tuloluokassa viljelijöiden kokonaistulot ovat vajaat 30 % suuremmat kuin yrittäjien, kuitenkin ylimmän tuloluokan viljelijöiden kokonaistulot ovat vain 90 % yrittäjien kokonaistuloista. Viljelijöiden suuremmat omaisuustulot ja alimmissa tuloluokissa huomattavasti suuremmat saadut tulonsiirrot ovat pienentäneet kotitalouskohtaisissa ansiotuloissa esiintyviä tuloeroja ja kasvattaneet alimpien tuloluokkien kokonaistulot yrittäjien tuloja suuremmiksi.

Maksetut tulonsiirrot ovat viljelijöillä I tuloluokassa 80 % pienemmät kuin yrittäjillä, mutta V tuloluokassa vajaat 60 % pienemmät. Tarkasteltaessa käytettävissä olevia tuloja kotitaloutta kohti voidaan havaita, että alimmassa tuloluokassa viljelijöillä on 45 % suuremmat käytettävissä olevat tulot kuin yrittäjillä ja ylimmässä tuloluokassakin 10 % suuremmat. Sen sijaan otettaessa perheen rakenne huomioon eli tarkasteltaessa käytettävissä olevia tuloja kulutusyksikköä kohti on viljelijöillä I tuloluokassa 22 % yrittäjiä suuremmat käytettävissä olevat tulot. V tuloluokassa käytettävissä olevat tulot ovat viljelijöillä 89 % yrittäjien vastaavista tuloista.

8. TULOSTEN TARKASTELU

Tutkimuksessa ei ole voitu selvittää mm. sitä, kuinka kauan viljelijä tai yrittäjä on yritystoimintaa harjoittanut. Toisaalta tulonjakotilaston aineiston avulla ei ole ollut mahdollista selvittää myöskään työpanostietoja eikä yritykseen sidotun pääoman määrää tai liikevaihdon suuruutta, joiden avulla olisi eri kokokoisia maatala- ja likeyrityksiä paremmin voitu verrata toisiinsa. Tutkimuksen perusjoukko on laaja, mutta otoksen koko rajoittaa erilaisten ryhmittelyjen laadintaa, sillä jos havaintojen määrä suhteessa perusjoukkoon on kovin pieni, ei satunnaisvaihtelun takia tuloksia voida pitää luotettavina. Niinpä yrittäjien tuloksia on voitu tarkastella tulonjakotilastossa ainoastaan neljään toimialaryhmään jaoteltuna. Aluejaotus on mainitusta syystä myös suurpiirteinen.

Pienyrittäjästä ja heidän taloudellisista tuloksistaan on vaikea saada tietoja varsinkin, kun pienyrittäjien määritelmätkin vaihtelevat. Viljelijäväestön ja pienyrittäjien tulojen vertaamiseksi tulonjakotilasto lienee ainoa tietolähde, josta molempien osapuolien tiedot saadaan lähes samoilla tulokäsitteillä. Tulonjakotilastoon perustuvassa tulojen tarkastelussa esiintyy ongelmana, että palkkatulojen lähde ei aina tiedetä. Aineiston perusteella saadaan selville, kuinka monta perheen jäsentä toimii ammatissa, mutta ammatin luonteesta ei ole tietoa. Esim. viljelijän puoliso voi toimia viranhaltijana, mutta koska perheen päämies saa pääasialliset tulonsa maatalataloudesta ja toimii vähintään 6 kk vuodesta alalla, luetaan kotitalous maataloihin kuuluvaksi. Yrittäjäkotitalouksissa palkkoihin kohdistuu edellä mainitun ongelman lisäksi myös se, että avoimesta tai kommandiittiyhtiöstä voidaan maksaa omistajille palkkaa esim. verotuksellisista syistä. Tällöin yritysten kohdalla yrittäjätulo-käsite ei kerro välttämättä todellista yrityksestä saatua tuloa.

Tulonjakotilaston mukaiset yrittäjätulot perustuvat verotuksen tietoihin. Siten erilaiset kirjanpito- ja verotusperusteet aiheuttavat eroja yrittäjien ja viljelijöiden yrittäjätuloihin. Viljelijöillä on kassaperusteinen ja useimmilla yrittäjillä suoriteperusteinen tuloslaskenta. Lisäksi yrittäjillä on verotuksessa enemmän yritystoiminnan tulosta tasaavia keinoja kuin viljelijöillä.

Maataloudessa tulot vaihtelevat vuosittain tuotanto-oloista riippuen. Tässä tulojen tarkastelu kohdistuu vain vuoteen 1986, tuolloin maatalouden yrittäjätulojen osuus viljelijöiden ansiotuloista muodostui lähes 60 %:ksi. Kyseinen vuosi oli sääoloiltaan suotuisa. Toisaalta viljelijät tasoittavat huonoina satovuosina tulojaan metsätaloudesta saamallaan tuloilla. Tämä on aiheuttanut eroja viljelijäväestön yrittäjätulojen rakenteessa eri vuosien välillä. Tämä on voitu todeta mm. kirjanpitolitoilta tehdyissä tutkimuksissa (TORVELA & JUVONEN 1984, PUURU-

NEN & TORVELA 1989), joissa metsätulot ovat olleet pitemmällä ajanjaksolla selvästi suuremmat silloin, kun maatalouden tulot ovat olleet keskimääräistä pienemmät ja päinvastoin.

Edellä mainittujen ongelmien lisäksi eri vuosien välisten tulovertailujen tekemistä vaikeuttavat monet muut yrittäjästä itsestään riippumattomat seikat. Pienyrittäjät ovat avoimessa taloudessa toimiessaan alttiita mm. kysynnän ja tarjonnan vaihteluille sekä tuotteiden ja panosten hintavaihteluille. Viljelijöiden osalta tämä ei ole yhtä selvää.

Yrittäjien iällä on myös jonkin verran vaikutusta tutkimustuloksiin. Vanhoilla viljelijöillä ei yleensä enää ole esim. velkoja, korkomaksuja tai investointeja läheskään samassa määrin kuin nuoremmilla viljelijöillä. Tällaiset seikat vaikuttavat verotettavan tulon määrään ja sitä kautta maksettujen tulonsiirtojen määrään. Toisaalta on todettava, että varsinkin jatkajan puuttuessa vanhemmilla viljelijöillä ei enää ole samanlaista toiminnan jatkuvuuden tavoittelua kuin nuoremmilla.

Myös vertailun suoritustapa saattaa vaikuttaa tuloksiin. Tuloeroja kuvaavat suhdeluvut on laskettu jakamalla viljelijöiden keskimääräiset tulot eri tilakokoluokissa kaikkien yrittäjien keskimääräisillä tuloilla. Taulukkoon 36 on koottu tuloeroja kuvaavat suhdeluvut, jotka on laskettu tuloista, joissa kotitalouden koko sekä rakenne on otettu huomioon. Kotitaloutta ja ammatissa toimivaa henkilöä kohti laskettujen suhdelukujen ero ansiotuloissa johtuu lähinnä viljelijäkotitalouksien suuremmasta henkilömäärästä. Kotitaloutta kohti lasketut ansio- ja tuotannontekijätulot eivät paljon poikkea toisistaan.

Taulukko 36. Viljelijöiden keskimääräiset tulot eri tilakokoryhmissä suhteessa pienyrittäjien keskimääräisiin tuloihin. Suhdeluvut, pienyrittäjien tulot = 100.

	2-4.9	5-9.9	10-19.9	20-29.9	30- ha
Ansiot/kotitalous	40	58	83	106	135
Ansiot/ammattissa toimiva henkilö	40	47	64	78	100
Tuotannontekijätulot/kotitalous	42	61	86	108	138
Kokonaistulot/kotitalous	63	76	96	112	135
Käytettävissä olevat tulot/kotitalous	76	93	113	127	147
Käytettävissä olevat tulot/kulutussyksikkö	84	85	92	100	116

Kokonaistuloissa ovat saadut tulonsiirrot mukana. Pienemmissä tilakokoluokissa kokonaistulot ovat selvästi lähempänä pienyrittäjien tuloja kuin ansio- tai tuotannontekijätulot. Käytettävissä olevissa tuloissa on huomioitu myös maksetut tulonsiirrot. Käytettävissä olevissa tuloissa kulutusyksikköä kohti laskettuna on tapahtunut tuloerojen tasaantumista verrattuna kotitaloutta kohti laskettuihin käytettävissä oleviin tuloihin. Tuloksista voidaan selvästi havaita maksettujen ja saatujen tulonsiirtojen merkitys tuloerojen tasaajina. Tässä tutkimuksessa saadut tulokset ovat kuitenkin vain keskiarvotuloksia, ja lienee syytä olettaa, että sekä viljelijä- että yrittäjäkotitalouksien keskuudessa esiintyy vaihtelua saaduissa ja maksetuissa tulonsiirroissa.

Tarkasteltaessa ansiotuloja ammatissa toimivaa henkilöä kohti havaitaan, että suurimmilla tiloilla on keskimäärin yhtä paljon tuloja kuin keskimääräisellä pienyrityksellä. Toisaalta kun myös tulonsiirrot on otettu huomioon ja tarkastellaan käytettävissä olevia tuloja kulutusyksikköä kohti, voidaan todeta, että jo yli 10 ha tiloilla on yhtä paljon tuloja kuin pienyrityksillä keskimäärin. Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien tuloissa esiintyy myös aluetaisia tuloeroja, jotka tulevat esille tarkasteltaessa ansiotuloja. Tuloerot viljelijöiden ansiotuloissa johtuvat suurimmalta osin eroista maatalouden yrittäjätuloissa. Maatalouden aluetukijärjestelmä tasoittaa kuitenkin tuloeroja. Pienyrittäjien alueittaiset ansiotuloerot aiheutuvat osin erilaisesta toimialarakenteesta eri alueilla. Etelä- ja Väli-Suomessa on runsaasti teollisuuden ja rakennusalojen sekä kaupan ja majoitusalojen yrittäjiä, joiden ansiotulot ovat alhaisemmat kuin muilla yrittäjillä. Pohjois-Suomessa on vastaavasti runsaasti liikenteenharjoittajia, joiden ansiotulot ovat alueen muiden yrittäjien ansiotuloja suuremmat.

Kvintiilitarkastelussa on kotitaloudet asetettu suuruusjärjestykseen käytettävissä olevien tulojen mukaan. Käytettävissä olevien tulojen mukaan muodostetut kvintiilit näyttävät soveltuvan kotitalouksien välisten tuloerojen tarkasteluun. Sen sijaan esimerkiksi tuotannontekijätulojen mukaan muodostetut kvintiilit soveltuvat lähinnä tarkasteluun julkisen vallan vaikutuksesta tulonjakoon (SKURNIK 1985). Kvintiilitittäin ryhmiteltyllä aineistolla on voitu tarkastella tulohajontaa vertailuryhmissä. Ansiotulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti ovat jakautuneet viljelijäkotitalouksissa suunnilleen samalla tavoin kuin yrittäjäkotitalouksissa; viljelijät ovat yltäneet kaikissa tuloluokissa noin 70 %:iin yrittäjien ansiotuloista. Viljelijöiden käytettävissä olevat tulot sen sijaan ovat olleet alemmissa tuloluokissa suuremmat kuin yrittäjillä. Ylimmissä tuloluokissa viljelijöiden käytettävissä olevat tulot ovat jääneet hieman alle vastaavien yrittäjien tuloja.

9. TIIVISTELMÄ

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien tulojen rakennetta ja verrata viljelijäväestön tuloja pienyrittäjien tuloihin. Tarkastelu koskee myös tulojen muodostumista ja tuloeroja alueittain sekä kummankin vertailuryhmän sisällä että vertailuryhmien kesken. Viljelijä ja pienyrittäjäkotitalouksien tulohajontaa on lisäksi tarkasteltu jakamalla aineiston kotitaloudet useampaan ryhmään ja selvittämällä eri tuloluokkien tulojen ja kotitalouksien rakennetta.

Aineistona tässä tutkimuksessa on ollut Tilastokeskuksen tulonjakotilaston viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksia koskevat tiedot. Pienyrittäjäkotitalouksien tulonjakotilaston mukaan luettu yritykset, joissa omistaja mukaan lukien on 1-4 henkilöä töissä. Tulokäsitteinä on käytetty tulonjakotilaston käsitteitä, jotka pohjautuvat kansainvälisiin suosituksiin. Aineiston tiedot ovat vuodelta 1986. Maatalouden kannalta kyseinen vuosi on ollut tuotanto-oloiltaan melko hyvä.

Perusjoukossa on 106 500 viljelijäkotitaloutta ja 82 590 pienyrittäjäkotitaloutta. Viljelijäkotitaloudet on jaettu peltoalan mukaan viiteen tilakokoryhmään. Pienyrittäjäkotitaloudet on puolestaan jaettu neljään toimialaan: teollisuuden ja rakennustoiminnan yrittäjät, kaupan, ravitsemus- ja majoitustoiminnan yrittäjät, liikenteenharjoittajat sekä muut palvelualojen yrittäjät. Aluejaotuksena molempien vertailuosapuolten kohdalla on ollut tulonjakotilaston soveltama jaotus: Helsinki, Etelä-, Väli- ja Pohjois-Suomi.

Keskeisimpinä tulokäsitteinä ovat olleet palkka- ja yrittäjätuloista muodostuvat ansiotulot, tuotannontekijätulot, kokonaistulot sekä käytettävissä olevat tulot. Perheen koon ja rakenteen huomioon ottamiseksi kotitalouskohtaisia ansiotuloja on tarkasteltu ammatissa toimivaa henkilöä kohti ja käytettävissä olevia tuloja kulutusyksikköä kohti. Lisäksi on pyritty selvittämään omaisuustulojen ja tulonsiirtojen rakennetta eri vertailuosapuolilla. Tulohajontaan on kiinnitetty myös huomiota.

Viljelijäkotitalouksien keskimääräiset ansiotulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti ovat 50 500 markkaa ja pienyrittäjäkotitalouksien 74 400 markkaa. Jos viljelijöiden keskimääräisiä ansiotuloja ammatissa toimivaa henkilöä kohti merkitään suhdeluvulla 100, ovat viljelijät Etelä-Suomessa yltäneet suhdelukuun 115, Väli-Suomessa suhdelukuun 95 ja Pohjois-Suomessa suhdelukuun 86. Yrittäjillä vastaavat suhdeluvut ovat samansuuntaiset kuin viljelijöillä: Helsingissä 116, Etelä-Suomessa 105, Väli-Suomessa 90 ja Pohjois-Suomessa 85.

Viljelijäkotitalouksien ansiotulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti yltyvät keskimäärin noin 70 %:iin yrittäjäkotitalouksien vastaavista tuloista. Pienimmillä tiloilla ansiotulot ovat jääneet 40 %:iin yrittäjien tuloista. Yli 30 ha:n tiloilla ansiotulot ovat olleet yhtä suuret kuin yrittäjillä keskimäärin. Viljelijäkotitaloudet ovat päässeet lähimmäksi kaupan ja majoitusalojen yrittäjien ansiotuloja ja jääneet eniten jälkeen liikenteenharjoittajien tuloista.

Etelä-Suomessa viljelijät ovat saaneet keskimäärin 3/4 alueensa pienyrittäjäkotitalouksien ansiotuloista/ammattissa toimiva henkilö. Väli- ja Pohjois-Suomessa viljelijät ovat saaneet puolestaan keskimäärin noin 70 % pienyrittäjäkotitalouksien vertailutuloista. Väli- ja Pohjois-Suomessa ovat viljelijöiden tulot eri tilakokoluokissa jääneet eniten jälkeen liikenteenharjoittajien ja muilla palvelu-aloilla toimivien yrittäjien tuloista. Lähimmäksi näillä alueilla on päästy kaupan ja majoitusalojen yrittäjien tuloja.

Viljelijäkotitalouksien keskimääräiset käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti ovat 46 000 markkaa ja pienyrittäjäkotitalouksien 47 800 markkaa. Viljelijäkotitalouksien kohdalla tuloerot eri alueiden välillä ovat tasoittuneet siirryttäessä ansiotulojen tarkastelusta käytettävissä olevien tulojen tarkasteluun. Merkittäessä viljelijöiden keskimääräisiä käytettävissä olevia tuloja suhdeluvulla 100 on Etelä-Suomessa ylletty suhdelukuun 106, Väli-Suomessa suhdelukuun 98 ja Pohjois-Suomessa suhdelukuun 96. Eri alueiden välisten tuloerojen tasoittumista selittävät tulonsiirrot. Saadut tulonsiirrot ovat Väli-Suomessa olleet keskimäärin 17 % ja Pohjois-Suomessa noin 50 % suuremmat kuin Etelä-Suomessa.

Viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti ovat lähellä yrittäjäkotitalouksien vastaavia tuloja. Pienimmillä tiloilla on päästy noin yli 80 %:iin yrittäjäkotitalouksien tuloista. Suurimmilla tiloilla on keskimäärin 15 % suuremmat käytettävissä olevat tulot kuin pienyrittäjillä. Viljelijäkotitalouksien tulot ovat jääneet keskimäärin 10 % jälkeen ns. muilla palvelu-aloilla toimivien yrittäjien tuloista. Muuten viljelijöillä on lähes yhtä suuret käytettävissä olevat tulot kuin yrittäjillä.

Alueittain tarkasteltuna viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot/kulutusyksikkö ovat olleet Etelä-Suomessa keskimäärin 98 %, Väli-Suomessa 105 % ja Pohjois-Suomessa 110 % pienyrittäjäkotitalouksien vastaavista tuloista. Eteläsuomalaiset viljelijät ovat saaneet keskimäärin yli 90 % ns. muilla palvelu-aloilla toimivien sekä kaupan ja majoitusalojen yrittäjien vertailutuloista. Toisaalta heidän käytettävissä olevat tulonsa/kulutusyksikkö ovat olleet keskimäärin 8 % suuremmat kuin teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjillä. Etelä- ja Väli-Suomessa yrittäjien vertailutulot ovat yltyneet yli 90 %:iin liikenteenharjoittajien

tuloista. Väli-Suomessa viljelijöillä on keskimäärin 18 % suuremmat käytettävissä olevat tulot kuin kaupan ja majoitusalojen yrittäjillä. Vastaavasti Pohjois-Suomessa viljelijöiden tulot ovat runsaat 20 % suuremmat kuin teollisuuden ja rakennusalojen sekä ns. muilla palvelualoilla toimivien yrittäjien.

Kvintiiliuokittaisessa tulovertailussa viljelijäkotalouksien ansiotulot/ammattissa toimiva henkilö ovat kaikissa tuloluokissa noin 70 % yrittäjäkotalouksien vastavista tuloista. Sen sijaan, kun tarkastellaan käytettävissä olevia tuloja kulutusyksikköä kohti, on viljelijöillä I kvintiilissä noin 20 % suuremmat tulot ja II-IV kvintiileissä suunnilleen samat kuin yrittäjillä. V kvintiilissä viljelijöiden tulot ovat 10 % pienemmät tulot kuin yrittäjillä.

Tämän selvityksen perusteella voidaan todeta, että suurimmilla tiloilla on kulutusyksikköä kohti laskettuna enemmän käytettävissä olevia tuloja kuin yrittäjillä keskimäärin. Eri alueiden osalta on havaittavissa, että pohjoissuomalaisilla viljelijöillä on suhteessa pienyrittäjiin enemmän käytettävissä olevia tuloja kuin muiden alueiden viljelijöillä. Kun samat kotitaloudet asetetaan tulojen mukaan suuruusjärjestykseen, on alemmissa tuloluokissa viljelijöillä enemmän käytettävissä olevia tuloja kuin yrittäjillä, kun taas ylemmissä tuloluokissa tulokset osoittavat päinvastaista.

LÄHDELUETTELO:

- AHO, T. & RANTANEN, H. 1989. Yritysten tilinpäätösanalyysi. 203 s. 7 liit. Helsinki.
- ANDERSSON, E. 1981. Maatalousverotus. 165 s. Helsinki.
- 1983. Elinkeinoverolaki pääpiirteittäin. 109 s. Helsinki.
- ANON. 1977. Provisional Guidelines on Statistics of the Distribution and Accumulation of Households. United Nations. Studies in methods. Series M No. 61. 97 s. New York.
- 1983. Pienyhtiötoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1983:56. 108 s. 1 liit. Helsinki.
 - 1984a. Yrittäjien sosiaaliturvatoimikunnan mietintö. Komitea mietintö 1984:41. 107 s. Helsinki.
 - 1984b. Yritysverotuksen kehittämislinjakomitean mietintö. Komiteamietintö 1984:54. 196 s. Helsinki.
 - 1985. Maatilatalouden veroilmoituksen täyttämishojeet 1986. Verohallituksen julk. 352. 31 s. Helsinki.
 - 1987a. Maatilatalouden verotus. Lainsäädäntö, verohallituksen ohjeet ja oikeustapaukset. Verohallinnon käsikirja. Verovuosi 1986. Verohallituksen julk. 379. 238 s. Helsinki
 - 1987b. Yritysverotuksen uudistamistoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1987:39. 137 s. 18 liit. Helsinki.
 - 1988a. Koululuokitus 31.12.1986. Tilastokeskuksen käsikirjoja Nro 1. 7. uusittu painos. 213 s. Helsinki.
 - 1988b. Maatilarekisteri 1986. Maatilahallitus. SVT. Maa- ja metsätalous 1988:2. Helsinki.
 - 1988c. Yritys- ja toimipaikkarekisteri 1986. SVT. Yritykset 1988:8. Helsinki.
 - 1989a. Maatilatalouden tulo- ja yritystilasto 1986. SVT. Maa- ja metsätalous 1988:4. Helsinki.
 - 1989b. Tulonjakotilasto 1986. SVT. Tulot ja kulutus 1989:2. Helsinki.
- ARTTO, E. 1977. Kirjanpito ja kassavirta-analyysit IV. Liiketaloudellinen aikakausk. 2: 113-140.
- AUTIO, A. 1985. Yrityksen laskentatoimen perusteet. 279 s. Espoo.
- CASTLE, E.M., BECKER, M.H. & NELSON, A.G. 1987. Farm Business Management. 413 s. New York.
- HAGFORS, R. & KOLJONEN, K. 1984. Kotitalouksien tulonjako ja toimeentulomahdollisuudet. Taloudellinen suunnittelukeskus. 32 s. 4 liit. Helsinki.
- HANSÉN, I. 1985. Räkenskapsanalys i lantbruksföretag. Sveriges lantbruksuniversitet. Fakta ekonomi 5. 4 s. Uppsala.
- HEIKKILÄ, A-M. 1987. Lypsykarjayritysten optimaalinen koko. Maat. tal. tutk.lait. tied. 132. 70 s. 3. liit. Helsinki.

- HIETALA, E. & LEHTONEN, R. 1979. Tilinpäätös ja verotus. 290 s. Vaasa.
- IHAMUOTILA, R. 1970. Maatalousyrityksen tuloksen ja omisuuden ilmaisemisesta liiketaloustieteen menetelmiä käyttäen. Suomen maatal.tiet. seuran julk. 116, 2:1-33. Helsinki.
- IKKALA, O., ANDERSSON, E. & NUORVALA, E. 1986. Uusi elinkeinoverolainsäädäntö. V uusittu painos. 460 s. Vammala.
- JÄRVELÄ, H. 1980. Ajankohtaista maatalousekonomiaa. Maanviljelijöiden verotus Suomessa. Maat. tal. tutk.lait. julk. 68. s. 32-41. Helsinki.
- JÄRVINEN, R. & IKKALA, J. 1987. Verokirja -yrityksen verosuunnittelu. 234 s. Forssa.
- NUORVALA, E., RIISTAMA, V., TIKKANEN, J. & VAHTERA, P. 1987. Uusi kirjanpitolainsäädäntö. 364 s. Espoo.
- KETTUNEN, P., MÄKINEN, V., & NEILIMO, K. 1980. Tilinpäätösanalyysi. 129 s. Espoo.
- 1986. Rahoitusstrategiat. Kirjasta Kettunen, P. & Leppiniemi, J. Pienyrityksen rahoitus- ja verostrategiat. s. 43-118. Espoo.
- LEE, T.A. 1980. Income and Value Measurement. Theory and Practise. 205 s. Southampton.
- LEHTOVUORI, J., KYLÄKOSKI, K., VIRTANEN, K., PITKÄNEN, E., TORKKO, P., PRIHTI, A. & ASP, K. 1976. Johdatus laskentatoimeen. 122 s. Joensuu.
- LEPPINIEMI, J. 1985. Tilinpäätös- ja verosuunnittelu. 176 s. Espoo.
- 1986. Verostrategiat. Kirjasta Kettunen, P. & Leppiniemi, J. Pienyrityksen rahoitus- ja verostrategiat. s. 119-189. Espoo.
- LUHTALA, R. & TUOMINEN, O. 1982. Kirjanpitoa 1. 179 s. Espoo.
- 1983. Kirjanpitoa 2. 222 s. Espoo.
- MATTILA, S. 1980. Tilastotiede 1. 265 s. 7 liit. Helsinki.
- MÄKI, A. 1964. Maanviljelystalous. Kirjasta Maanviljelijän tietokirja 3. Maatalouden ekonomia. s. 47-159. Porvoo.
- MÄKINEN, V. 1977. Pienyritykset tutkimuskohteena. Liiketaloudellinen aikakausk. 2: 215-218.
- NIEMINEN, S. 1984. Kirjanpitolainsäädäntö selitettynä. 96 s. Kangasala.
- NYGÅRD, F. & SANDSTRÖM, A. 1981. Measuring Income Inequality. 436 s. Hangö.
- OJANIEMI, Y. 1986. Tulonvaihtelu ja tuloerojen muutos kirjanpitoliloilla vuosina 1976-1983. Maanviljelystalouden pro gradu -tutkielma. 87 s. Helsinki.
- PENNANEN, A. 1986. Ammatinharjoittajan peruskurssi. Ammattikasvatusthallitus. 26 s. Helsinki.
- POUKKA, R. & KOUVONEN, S. 1988. Kotitalouksien tulokehikko tulojakotilastossa. Taustamuistio vuoden 1986 tulojakotilaston tulonimikkeistön uudistukselle. Tilastokeskuksen raportti 1988:6. 30 s. 1 liit. Helsinki.

- PUURUNEN, M. 1987. Viljelijäväestön tulojen vertaaminen muiden väestöryhmien tuloihin. Maat. tal. tutk.lait. tied. 134. 170 s. 3 liit. Helsinki.
- 1989. Viljelijäväestön tulokehitys 1980-luvulla. Maat. tal.tutk.lait. tied. 148. 81 s. 1 liit. Helsinki.
- & TORVELA, M. 1989. Katovuoden 1987 tulokset kirjanpitolitoilla. Maat. tal. tutk.lait. tied. 146. 36 s., 6 liit. Helsinki.
- PYYKKÖNEN, P. 1989. Tuloksentasausvaihtoehdot maatalousverotuksessa. Pellervon tal. tutk.lait. raportteja ja artikkeleita 85. 75 s. Espoo.
- RAASIO, S. & KÄRNÄ, A. 1981. Yrityshallinto. 274 s. Tampere.
- RYYNÄNEN, V. 1978. Maanviljelystälouden peruskäsitteitä. Kirjasta Ryyänen, V. & Pölkki, L. Maanviljelystalous. s. 33-75. Rauma.
- SANDSTRÖM, A. 1982. Various Income Sources and Inequality of total Income in Sweden in 1972 and 1976. Statistisk tidskrift 1982:4. s. 288-299.
- SKURNIK, S. 1985. Katsaus eräisiin tulonjakoon liittyviin talouspoliittisiin näkökohtiin. Pellervon tal. tutk.lait. Raportteja ja artikkeleja 50. 37 s. 4 liit. Espoo.
- SURVO, I. 1988. Eri elinkeinojen asema maadeudun työllisyydessä ja tulonmuodotuksessa. Pellervon tal. tutk.lait. Raportteja ja artikkeleja 68. 94 s. 9 liit. Espoo.
- TORVELA, M. & JUVONEN, E. 1984. Maatalouteen liittyvä sivuansio toiminta Suomessa. Economic activities of farmers combined with agriculture in Finland. Maatal. tal. tutk.lait. tied. 107. 45 s. Helsinki.
- TURKKI, A. 1988. Yrittäjyyden vaikutus maidontuotannon kannattavuuteen. Helsingin yliopiston maat.ekon. lait. julk. 35. 93 s. 5 liit. Helsinki.
- TYKKYLÄINEN, M. 1987. Aloittavat pienyritykset maaseudulla. Helsingin kaup-pakorkeakoulun julk. D-90. 38 s. 1 liit. Helsinki.
- UUSITALO, H. 1988. Muuttuva tulonjako. Hyvinvointivaltion ja yhteiskunnan rakennemuutosten vaikutukset tulonjakoon 1966-1985. Tilastokeskuksen tutkimuksia 148. 134 s. Helsinki.
- VAHTERA, E.E. 1975. Yrityksen laskentatoimen perusteet. 266 s. Helsinki.
- VAINIO-MATTILA, I. 1984. Yrittäjyys ja maaseudun elinkeinotoiminnan monipuolistaminen. PSM-katsaus 4:1984. s. 6-7. Helsinki.
- von WITZKE, H. 1984. A model of income distribution in agriculture: Theory and evidence. Eur. Rev. of agric. Econ. 11-1. s.65-83.

MAATALOUDEN TALOUDELLISEN TUTKIMUSLAITOKSEN TIEDONANTOJA

- No 139 AJANKOHTAISTA MAATALOUSEKONOMIAA. Maatalouden raatio-naalisuudesta ja viljelijöiden verorasituksesta. Helsinki 1988. 39 s.
TORVELA, M. & PUURUNEN, M. Maatalouden rationaalisuus ja tulojen seuranta. s. 5-20.
PIETOLA, K. & JÄRVELÄ, H. Viljelijöiden verorasituksen kehitys kirjanpitotiloilla vuosina 1980-86. s. 21-39.
- No 140 HOKKANEN, M. Maatalousyrittäjän lomituspalvelut. Helsinki 1988. 62 s.
- No 141 KOLA, J. Maatalouden kokonaislaskelman mukainen tuote-kohtainen kustannusjakauma: Kiinteä- ja muuttuvakertoiminen panosmalli. Helsinki 1988. 58 s.
- No 142 AJANKOHTAISTA MAATALOUSEKONOMIAA. Kirjanpitotilojen tuloksia, tilivuosi 1987. Helsinki 1989. 46 s.
- No 143 AJANKOHTAISTA MAATALOUSEKONOMIAA. Kirjanpitotilojen tuotantosuunnittaisia tuloksia, tilivuosi 1987. Helsinki 1989. 45 s.
- No 144 ALA-MANTILA, O. Maataloustuotteiden ja maatalouden tuotantopanosten hintamuutosten vaikutus maataloustuloon vuosina 1983-1987. Helsinki 1989. 72 s.
- No 145 TORVELA, M. & ALA-MANTILA O. Maatalouden kannattavuus ja rahaliike maitotiloilla Etelä-Suomessa vuonna 1986. Helsinki 1989. 43 s.
- No 146 PUURUNEN, M. & TORVELA, M. Katovuoden 1987 tulokset kirjanpitotiloilla. Helsinki 1989. 36 s. 6 liit.
- No 147 AJANKOHTAISTA MAATALOUSEKONOMIAA. Maatalous vaikeissa olosuhteissa. Helsinki 1989. 41 s.
TORVELA, M. Tervetuloa Suomen, Puolan ja Unkarin maatalousekonomian seminaariin Saariselälle s. 5-8.
KORPI, K. Maatalouden ja maaseutuelinkeinojen mahdollisuudet Lapissa. s. 9-22.
SIREN, J. Valtion rooli ja maatalouspolitiikka Pohjois-Suomen maataloudessa. s. 21-28.
HUTTU-HILTUNEN, V. Suomen porotalous. s. 29-34.
TORVELA, M. Viljelijöiden toimeentulonäkymiä Pohjanmaalla. s. 35-41.
- No 148 PUURUNEN, M. Viljelijäväestön tulokehitys 1980-luvulla. Helsinki 1989. 83 s. + 1 liite.
- No 149 NIEMI, J. Maataloustuotteiden ulkomaankaupan esteet ja niiden vaikutukset. Helsinki 1989. 82 s.
- No 150 YLISIPPOLA, T. Viljelijöiden ja pienyrittäjien tulovertailu. Helsinki 1989. 106 s.
- No 151 SILTANEN, L. & ALA-MANTILA, O. Maatalouden kokonaislaskelmat 1980-1988. Helsinki 1989. 56 s.

